

Info sešit

HRADIŠTKO a okolí

Mgr. Jan Vizner

Lucie Hašková

PhDr. Kateřina Obermajerová

Václav Šmerák

MEZI ŘEKAMI, z. s.

HRADIŠTKO

KRŇANY

REGIONÁLNÍ MUZEUM
V JÍLOVÉM U PRAHY

Středočeský kraj

Tato publikace vznikla za laskavého přispění Skupiny ČEZ

Mgr. Jan Vizner
Lucie Hašková
PhDr. Kateřina Obermajerová

Václav Šmerák

Vojtěch Pavelčík, fotograf
Jirka Jiroušek, paraglidista a fotograf
PhDr. Šárka Juřinová
Regionální muzeum v Jílovém u Prahy
Mgr. Jan Pařez, Ph.D.
Mgr. Hedvika Kuchařová, Ph.D.
PhDr. Tomáš Zouzal

Grafická úprava: Pavlína Najfusová

Fotografie na obálce: Jiří Jiroušek, řeky Sázava a Vltava u svého soutoku

HRADIŠTKO a okolí

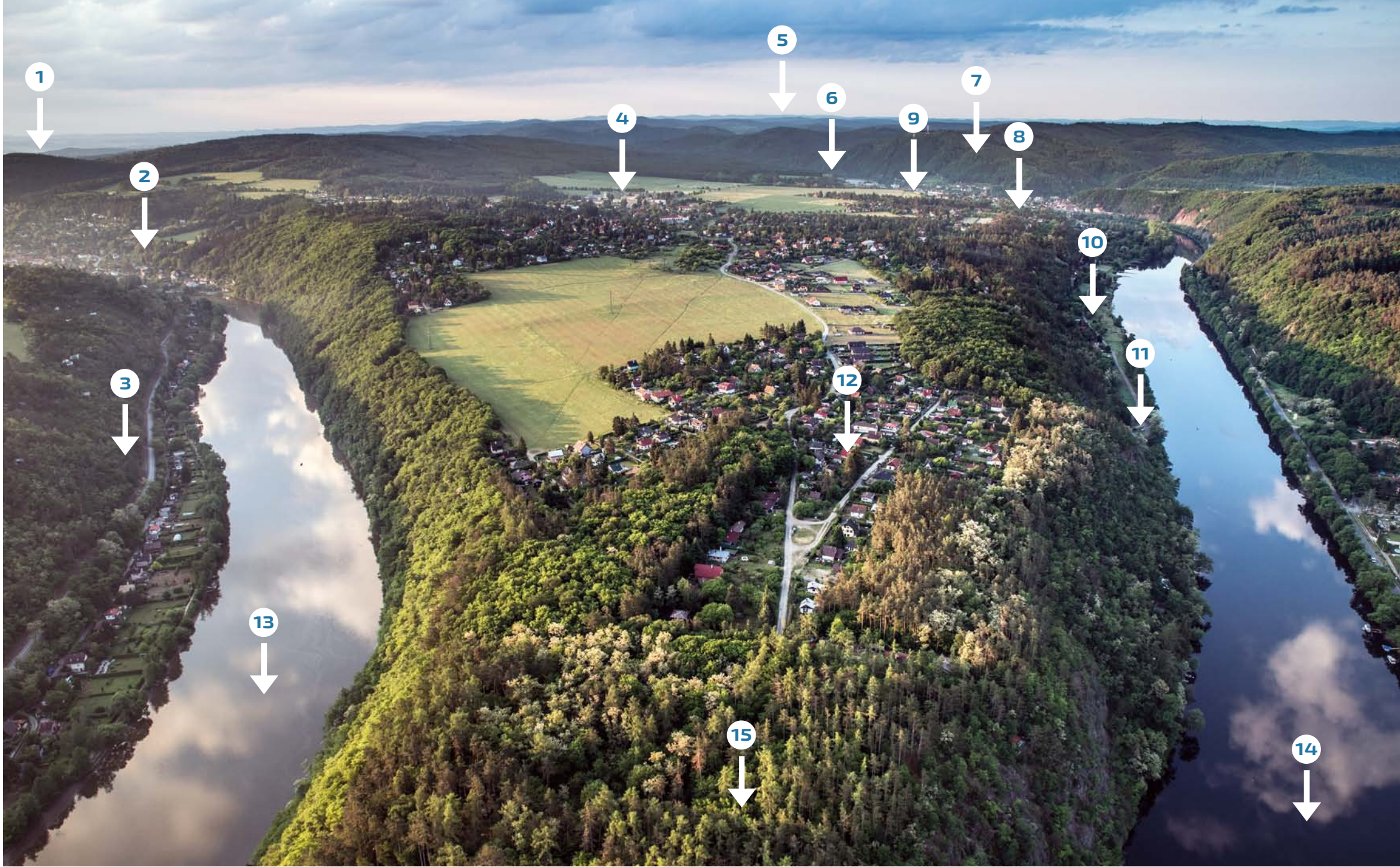
Poděkování občanům a zastupitelstvu obce Hradištko

Mezi řekami, z.s.

Regionální muzeum v Jílovém u Prahy, www.muzeumjilove.cz
Archaia, společnost pro ochranu historického dědictví, Petr Juřina, ředitel společnosti Archaia, www.archaia.cz
Národní muzeum. Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu, fotoarchiv
Středočeský kraj
Univerzita Karlova

© Mezi řekami, z.s.
© Mgr. Jan Vizner, Václav Šmerák
© Jiří Jiroušek, letecké snímky
© Vojtěch Pavelčík, fotograf
© Lucie Hašková
© Jan Pařez
© Hedvika Kuchařová
© Národní muzeum
© PhDr. Kateřina Obermajerová

Použité fotografie a texty: není-li jinak uvedeno, archiv Václav Šmerák, archiv obce Hradištko
Mezi řekami, z.s., www.mezirekami.cz, e-mail: info@mezirekami.cz, mob: 603 196 678

1. Vrch Medník
2. Píkovice
3. Posázavská železnice – Posázavský pacifik

4. Hradištko
5. Slapská přehrada
6. Štěchovická přehrada

7. Červená hora
8. Brunšov
9. Rajchardov

10. Šlemín
11. Mandát
12. Sekanka

13. Sázava
14. Vltava, klášter na Ostrově, sv. Kilián
15. Soutok Vltavy a Sázavy, Davle

*Sejdeme se v centru.
Ilustrace plakátu Radka Hejlová*

HRADIŠTKO

a okolí

Hradištko, Pikovice

Davle

Štěchovice

Slapy

Kamenný Přívoz

Krňany

Hradištko a okolí je třetím Info sešitem po Vysokém Újezdu a okolí, Sekance – Pompeje nad soutokem Vltavy a Sázavy, které doplňují Nebeské fotografie Jiřího Jirouška a dávají tak ucelený pohled na krajinu nad soutokem Vltavy a Sázavy. Dominuje zde klášter sv. Jana na Ostrově, který do husitských válek ovlivňoval zdejší region a dal mu jak hospodářský, tak duchovní rozměr, který je patrný dodnes díky řadě sakrálních památek. Nejblíží je to například kostelík Narození Panny Marie ve Vysokém Újezdu.

Moderní výklad dějin archeologa Mgr. Jana Viznera poopravuje nebo vnáší světlo do řady zasutých událostí minulosti. Řeka Sázava byla opravdu od dob Keltů po začátek těžby v jílovských dolech zlatonosná a zdejší zlato přitahovalo osídlení do středních Čech. Jílovské zlato pak dalo vedle politických schopností základ moci Karla IV., který zanechal v Čechách nesmazatelný otisk a právě zdejší drahý kov je obsažen

v českých korunovačních klenotech. Potvrdily to chemické rozbor, moderní věda. Ta spolu se záznamy v kronikách a hledáním dějinných souvislostí umožnila osvětlit historii zaniklého městečka dnes zvaného podle stezky vysekané ve skále – Sekanka. Společně nám tyto informace umožňují přiblížit historii Hradištko a jeho okolí.

Nezanedbatelným přínosem bylo splavnění Vltavy a nedalekých Svatojanských proudů, které provedl opat Kryšpín Fuk a řád premonstrátů, který uvedl zámek na Hradištku do dnešní barokní podoby.

Pozdější historii až do současnosti dobře dokumentují dobové fotografie z archivu obce Hradištko, které uspořádala Lucie Hašková. Zejména záznamy týkající se koncentračního tábora na Hradištku ukazují zrůdnost 2. světové války a podtrhují i vystěhování zdejších obyvatel v letech 1942–1945 s proměnou regionu na cvičiště SS.

Václav Šmerák, publicista,
Mezi řekami, z.s.

Splatili jsme také kousek dluhu vzpomínkou na židovské spoluobčany v závěrečné kapitole Můj zákon je člověk PhDr. Kateřiny Obermajerové.

Světlou stránkou je začátek 20. století ve jménu rozvoje novodobého fenoménu – rekreace v přírodě, letní byty a tramp-ping i divoký pobyt v přírodě preferovaný částí tehdejší mládeže. Přispěla k tomu železnice – dnes nazývaná Posázavský pacifik – a následně, také festivaly trampské a folkové muziky, v tradičních Pikovicích a nově na Třebsínském zvonění v sousedním Třebsíně, světové soutěže v rýžování zlata, ale to jsme již v současnosti.

Hezké seznámení s historií Hradištko a okolí za všechny autory příspěvků přeje Václav Šmerák, editor publikace.

Hradištko, Krňany
prosinec 2019

Hradištko

Letecké fotografie v celé publikaci Jiří Jiroušek,
paraglidista a fotograf

Obec Hradištko leží na skalnatém ostrohu nad údolím dvou řek Vltavy a Sázavy těsně před jejich soutokem u Davle. Z řady míst jsou nádherné výhledy na tok obou řek a malebná zvlněná krajina je charakteristickým rysem nejen naší obce, ale celé oblasti středního Povltaví a dolního Posázaví. Druhým aspektem, který výrazně ovlivnil charakter obce, je chatařství. V obci, která na rozloze 1 189 ha čítá téměř 2 200 trvale hlášených obyvatel, se nachází přibližně stejný počet rekreačních objektů.

Nejstarší historie obce spadá do mladší doby kamenné. Významná kapitola byla napsána ve 13. století, kdy bylo v nejsevernější části katastru obce na ostrohu zvaném Sekanka vybudováno tržní městečko, které se nacházelo v těsné blízkosti benediktinského kláštera sv. Jana Křtitele na Ostrově. Městečko tvořilo několik desítek jedno- i vícepatrových domů, postavených do čtvercového půdorysu, v jehož centru byl prostor pro konání trhů. Obyvatelé osady se živili výrobou keramického nádobí a zemědělského nářadí. Existence osady neměla dlouhého trvání, ale stopy v terénu najdeme na Sekance dodnes. Kolem roku 1278 byla osada vypálena a její obyvatelé přesídlili na místo dnešního centra obce. Od dubna 2017 je na Sekance přístupná nová naučná stezka o historii tohoto středověkého městečka.

www.hradistko.cz

Fotografie na předešlé straně: Kaňon Zlaté řeky Sázavy, foto Jiří Jiroušek

HRADIŠTKO A OKOLÍ

na přelomu 19. a 20. století

Národní muzeum. Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu, fotoarchiv

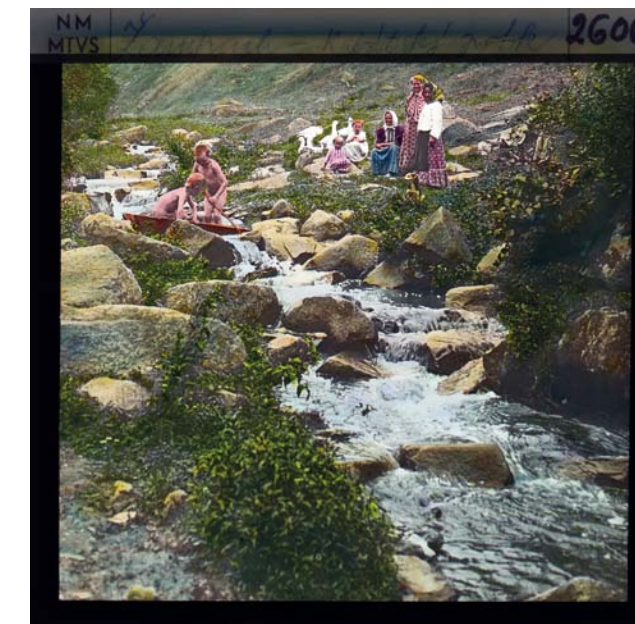
Pikovice – jez přes Sázavu, v pozadí vrch Medník

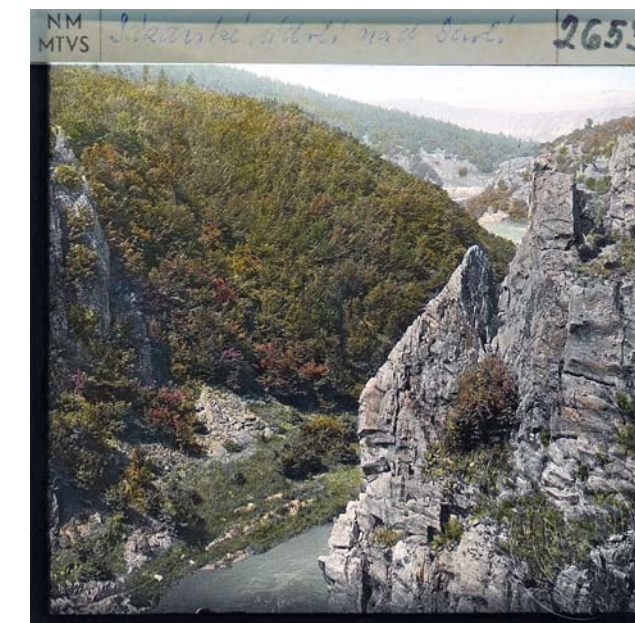
Brunšov. 1900

Brunšov - Štěchovice

Žampach a vodní radovánky

Sázavské údolí. 1910

Z HISTORIE HRADIŠTKA A JEHO OKOLÍ

První písemná zmínka o Hradištku je z roku 1310 v bule papeže Klimenta V., kde se nachází kompletní soupis nemovitých majetků Ostrovského kláštera – kromě Hradištko dále Davle, Libeň, Okrouhlo, Zahořany, Březová, Oleško, Petrov, Sázava, Pikovice, Třebstín, Krňany, Hostěradice, Čakovice, Maskovice, Všetice?, Ouštica?, Štěchovice, Masečín, Bratřinov, Bojanovice, Hvozdnice, Měchenice, Soběstovice?, Neštětice, Zaječí, Blažim, Nahoruby, Běllice, Keleč?, Nebřich, Loutí?, Třebenice, dvůr Řeň (lokace Hradištko), dvůr Malčany (nad zaniklou osadou Moráň, zatopenou slapskou přehradou) a dvůr Bošice (nad Štěchovicemi – nejasná lokalizace) a dále majetky klášterních proboštsství ve Sv. Janu pod Skalou, ve Slaném, Velízi, Nícově, Zátoni a v Báštínách – Teslínech a statky na Příbramsku a Domažlicku (názvy s otazníkem nejsou přesně lokalizovatelné, snad dnes již zaniklé vesnice).

Vzhledem k tomu, že tu je zmiňováno Hradištko i dvůr Řeň (předpokládáný u rybníčku v místě dnešních bytovek v dolní části obce Hradištko), zdá se, že v areálu současné obce mohla existovat dvě hospodářská centra, tedy dvory Hradištko někde v místě nynějšího zámku a dvůr Řeň o cca 500 metrů níže. Bez archeologického výzkumu to však nelze potvrdit.

V majetku Ostrovského kláštera je Hradištko až do srpna 1420, tehdy byl klášter vypálen pražskými husity a jeho majetek rozchvácen, jednak kališníky, dále i samotným císařem Zikmundem Lucemburským. Ten zástavou klášterních statků odměňoval své věrné české šlechtice. Tehdy se majitelem Hradištko stává Jeroným Čečelický z Kácova.

Po roce 1448 získává Hradištko znovu klášter sv. Jana na Ostrově a drží ho až do roku 1558. To již ostrovští mniši definitivně opustili mateřský klášter u Davle a přesídlili do proboštsství u Sv. Jana pod Skalou. Proto jim bylo Hradištko jako vzdálený majetek k nepotřebě a roku 1558 ho prodali Šternberkům. Ti ho připojili nakrátko k panství Konopiště. Brzy ho ale opět prodávají, a to Jiříkovi Slepotickému ze Sulic. Tento majitel pak při dvoře staví okolo roku 1571 renesanční tvrz, která je zčásti zachována v tělese budovy dnešního zámku.

Další z jeho rodu (snad vdova či vdova po jeho synovi) Kateřina Slepotická, rozená z Luk, prodává Hradištko roku 1609 Zuzaně Šanovské, rozené ze Sudoměře (hezky doklad majetkové emancipace raně novověkých šlechticů v době císaře Rudolfa II.).

Dalšími majiteli jsou roku 1612 Adam Hozlauer z Hozlau a roku 1617 Mariana Mrakšová, rozená z Kolovrat. Ta prodává Hradištko Maxmiliánovi z Meuningenu a ten

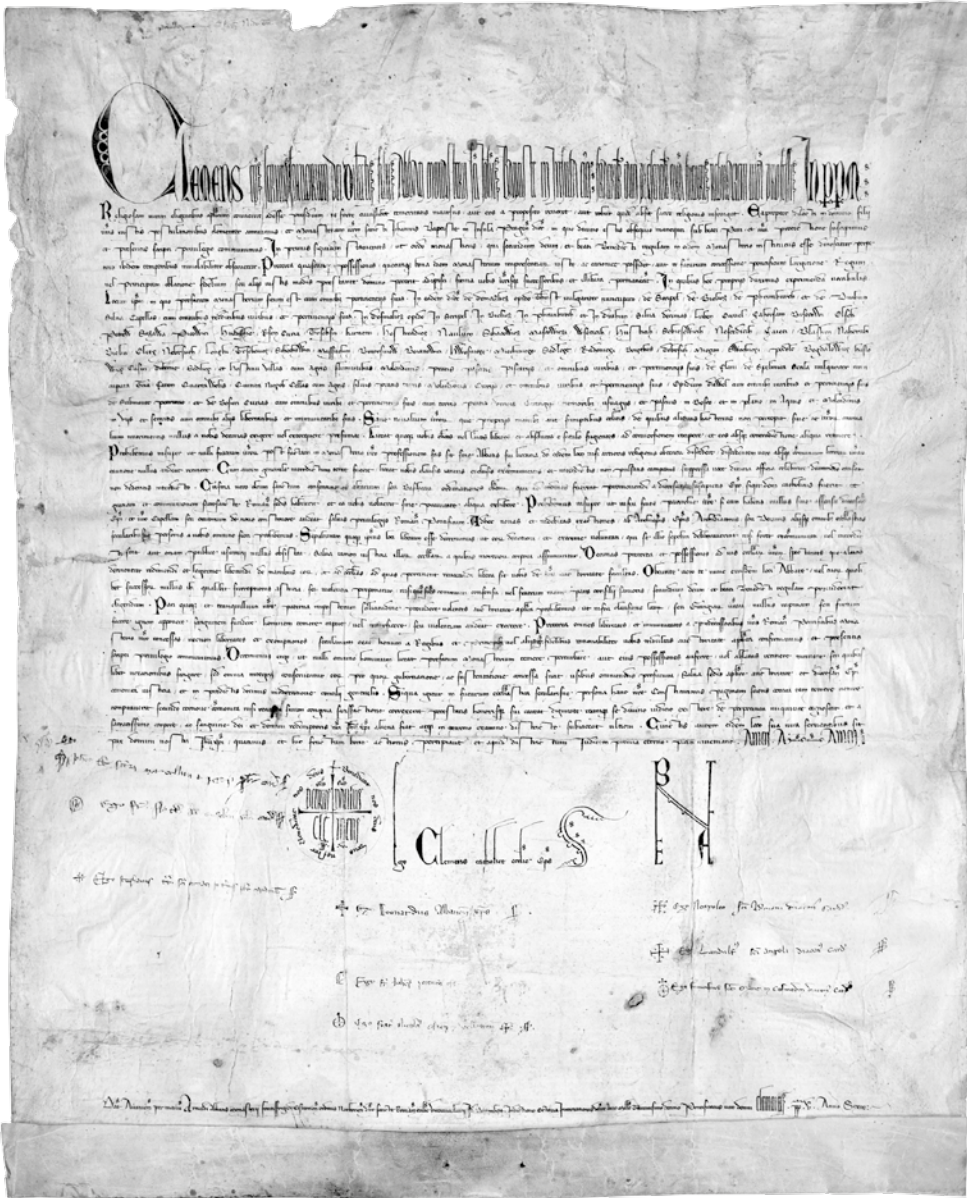
potom Rudolfovi Malovcovi z Malovic a Chýnova. Od tohoto majitele roku 1638 kupuje Hradištko spolu s Pikovicemi, Brunšovem, Štěchovicemi, Třebenicemi a Měchenicemi koadjutor strahovského kláštera premonstrát Kryšpín Fuk, který se stává po smrti strahovského opata Kašpara Questenberka roku 1640 jeho nástupcem. Od tohoto roku až do 1945 vlastní Hradištko řád premonstrátů, respektive jeho kanonie na Strahově v Praze.

Nyní již opat Kryšpín Fuk výrazně mění tvář okolní krajiny a nechává dokumentovat její podobu (panoráma Davida Altmanna z Eidenburgu, hradčanského měšťana a malíře o ploše 2 700 × 290 mm. Nejstarší vyobrazení střední Vltavy a zdejších staveb – mlýny, kostel sv. Kiliána v gotické podobě a další.) Splavnění Svatojánských proudů završuje vztyčení tzv. Ferdinandova sloupu roku 1643 nad Velkým slapem a vrcholí i snaha Kryšpína Fuky o povýšení do šlechtického stavu s titulem „z Hradišcie“ (patrně Hradištko). Dál se sice takto podepisuje, ale nakonec šlechtický titul nezískává. Po stavbě sloupu se sochou sv. Jana Nepomuckého roku 1722 se Velký slap a další „proudy“ začaly nazývat Svatojánskými proudy.

V roce 1709 další strahovský opat Vít Seidl, někde uváděný jako Vít Seipl, nechává přestavět renesanční tvrz na barokní zámek, určený dále jako letní sídlo strahovských

opatů. Exteriér tvrze se proměňuje na zámek a interiéry dostávají bohatou štukatérskou, a především malířskou výzdobu. V hlavním sále dominuje biblická scéna, na níž Marie Magdaléna omývá nohy Kristovi, v chodbě alegorie Madona odevzdává sv. Norbertovi roucho premonstrátů...

Dne 10. dubna 1695 pražský světící biskup a strahovský premonstrátský opat Vít Seidl slavnostně vysvětil Loretánské zvony, které vyrobil Claudius Frémy z Amsterdamu. Všech 27 různě velkých zvonků sestavil roku 1694 pražský hodinář Petr Neumann. Poprvé se rozezněly 15. srpna 1695.

První písemná zmínka o Hradištku z roku 1310 v bule papeže Klimenta V.

Madona odevzdává sv. Norbertovi roucho premonstrátů

1612–1640 opat Kašpar z Questenberka

BYLO STŘEDOVĚKÉ MĚSTEČKO DNES ZVANÉ SEKANKA PŘEDCHŮDCEM, NEBO DOKONCE SOUPUTNÍKEM HRADIŠTKA?

Mgr. Jan Vizner, archeolog

Nabízí se hypotéza, že současné Hradištko navazovalo na původní město v poloze na Sekance, čemuž by odpovídal jednak čas, jednak doba vzniku i zániku Sekanky a jednak i původní název Hradištka. Je možné, že už v druhé polovině 13. století, kdy byla budována osada nebo město na Sekance, vzniká i relativně poblíž hospodářský dvůr. Bylo by to poměrně logické, protože sama „Sekanka“ byla městem bez širšího zemědělského zázemí, byla městem řemeslnickým. A tudíž by se o její zemědělské zázemí mohla do určité míry starat osada nebo dvůr s osadou poblíž. A pak by bylo logické, že tomu místu se mohlo říkat Hradiště, a pak by Hradištko bylo označení podle hradiště, hrazeného města a dostalo se tak i tomu dvoru. Vznik Hradištka bychom pak mohli klást, podle této hypotézy, někam do druhé poloviny nebo respektive třetí čtvrtiny 13. století. Druhá alternativa, stejně pravděpodobná, je, že právě zánik městečka na Sekance po jeho relativně krátké čtvrtstoleté existenci by ostrovský klášter nahradil vyzdvížením poplužního dvora a na něj navázané osady už v poloze nynějšího Hradištka a jeho název naopak evokoval dosud živou vzpomínku na ono blízké Hradiště, hrazené opevněné město nebo městečko nad soutokem. Každopádně můžeme předpokládat na základě tradovaného názvu i na základě blízkosti obou těchto sídel

určitou návaznost, určité následování Hradištka městečka na Sekance, nebo navázání na existenci Sekanky v podobě zemědělského zázemí, které přežilo, zatímco „Sekanka“ zanikla po braniborském vpádu. Doba zániku je kladena do roku 1278, kdy bylo Branibory vyplněno okolí i klášter. Dříve se předpokládala jeho těsná vazba na sousední klášter, v poslední době převažuje spíše názor, že šlo o jiné, snad královského lokátora.

Co bylo důvodem osídlování míst na soutoku Vltavy a Sázavy?

Počátky mnoha sídel a osídlování zdejší krajiny kromě dalších okolností souvisely i s těžbou zlata. Ať už ta těžba probíhala, což se týká hlavně starších etap, v podobě rýžování nebo těžby v povrchových rozsypech, které pocházejí z rozplavů paleolitických řek, anebo to byla později těžba hlubinná, která nastupuje ve vrcholném středověku a v novověku. Zlato se těžilo v celé krajině okolo Hradištka doslova na všechny strany. Významným zlatonosným revírem byla Kocába, která ve Štěchovicích naproti Brunsovu ústí do Vltavy. Na Kocábě se pravděpodobně o nějakou rýžovnickou činnost pokoušeli už Kelové někdy před zlomem letopočtu. Každopádně exaktně můžeme doložit, že tam

Osídlení „Sekanky“ se soustředilo do nejširší části ostrožny nad soutokem Vltavy a Sázavy. Centrem městečka bylo prostranství o výměře 1 ha, které bylo obklopeno 40, spíše však až 60 zachycenými stavbami. Jednotlivé parcely měly velikost zhruba 10 × 30 m. Dnes jsou patrné jako až 2 m hluboké obdélné jámy. Stavby byly většinou patrně jen jednopodlažní a dnešní jámy jsou pozůstatky jejich sklepů. Část území zničila pískovna, která se nachází severně od „náměstí“. Zcela zničen byl hřbitov, který se zde nacházel a který je doložen množstvím kosterních nálezů v prostoru pískovny. Sekanka se nejdříve jmenovala do skály vysekaná cesta, později tento název přešel na celé městiště. Celý areál byl již v pozdním středověku považován za slovanské hradiště, tato teze se udržela až do 19. století. Archeologickým výzkumem však nebyly nalezeny žádné artefakty datovatelné před rok 1250.

od 13. století zlato rýžováno bylo a poměrně úspěšně. Na Kocábě se zlato dá vyrýžovat ještě v současné době, což potvrzují i několikrát opakovaná mistrovství světa v rýžování zlata, která proběhla právě na Kocábě. Obdobně je to na druhou stranu od Hradištka dole v Pikovicích, kam se mistrovství v rýžování později přesunula a kde také probíhaly rýžovnické práce už minimálně od přelomu raného a vrcholného středověku. Stopy po hlubinné těžbě, která nastupuje pravděpodobně někdy s polovinou 13. století, můžeme spojit s pozůstatky těžebních prací, které najdeme na úpatí Medníku nad Sázavou, za Sázavou u Luk pod Medníkem, ale i v bezprostřední blízkosti Hradištka v rokli Dušno,

kde se bezpochyby ve středověku dolovalo. Jsou tam dochovaná středověká důlní díla, která je možné datovat někam do vrcholného až pozdního středověku či raného novověku a nepochybně souvisely s rýžovnickými a těžařskými pracemi právě v rokli Dušno. Za Vltavou se ve vrcholném středověku dolovalo na Červené hoře nad Štěchovicemi. Další doly bychom našli za Sázavou v okolí Petrova, Chlumku, za Vltavou v okolí Masečina, Hvodnice a všude tady okolo probíhala rýžovnická, zlatonosná činnost. Ať už na řekách, na potocích, anebo v paleoříčních terasách a později od vrcholného středověku v hlubinných dolech. Hradištka nebo soutok Sázavy s Vltavou je skutečně jakýmsi pomyslným

středem toho kruhu, ve kterém, v šíři nějakých dalších deseti kilometrů, bychom našli hornické osady, rýžovnické osady a jiné pozůstatky dolování. Je tedy víc než pravděpodobné, že jednou z příčin založení města na Sekance bylo i vytvoření jakéhosi ekonomického, správního a hospodářského centra pro zmíněné hornické oblasti, které byly hodně lidnaté. A to skýtalo možnost získků, bylo to výrobní centrum – kdo potřeboval vykovat nářadí, kdo chtěl někde směnit zlato, kdo chtěl někde nakoupit, kdo chtěl někde prodat, přicházel sem na trhy, přicházel sem za řemeslníky, což zajišťovalo určitou prosperitu centra. A když se po zániku Sekanky a s počátkem 14. století přesouvá činnost těch oblastí z rýžovnických pánví už na žilníky s hlubinnou těžbou, to znamená k Jílovému, tak zároveň zůstává relativně nové Hradištka určitým centrem kraje mezi Sázavou a Vltavou i pro zbylé horníky a rýžovníky. A je možné, že právě dvůr Řeheň, který ztotožňujeme dneska s dvorem Hradištka, mohl být pro ně určitým hospodářským zázemím, kde se dalo za trochu vytěženého zlata pořídit

něco chleba, něco masa, případně si tam od kováře ve dvoře nechat překovat zlomené hornické kladívko, mlátek a tak podobně. Existence jak Sekanky, tak dvora Hradištka nebo dvora Řeň, Řeheň, tak do určité míry souvisela s těžbou zlata, která v okolí probíhala, ať už těžba hlubinná nebo rýžování nebo těžení povrchové v písečných terasách zaniklých paleolitických řek. Je ale nutné zdůraznit, že Hradištka nebylo Jílové! Nebyla to hornická osada, ale hospodářské zázemí zemědělského dvorce s poli, kde byl dobytek, kde se pekl chleba, kde se poráželo. Většinou zde pracoval i hrnčíř, kovář, kolař, tesař – tohle všechno byla řemesla a potřeby, které horníci občas používali, potřebovali a Hradištka z nich do určité míry žilo. Ale neexistovalo primárně pro ně a s těžbou zlata nemělo nic společného. Jen se zde prostě lidé setkávali za obchodem.

Ukázka středověkého opevněného dvorce

Středověké ohniště v obydlí

Na fotografiích dobová rekonstrukce: Historický park Bärnau-Tachov. Foto Václav Šmerák

Středověký jeřáb na ruční pohon

Středověké stavení, které mohlo být na Hradištka

Středověká udírna na vyvěšené kousky ryb nebo masa

Říční terasy Paleosázavy

Síla paleoreky rozmělnila zlatonosnou horninu, vyplavovala z ní žilní zlato a pak v nějakých zátočinách a tůňích ho usazovala. Středověký nebo pravděpodobně už starověký prospektor měl pak velice jednoduché vodítko. Vydal se po poli, po louce, po lese kolem břidlicových skal, až našel písek a omlété říční valouny. Před miliony let zaniklá řeka ve svých zákrutech ukládala s valouny či pískem i šupinky zlata. Stačilo pak vykopat jámu deset na deset

Rýžování zlata v Čechách – malba Mikuláš Aleš

metrů, tu zapažit a postupovat dolů. Co vytěžili, tahali k vodě, kde propírali klasicky rýžovnickým způsobem. Nemuseli dělat zlatorudné mlýny, nebylo nutné horninu rozemílat. Nepotřebovali k tomu náročná důlní díla, kterými by se zavrtávali desítky metrů do skály, mohl to de facto dělat úplně každý. Proto hlubinná těžba souvisí až s vrcholným středověkem. Teprve po vytěžení povrchových zásob zlata se lidé pouštěli do těžby ve skalách. Pak se centrem, ale hornickým stává Jílové.

KLÁŠTER SV. JANA NA OSTROVĚ A STŘEDOVĚKÉ MĚSTEČKO, ZVANÉ SEKANKA

Modli se a pracuj

Ostrovský klášter, založený roku 999, stál u počátků osídlování dolního Posázaví. Celá řada zdejších obcí spojuje svůj vznik či první historickou zmínku s mnišskou komunitou na Ostrově, která byla v počátcích známých dějin i prvním a dlouho jediným nositelem kultury a vzdělanosti celého regionu. Heslem benediktinů bylo a je „Ora et labora“, tedy Modli se a pracuj.

Regionální muzeum v Jílovém u Prahy návštěvníkům ukazuje ve skutečných rekonstrukcích možnou podobu vnitřních prostor románského kláštera, interiér středověkého venkovského domu nebo model sídliště ze 13. století. Moderně pojatá expozice uvádí návštěvníky do doby, která předcházela založení a vzestupu Jílového a okolního regionu, jež se v období vrcholného středověku přeměnilo z havířské osady v královské horní město a po Ostrovském klášteře postupně přejalo úlohu ekonomického i kulturního centra celého kraje a postupem času převzalo úlohu tehdejšího Hradištka jako zázemí pro rýžování zlata.

3D vizualizace možné podoby kláštera v jednotlivých vývojových etapách. Dále středověký vzhled zaniklého města nad soutokem Vltavy a Sázavy v místě dnes zvaném Sekanka, které je tradičně s Ostrovským klášteřem spojováno. Rekonstrukce klášterního skriptoria, interiér středověkého venkovského domu, model sídliště na Sekance v období 13. století.

Realizace: Přírodovědecká fakulta Katedry aplikované geografie UK, T. PALATÝ, P. KRYSHENYK, J. LAŠTOVIČKA, P. ŠTYCH (2015): 3D model zaniklého kláštera Ostrov a obce Sekanky. Rekonstrukce středověkého kláštera a vesnice. Využití laserového skenování DMR 5G.

Soutok Vltavy a Sázavy, klášter na Ostrově

foto Jirka Jiroušek

Podle hnědavého zakalení Sázavy se jí dnes také říká Zlatá řeka. V minulosti to bylo pravdou. Vlévá se do Velké řeky – Vltavy.

V majetku Ostrovského kláštera je Hradištko až do srpna 1420, tehdy byl klášter vypálen pražskými husity a jeho majetek rozkraden, jednak kališníky, dále i samotným císařem Zikmundem Lucemburským. Pak nakrátko opět po roce 1448 získává Hradištko znovu klášter sv. Jana na Ostrově a drží ho až do roku 1558. Hradištko pak mnohokrát mění majitele a roku 1638 ho kupuje spolu s Pikovicemi, Brunšovem, Štěchovicemi, Třebenicemi a Měchenicemi koadjutor Strahovského kláštera premonstrát Kryšpín Fuk, který se stává po smrti strahovského opata Kašpara Questenberka (1640) jeho nástupcem. Od tohoto roku až do 2. světové války vlastní Hradištko řád premonstrátů, respektive jeho kanonie na Strahově v Praze.

KDE BYL STŘED, NÁVES HRADIŠTKA?

Na rozdíl od většiny okolních obcí, ať už budeme jmenovat Třebsín nebo relativně malé Pikovice, je náves obklopená několika staršími statky, grunty. U Hradištky je situace složitější. Současné centrum tvoří plocha pod zámek, ale zjevně se nejedná o přirozené centrum, zástavba okolo tomu neodpovídá. Hradištko jako ves vznikala až v návaznosti na původní hospodářské nebo feudální sídlo, které tam ve středověku mohlo být budované. Nejstarší zmínky o Hradištku máme až ze 14. století, kdy je zde zmiňován poplužní dvůr Ostrovského kláštera a je to po zániku městečka dnes zvaného Sekanka. Současně je do této lokality datovaný dvůr Řeň nebo Řehně, také v majetku Ostrovského kláštera. Logicky by se mohlo jednat o jednu a tu samou stavbu, jeden a ten samý hospodářský dvůr. Okolo něj by byla obytná zástavba, příbytky těch, kteří sem byli pracovní povinností vázaní: pacholci, děvečky, podkoní, dojičky atd. Předpokládáme, že původní dvorec, dvůr Řeň nebo dvůr Hradištko, stál v místě nyníšších bytovek naproti rybníčku, to znamená při příjezdu od Štěchovic do Hradištky hned na pravé straně na kraji obce, kde ještě v polovině 20. století nebo před polovinou 20. století byly vidět jakési pozůstatky staveb zakonponovaných snad do nějakého mladšího statku. Stál zde později také pivovar. Právě zde by mohlo být původní centrum. Do jaké

míry byl dvorec opevněn, se dá těžko usuzovat. Blatná poloha s rybníkem znamená místo přirozené vodní pánve a evokuje myšlenku na vodní opevnění. Něco podobného bychom ještě dnes nalezli v Nedvězí u Vysokého Újezdu. Naznačenou hypotézu podporuje kresba dvora zachyceného na Altmanově panoramatu, a byť se jedná o schematické zakreslení, navozuje představu lehce opevněného sídla. Ale to můžeme těžko potvrdit. Pak by okolo tohoto dvora byla další obytná i hospodářská zástavba a tvořila by původní centrum obce, které pak nejspíš zaniklo při zahradních a parkových úpravách v 18. století v souvislosti s úpravami okolí zámku. A konečným zánikem původní zástavby pak bylo v druhé polovině 20. století zbudování bytovek u rybníka.

Vraťme se ještě do 16. století. V roce 1577 za Jiříka Slepotickeho ze Sulic, který nově buduje již renesanční tvrz při hospodářském dvoře nebo nad hospodářským dvorem, přirozené centrum přesouvá od rybníku i tradiční cesty po hřebenu mezi Vltavou a Sápravou do míst dnešního zámku. Pozůstatky tvrze můžeme hledat v západní části zámku. Jedná se o mohutný kamenný opěrák se sílou zdiva až ke čtyřem metrům, nejspíš celá západní stěna je nejstarší částí tvrze později přestavěné do dnešní podoby zámku.

Obecní kronika Hradištky: v zápise z 50. let je nejstarší budovou na Hradištku uváděn pivovar z roku 1609, který nechala postavit tehdejší majitelka Hradištky Zuzana Šanovcová na místě bývalé tvrze. Pivovar stál do 80. let u rybníku, kolem r. 1986 byl na jeho místě postaven řadový bytový dům. Ještě v 50. letech minulého století byly v terénu znatelné kamenné zdi – pozůstatky tvrze. V kronice je nákres. V místech, kde stál pivovar, jsou staré sklepy.

Neprozkoumané podzemí bývalého hradištského pivovaru

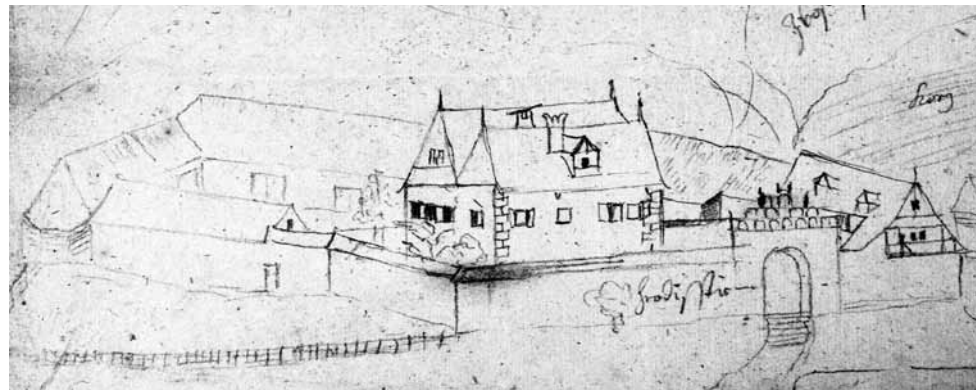
Hradištko u rybníka, leden 1976

Kromě pivovaru se v budově nacházela restaurace U Fliegrů, četnická stanice a kovárna

Tři hlavní dominanty Hradištky na přelomu 19. a 20. století – zámek, škola a pivovar

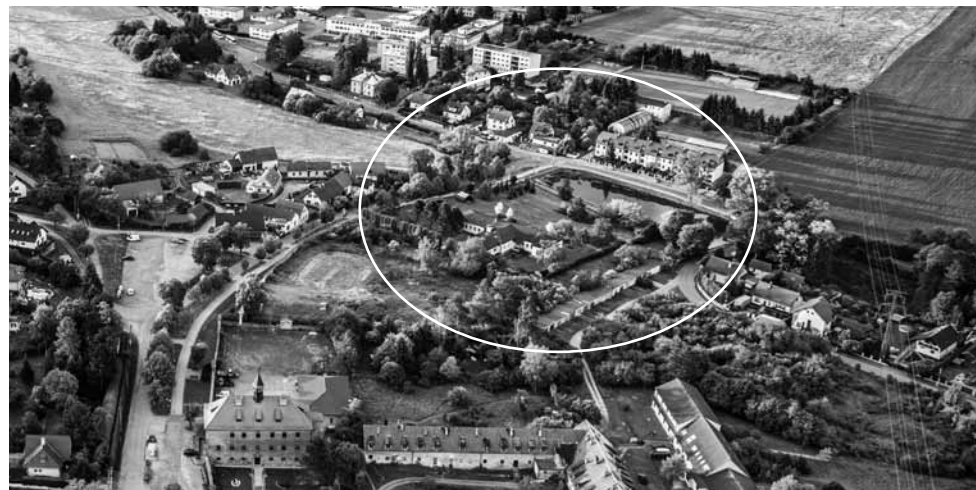
Hradištské panství kolem roku 1636, kdy ho zakoupil řád premonstrátů

Pohled na hradištský zámek a přilehlé zahradnictví ve třicátých letech 20. století

Pohled na nejstarší gruntovní statky a na zmizelou hradištskou náves s rybníkem a kapličkou

Hradištko s pohledem od zámku na místa, kde stál snad pod rybníkem původní dvorec a posléze pivovar

Slapy, zámek

foto Jiří Jiroušek

Ve Slapech v prostoru nynějšího zámku stál pravděpodobně opevněný dvorec, zřejmě dost rozsáhlý a umožňující nebo mající rezidenční funkci. Po zničení Strahovského kláštera husity na jaře 1420 se příslušníci strahovské kanonie uchýlili právě sem do Slap, kde dva roky pobývali až do husitského tažení v roce 1422, kdy vojska prošla i touto oblastí a zlikvidovala slapskou rezidenci. S premonstráty tak souvisí celá nejstarší historie obce Slapy a jejího širšího okolí po Hradištko.

JAK OVLIVNILI PREMONSTRÁTI HRADIŠTKO A OKOLÍ?

Mgr. Jan Vizner, archeolog

Kanonie strahovských premonstrátů měla jedno ze svých panství také na Slapech. A právě ony byly jednak rezidencí opatů a jednak centrem výměny zboží ve středním Povltaví. Ve Slapech v prostoru nynějšího zámku stál pravděpodobně opevněný dvorec, zřejmě dost rozsáhlý a umožňující nebo mající rezidenční funkci, protože právě sem se uchýlili příslušníci strahovské kanonie po zničení Strahovského kláštera husity na jaře 1420 a dva roky zde pobývali až do husitského tažení v roce 1422, kdy vojska prošla i touto oblastí a zlikvidovala slapskou rezidenci. S premonstráty tak souvisí celá nejstarší historie obce Slapy a jejího širšího okolí po Hradištko. Premonstráti stáli i za založením kostela, který dnes ve Slapech stojí. Nynější stavba je skvostnou barokní přestavbou Giovannioho Santiniho. Nicméně kostel vznikl na základech původního románského a pak románsko-gotického kostela. Zdivo původní svatyně je částečně zachováno i ve zdivu současné barokní svatyně. A z písemných pramenů víme, že na Slapech nebo v bezprostředním okolí obce Slapy byl i kostel svatého Gotharda, rovněž založený strahovskými premonstráty, a s velkou pravděpodobností se nám podařilo kostel lokalizovat v těsném sousedství zaniklé vesnice Honojedy mezi nynějšími obcemi Slapy a Třebenicemi. Tam jsou vidět poměrně významné destrukce stavby

pravděpodobně celokamenné, které svým půdorysem i položením potvrzují, že se skutečně jedná o stavbu sakrální. Půdorys by odpovídal kostelu střední velikosti s širší lodí a s jednoduchým užším těžištěm, užším závěrem. Je to v poměrně dominantní poloze na vyvýšenině nad zaniklou úvozovou cestou, která fungovala právě jako spojnice od Slap ve směru k zaniklým Honojedům. Písemné prameny uvádí, že kostel byl při cestě od Slap, že od Slap sem vozili nebožtíky. To předpokládá, že nebyl přímo v obci, a skutečně se může jednat nebo s určitou mírou pravděpodobnosti se jedná o původní svatyni svatého Gotharda. S ním pravděpodobně souvisí i zaniklé terasy v sousedství vsi Honojedy na jižním svahu, jejichž šíře i položení tak neodpovídá tomu, že by se jednalo o pluzinu, že by se jednalo o terasovitě ve svahu upravené polnosti, ale veškeré jejich rozměry i umístění nasvědčují, že se jedná o terasy vinic. A když navštívíme dnes zahrady Strahovského kláštera, které se otvírají na malostranskou stranu, uvidíme tam takřka stejné terasy, které dnes slouží jako ovocné sady, ale jedná se o původní vinice a v jedné jejich části byly dokonce původní vinohrady obnoveny, což je poměrně hezká analogie. Samozřejmě kláštery byly posly pěstování vína už před dobou Karla IV., ve 2. polovině 14. století se vinice rozšířily všude okolo

Prahy, ale kláštery pěstovaly révu pro vlastní potřebu i pro potřebu liturgickou již dříve. Možná máme právě tady, v bezprostředním okolí Slap a relativně blízko Hradištko, hezký doklad o pěstování vinné révy premonstráty ve středním Povltaví.

Jakou roli sehrálo barokní Hradištko pro premonstráty?

Když se podíváme na mapu, na polohu Strahovského kláštera poblíž Pražského hradu a na polohu Hradištko a když si do té mapy zároveň promítneme další premonstrátské kláštery, dejme tomu ne v nejbližším, ale v tom vzdálenějším okolí, konkrétně Milevsko v jižních Čechách, Louňovice pod Blaníkem na Vlašimsku anebo Želiv na Vysočině, uvidíme, že Hradištko je položeno na poloviční vzdálenosti od Strahova ve směru k těmto klášterům. A můžeme předpokládat, bohužel už ne u Louňovic, které nám zanikly v roce 1420, ale jak u Milevska, tak u Želivy, že Hradištko bylo jakousi nocležnou, přepřahací stanicí na cestě strahovských opatů na návštěvy a vizitace do ostatních klášterů. Hradištko sloužilo jako opěrný bod, místo, kde mohli přenocovat, nakrmit koně, občerstvit se společně s doprovodem. Nicméně zmíníme i zaniklý klášter v Louňovicích, protože

pro premonstráty a jejich činnost ve středověku do roku 1420 měly Louňovice velký význam. Jednalo se o ženský klášter, který měl mužské probošty, protože vedle abatyše vždycky u ženského kláštera musel být hlavním představitelem muž. Klášter to byl velice významný, do dnešního dne se z něj zachovalo pouze pár zbytků zdiva, víceméně ztracených v místní zástavbě. Původní sídlo proboštů bylo přestavěno na renesanční zámek, v podobě čtyřkřídleho hrádku kastelového typu, ale přesto je zde dřívější zástavba dobře patrná a rozeznatelná. Louňovický klášter byl velice významným kolonizátorem celého Podblanicka. Podobně jako působil benediktýnský klášter na Ostrově, s jehož existencí a kolonizační činností je spjata nejstarší zmínka o většině obcí okolo soutoku Sázavy s Vltavou, patřila celá řada obcí od Vlašimi po Benešov a dál směrem na Votice a na Mladou Vožici premonstrátům, byla jimi založena, byla jimi obhospodařována. Dalším velice významným klášterem premonstrátské kanonie bylo Milevsko. Už jeho počátky jsou velmi zajímavé, protože první opat milevských premonstrátů Jaroch byl jedním z pokračovatelů Kosmy a psal velice půvabnou milevskou kroniku, kde zpracovává české dějiny od etapy, kde Kosmas přestal, až do počátku 13. století, doby vlády Přemysla Otakara I. Milevsko je unikátní v tom, že

zůstalo v románsko-gotické podobě, takže z něj můžeme získat nádhernou představu, jak premonstrátské kláštery ve středověku vypadaly. Je zde zachován původní románský vlastnický kostel, který je starší než klášter a byl součástí dvorce zakladatele kláštera a po nějakou dobu sloužil i jako kostel klášterní. Je zde nádherná románská bazilika, je zachován celý konvent, gotická klášterní škola. Při návštěvě Milevska máme možnost se podívat, jak asi mohl ve středověku vypadat i třeba Strahovský klášter. Podobně je tomu u kláštera v Želivi na Vysočině, který prošel sice poměrně významnou přestavbou v době baroka, konkrétně ve slohu barokní gotiky, opět Giovannioho Santiniho, ale základní dispozice i celé bloky stavební dispozice jsou dochovány v původním gotickém slohu. I zde máme možnost seznámit se s tím, jak vypadala dispozice premonstrátských klášterů.

Kostel sv. Petra a Pavla, foto z první poloviny 19. století

Kostel sv. Petra a Pavla, foto V. Pavelčík

Kostel sv. Petra a Pavla, foto V. Pavelčík

Slapy s kostelem sv. Petra a Pavla, foto V. Pavelčík

Kostel sv. Petra a Pavla, foto V. Pavelčík

Zámek Slapy, foto J. Jiroušek

Zahrady pod Strahovským klášterem premonstrátů

ZÁMEK A JEHO MALÍŘ

MUDr. Eva Stupková, Zpravodaj obce Hradištko, podzim 2008

Dominantou centrálního prostoru Hradištko je nevelký zámek, který dal na místě původní dvakrát přestavované tvrze roku 1709 vystavět strahovský opat Vít Seipl. Prostá dvoupatrová budova byla kryta prejzovou střechou, uprostřed níž stála štíhlá vížka lucernového tvaru zakončená nejprve cibulovitou, později kónickou stříškou s křížkem. V ní až dodnes odměřují čas starodávné hodiny, které odbíjejí každou čtvrt. Obdélníkový půdorys budovy měří 27 metrů na délku a 12 metrů na šířku. Zámek je ze tří stran obklopen hospodářskými budovami, které byly na severní straně zakončeny stájemí – zbytkem bývalého dvorce, kdysi nazývaného Řeň.

Vchod, který se nachází uprostřed dlouhého průčelí, je zprava i zleva orámován dvěma lyzénami zdobenými oválným vlysem v omítce. Nad ním je zvlněná římsa, která nese dvě kamenné vázy, uprostřed bustu sv. Norberta vytesanou z kamene. Pod římsou se nachází štít s nápisem PATRIMONIUM SS. PATRIS NORBERTI. (Tento světec je totiž patronem premonstrátského řádu mnichů, kteří přišli z francouzského města Prémontré.) Zamřížovaná okénka osvětlují přízemní klenutou chodbu, vstup do níž je uzavřen masivními dubovými dveřmi pobitými železnými hřeby. Krásná barokní klika s „tahadlem“ je zevnitř opatřena starodávnou železnou petlicí.

Po nízkých schodech z širokých dubových prken lze vystoupat až do druhého patra. Chodba v prvním podlaží s mnoha okny do nádvoří byla vlevo zakončena bytem faráře, po pravici kaplí svaté Anny a opatřena lavicemi pro věřící. Vlastní kněžiště bylo od nich odděleno vysokými dvoukřídlými dveřmi, které se na noc zavíraly. Před tímto prostorem vpravo vedly z chodby dveře do velkého sálu – refektáře, v němž bylo rozvěšeno několik obrazů, snad to byly originály malíře Albrechta Dürera.

Vlastní kněžiště sahalo až do výšky druhého patra, z něž do něj mohla vrchnost nahlížet z oratoře. (Později byla horní část oddělena plochým stropem.) Kaple byla nádherně vyzdobená. Nad obětním stolem, na němž stál svatostánek, byl umístěn veliký, na plátně malovaný obraz v oválném, pozlaceném rámcí. Zpodobňoval sv. Annu, jak drží na svém klíně stojícího Ježíška, ručku mu líbá Panna Maria sedící vedle své matky. Rám ústředního obrazu je po straně nadnášen ze dřeva vyřezaným zlatým andělem, kolem poletují andělíčky. Nad tímto výjevem visel menší oválný portrét sv. Norberta. Nad ním na vyřezávaném baldachýnu, který splývá dolů z obou stran, je upevněn emblém se strahovským a opatským dvojnáskem s pásky s nápisem o jeho pořízení, pravděpodobně z roku 1719.

Na obětním stole pokrytém bílou vyšívanou přikrývkou stál svatostánek s paténou a kalichem vysokým 26 cm. Stříbrný kalich silně pozlacený zdobily prolamované rozviliny a emailované destičky s barevnými obrazy. Jeho noha byla vyzdobena hlavičkami andělů a girlandami, mezi nimiž též byly emailované destičky s malovanými miniaturami. Na okraji podstavce bylo vyryto: And. Franc. Lohr, Zeigleittnant A. M. L. A. C. L. P. H. L. Krásná práce pocházela z první poloviny 18. století. Po obou stranách svatostánku se skvěly zasklené relikviáře v lichoběžníkových řezaných rámech a útlé zlaté sošky. Na obou bočních stěnách kněžiště visely olejové malby na plátně – Sv. Norbert a Stigmatizace sv. Františka, oboje rovněž z poloviny 18. století.

Z návsi do zámeckého nádvoří vede vysoká zděná brána, na jejím klenutí stojí tři ozdobné vázy. Před ní po levé straně bývala farská zahrada, plná voňavých keřů, stolistých růží a lilií. Vedly do ní po několika schůdkách dveře do příbytku farské hospodyně, která bydlela po levé straně klenuté chodby v přízemí.

Od jižní stěny zámku a bočního křídla hospodářského komplexu se prostírala rozlehlá zahrada, která se povlovně svažovala k Pivovarskému rybníku. Vrchnost ji dala ohradit nevysokou zdí z kamenů, které dala

přivést z bývalého obranného valu původního Hradištko na Sekance. Zeď byla u rybníka zakončena kulovitou branou z cihel. Dlouhá východní strana byla prolomena dvířky stejně jako příčná zeď v zahradě, která ji dělila na dvě půle, horní posázenou květinovými záhony a dolní sloužící coby ovocný sad. Na šesti místech – zejména ve východní zdi – byly vestavěny ploché kaplice po stranách se sdruženými pilastry a zprohýbanou římsou nahoře, které byly pokryty prejzovou stříškou. Uprostřed kapliček byl z přední i zadní strany výklenek a v něm namalovány obrazy světců. (Tyto kapličky jsou až dodnes mnohými laiky pokládány za „křížovou cestu“.) V šesti kaplicích malby povětrnostními vlivy během doby velmi utrpěly. Počátkem 20. století bylo možno vyličit jejich náměty jen u některých. Tehdy byly k rozeznání jen tyto:

1. Blahoslavený Heřman klečící před P. Marií
2. P. Maria Pomocná a pod ní 14 pomocníků
3. Kristus a Maří Magdalena, z druhé strany malba přátelstva Páně
4. Tzv. zmrtvýchvstání – Vykupitel stojící na fontáně, z jeho ran tryská do nádrže krev, z druhé strany zpodobnění beránka a pod ním postavy světců, na opačné straně kaplice plechový obraz s Janem Nepomuckým
5. Kristus v Getsemanské zahradě, na opačné straně P. Marie jakožto královna svatých

Hradištko, zámek

Původní oltář dvoupatrové kaple. Foto Knihovna Národního muzea

Barevné fotografie interiéru barokního zámku Hradištko Vojtěch Pavelčík

6. Sv. Norbert, na opačné straně kaplice P. Marie v osmipaprskové hvězdě, v dolní části obrazu tři světci v oblacích.

Také oboje dvířka v zahradě byla vyzdobena z obou stran. Z nich se zachovala Sepekovská P. Marie a Zasnoubení P. Marie (z druhé strany dvířek byly roku 1909 malby již zašlé).

Také na „špejcharu“ byly ve štítě budovy ztvárněny obrazy sv. Josefa a sv. Norberta. Všechny malby byly pokládány za díla slavného malíře J. V. Spitzera, pocházely však spíše od jeho známých výtvarníků nebo jeho tovaryšů (např. Jan Nepomucký malovaný nikoliv na omítce, ale na plechu, je prací J. Matthausera).

Plochý strop zámku je vyzdoben malbami tohoto proslulého malíře. Jan Václav Spitzer (1711–1773), umělec, který se školil v Praze a ve Vídni, získal přízeň šlechtického rodu Schumannů a Wunschwitzů, kterým zhotovil portréty, potom se cele věnoval zobrazování světců, a to především pro kostely na různých místech v Čechách. Maloval ve Staré Boleslavi, Havlíčkově Brodě, Lnářích, Paštikách, Uhříněvsi, v Arnoštovicích, Liblině, Mníšku pod Brdy, Blatné, v Praze na Karlově, v Obořišti v Lešanech, kde se po zhlédnutí jeho díla na něj obrátil premonstrátský opat Gabriel Václav Kašpar a požádal jej, aby provedl výzdobu chodby a refektáře v 1. patře zámku na Hradištku. V letech 1758–1759 se Spitzer pustil do díla, které mu bylo svěřeno. Plochý strop chodby nese tři výjevy, z nichž ústřední je zarámován do imitace štuky. Uprostřed na trůně pod baldachýnem sedí Madona a sklání se k sv. Norbertu, jenž od ní přijímá bílé premonstrátské roucho. Po stranách trůnu jsou andělé a lvi, u nohou Madony had s jablkem, kterého Marie zasklapuje. Pod stupni trůnu velkými písmeny

nápis: SINT VESTIMENTA TUA CANDIDA (Tvůj šat je bělostný) Kaz. 9. v. 8. Vlevo je zřetelný podpis „Jo: Spiczer Pinxit“. Jeden z bočních obrazů znázorňuje Nejsvětější Trojici se dvěma anděly, z nichž jeden nese kříž, druhá postranní freska znázorňuje sv. Augustina, který podává sv. Norbertu, před ním klečícímu na klekátku, knihu. Na ní je nápis: Sit vobis anima tua et cor unum in deo et non dicatis aliquid proprium (Tvá duše i srdce jsou jednotné v bohu a neříkej nic vlastního). Pod tím je namalován andělíček s důtkami.

Na stropě refektáře je umístěna jedna z nejlepších Spitzerových fresek „Hostina v domě farizeje Šimona“. Výjev zasazený do členěného rámce, imitujícího štuky, se odehrává na stupňovitém podiu. Kristus sedí za stolem s několika hodovníky v rozhovoru obrácen k hostiteli. U nohou Spasitele klečí Magdalena, omývá jeho nohy. Vlevo a vpravo stojí dvě postavy, za jednou z nich jídlonoš, za druhou mladík s vázou, kterou snímá z kredence. Před hodovním stolem nastínil malíř malý stolek s dvěma lahvemi pití. Výjev se odehrává před mohutnou antikizující arkádou portiku, nesenou zdvojenými pilastry a sloupy. Pod obloukem uprostřed splývá na pravou stranu zřasená draperie. Nad dolním obloukem zdvojeného štukového rámu je chronogram vzniku malby roku 1759: LACRIMIS CAEPIT RIGARE PEDES EIUS (Slzami chladila jeho nohy).

Po své práci na Hradištku přijal J. V. Spitzer spoustu zakázek v kostelích i klášterech po celé naší zemi. Tomuto vynikajícímu a pracovitému muži však osud dopřál jen 62 let života. Zemřel na mrtvici v horkém letním dni 16. července roku 1773. Množství jeho děl hlásá malířovu slávu po celé naší zemi a kresby s návrhy uskutečněných i neuskutečněných maleb deponovaných po léta

v Národním muzeu je přeneseno do Národní galerie v Praze.

Závěrem nutno podotknout, že uvedený popis zámku v Hradištku a jeho nejbližšího okolí odpovídá stavu do počátku 2. světové války. Po jejím skončení se již neshledáme s kaplí sv. Anny a jejím vybavením. Z refektáře se stala obřadní síň a přilehlé kněžiště se stalo šatnou pro účastníky akcí. Z farské zahrádky před vstupní branou se stalo parkoviště, místo západní zdi byla hned po válce vystavěna celá řada garáží. A tak více než 250 let přečkaly do dneška jen nástropní fresky Jana Václava Spitzera v prvním patře hradištského zámku. Až se do těchto míst z nějakých důvodů dostanete, zdvihněte k nim svůj zrak – jsou krásné!

Interiéry renesanční tvrze a dnešního zámku

Mgr. Jan Vizner: Výška kamenného opěráku na západní straně dnešního zámku, kterou lze s největší pravděpodobností datovat do nejstarší stavební fáze původní renesanční tvrze, napovídá, že už tehdy se jednalo o třípodlažní stavbu, na jejíž členění navázal později barokní zámek. To znamená přízemí, hospodářská část, skladiště, kuchyň, skladovací prostory, sklepy, vinné sklepy, pivní sklepy atd. První patro pak tvořily reprezentativní prostory, u tvrze by se jednalo o jeden velký sálový prostor a horní, druhé patro, už sloužilo jako soukromé obytné prostory majitele tvrze. Na tuto dispozici plně navázal i barokní zámek premonstrátů. V prvním patře byl vstup a oltář, z druhého byl horní pohled do kaple nejspíš ze soukromých prostor obyvatel. Můžeme hovořit o tradici pocházející již z románské hradní architektury. Nádhernou

dvoupodlažní kapli, která prostupuje dvě patra, máme například z období 12. století v palácové věži Norimberského hradu. U nás bychom takovou našli na středověkém hradě Bečov nad Teplou ze 14. století. Kdybychom chtěli vidět kapli z doby výstavby hradištského zámku, můžeme navštívit Valdštejnský palác z první poloviny 17. století, kde je nádherná kaple sv. Václava, která také prostupuje dvě patra. Stejně tomu bylo i zde. První patro bylo krásné, honosné, reprezentativní, s luxusními prostory, s kaplí a horní druhé patro sloužilo jako obytné prostory, například ložnice opata, eventuálně jeho hostů, pracovna, soukromá jídelna a tak dále.

Literatura:

Jiřík, Fr. Xav.: Jan Spitzer, malíř. Obrázková revue, ročník 1, Praha 1900.

Mádl, Martin: Kresby pražského malíře Jana Václava Spitzera. Sborník Nár. muzea (řada historie), 1999.

Podlaha, Antonín: Z umělecké činnosti malíře J. V. Spitzera. Památky archeol. a místopis., ročník 1903.

Podlaha, Antonín: Soupis památek historických a uměleckých (polit. okres Vinohradský), Praha 1908.

Sedláček, August: Hradý, zámky a tvrze království českého, díl IV., Praha 1927.

Barevné foto na str. 27 Vojtěch Pavelčík, černobílé archiv obce Hradištko

VODNÍ TOKY, VODNÍ DOPRAVA, VORY

Mgr. Jan Vizner, archeolog

Sázava

Sázava

Sázava

Sázava

Sázava

Sázava v historických zápisech

K roku 1031 se v letopisech o Sázavě uvádí, „Krajina posázavská již od pomezí moravského silně lesy porostlá. Zvlášť za Světlou k Ledči táhly se po obou stranách Sázavy lesem porostlé kopce a za nimi v pozadí vystupovala mohutnější pohoří s temnými lesy.“

A z let ve druhé polovině 19. století se říká: „....smrčinami hustě porostlé stráně, dole lesknoucí se řeka a za ní zvedaly se stráně opět lesem porostlé, ... uhlířské chaloupky v lesích při řece Sázavě.“ U Šternberka se uvádí: „Údolí oplývá takovými krásami, jakými se ani Labe, ani Dunaj nehonosí, návrší na březích narůstají v pohoří lesnatá.“ O okolí Sázavy n. Sázavou se píše: „Vpravo táhlo se obloukem lesnaté pohoří, podle něhož se vinula Sázava, ztrácejíc se ve stínech lupenatých stromů, které pod klášterem roubí oba břehy, ... kolkolem vidíme pahorky a vysoké vrchy s temnými hvozdy, jimiž se táhly až dolů k řece.“ U Staré Dubě je lesnatá krajina zachycena takto: „.... Vrch nevysoký buky a smrky porostlý...“, „.... mlýny a vísky na březích lahodí oku pocestného...“. Jen stráně od Jílového k Davli bývaly holé, zřídka porostlé jen šípkovým trním a nízkými křovisky až do let 1905–1906, kdy velkou péčí lesní a vodohospodářské správy Českého království byly stráně na pravém břehu osázeny více než 66.000 sazenic akátů, desítkami tisíc

jehličnanů a listnáčů, hlavně v přilehlých údolích. Rozsáhlé školky pro tuto záslužnou činnost byly předtím založeny v Jílovém... Snad vůbec poslední sázavské vaziště vorů v listinách uváděné bývalo na úpatí Medníku (v roce 1897 nazývaného Mědník) nad Babami u Pikovic.

Jak jsem se stal posledním plavcem na Sázavě?

Vzpomíná Vlastimil Papírník, zapsal kronikář Kamenného Přivozu Antonín Kubiček

Můj děda Gusta, nar. 1872, byl vyučen kameníkem. Od mládí se však chytil plavců, a když byla plavba, pustil kladivo a od řeky ho nikdo nedostal. Doma jsme měli jeden hektar pole, ze kterého bylo základní živobytí. Jako kluk si pamatuji, že když byla plavba, tak jsme odpoledne lítali kolem řeky a hlídali, kdy se objeví první pramen v Lapačích. Děda vždy již z Lapač houkal. Čekali jsme na břehu s háčkem, až vyhodí kus nějakého dřeva. Často jsem utekl po obědě a šel plavcům naproti. Někdy jsem došel až na Brejlov. Tam, když plavci připlouli, jsem přebředl nebo přeplaval na pramen a vezl jsem se s nimi až domů na Přívo z. Když mi bylo asi 12 let, přišla v zimě velká sněhová bouře a mezi Čertovkou a Jiříkovým jezem se udělal velký polom ve smrkovém lese. Děda

se toho ujal a s pomocí zbývajících plavců (Soulej, Soukup, Váňa z Rybárny a Charvát z Lešan) dřevo zdělali a svázali do jednoho pramenu. Vaziště si udělali mezi jezem a Čertovkou, přímo pod strání, kde bylo to dřevo. Přes kameny nad vodu upevnili čtyři klády, na které navalovali již prosekané a provrtané kusy. Ty se na slabším konci navlékaly na vožděj. Když byl vor potřebně široký, na obou stranách se vožděj zaklínoval. Vrchem se vor zpevnil vořinou. Ta byla ke kládám připevněna stloučkami. Zadek voru byl svázán jen vořinou. Hotový vor shodili na vodu drouhama a splouli do Přivoza nad most. Tam se postupně přivazovaly další vory. Ten pramen měl tehdy asi 12 vorů. Tenkrát jsem okoukal celou techniku postavení voru. Chodil jsem za chlapama do lesa a viděl, jak kroutejí houžve a stlučky. Později, když už jsem jezdil do školy do Prahy, jsem s dědou o prázdninách chodil dělat na vodu. To byly moje první vydělané peníze. Plavby rok od roku ubývalo. V letech 1940–1941 se u nás ploulo naposled. Tehdy bylo plavců už jenom 5 a bylo potřeba ještě jednoho, aby mohli vzít z Čerčan aspoň 3 prameny. Děda vzal mě, já začal plout jako pacholík. Když zrovna nebyly prázdniny, musel jsem přinést do školy omluvenku, že jsem nemocen. Na tuto dobu mám nejkrásnější vzpomínky. Pro mne to bylo ohromné dobrodružství.

Úsek z Čerčan do Pikovic byl velice náročný. Nad Jiříkovým jezem jsem musel celý pramen přestřčit k pravému břehu, a než doplul děda s předákem do vrat, utíkal jsem se sochorem přes celý pramen zpět na předák, protože hned pod jezem jsem museli veslovat oba, abychom vybrali ohyb řeky pod Čertovkou. Na Kukli to bylo ještě horší. Tam pramen šel v proudu moc rychle a v krátkém úseku jsem musel povolit levou stranu stříhů mezi třemi prvními vory a ještě stačit doběhnout k veslu. Tam voda hnala předák přímo proti skále a oba plavci museli veslovat vší silou, aby udrželi špičku předáku u samého pravého břehu. Na Kukli musel předák narazit bokem. Jednou, to jsme měli těžký pramen a špatné houžve, nám u posledních vorů praskly. Dva vory jsme rozbili. Na první tiché vodě jsme pramen zastavili, uvázali a museli jsme se vrátit po břehu zpět, všechny utržené klády z vody pochytat a znova svázat do voru. Druhý úsek z Pikovic do Prahy byl pro nás utrpením. Celý zbývajcí kus Sázavy až do Davle jsme museli tlačit šipu sochorama. Z Davle až na přehradu jsme prameny, svázané v šipy (dva prameny), táhli podle silnice provazama. To byla úmorná práce, drobným krokem táhnout takové množství dřeva. Vltaváci tehdy byli větší páni. Ti měli mnohem víc pramenů a úsek u Štěchovic na přehradu, to svázali dohromady a nechali

se odtáhnout parníkem. Ten museli platit. Tato práce, dědovi bylo už 70 let, byla pro staré chlapy těžká a výdělek nebyl nijak vynikající. To byla také jedna z příčin, proč u nás plavba skončila. Pokud si pamatuji, tak pramen, který chlapi vázali v Lapačích, byl poslední, co se v našem kraji postavil. V celém prameni nebyl ani jediný hřebík nebo kramle. Nikdy nebyl použit ani metr drátu nebo lana. Všechno, tj. houžve, stlučky, vožděje, vořiny, šlahouny a veslo se stojanem, bylo ze dřeva. To byl rozdíl mezi pramenem vltavským a sázavským. Vltavské prameny byly větší a k navázání používali i drátu a lana. Plavení dřeva po řece bylo kus krásné, čisté a poctivé práce, pro kterou už v moderní době není mezi lidmi místo. Bohužel!

Vlastimil Papírník

Historie sázavského vorařství

Nejstarší písemná zpráva o řece Sázavě je v Kosmově kronice, kde ji kronikář jmenuje Zazoa (počátek 12. století). Postupem času a vývojem jazyka se její název ustálil na jménu Sázava. Tento název se již hojně vyskytuje v písemnostech ze 13. a 14. století. Tehdy se však psávalo Sázawa. Ve všech zprávách se se Sázavou spojuje vazba o lesnatém povodí apod. Sázavy se k voroplavbě používalo ze Světlé nad Sázavou až k ústí do Vltavy, do Davle (starý název byl k Davlům). Tato plavební trať měří 142 km. Na uvedeném úseku měla Sázava celkem 40 jezů se 40 jezovými vrátky (podle soupisu z roku 1872). Od Davle směrem dále do Prahy plavaly sázavské vory po Vltavě a od roku 1878 pod firmou Vojtěcha Lanny dále až do Německa. Ze sázavských přítoků byla pro vory splavná a používaná Želivka v úseku cca 7 km dlouhém z Dolních Kralovic a Blanice od Libeře v délce cca 7 km.

Voroplavbu na Sázavě a jejích přítocích provozovala panství a později dvory a polesí – ve Světlé n. Sázavou, Ledči, Kácově, Českém Šternberku, Ratajích, Komorním Hrádku, Dolních Královicích, Konopišti, Lešanech a církevní úřady Kapitula pražská a Kapitula vyšehradská.

Počátky voroplavby v prvních stoletích tohoto tisíciletí byly asi velmi chudé. Voroplavbu jistě znesnadňovalo neupravené, skalnaté a točivé řečiště Sázavy samé, ale i cla četných panství, jimiž bylo nutné proplouvat. Tyto nedostatky byly příčinou, proč se voroplavbou na Sázavě a Vltavě zabýval sám císař římský a král český Karel IV., když tehdejší stav voroplavby nestačil zásobovat rostoucí Prahu hlavně stavebním dřívím. Karel IV. sjednotil a stanovil nižší vodní cla a přikázal jednotlivým panstvím, jimiž řeky protékaly, aby o splavnost řek pečovaly. Nařídil stavbu mnoha jezů, zvláště na Vltavě a Sázavě, a stanovil plavební a technické regule pro voroplavbu. Co všechno taková regule obsahovala, je vidět z této ukázky: „Na lodích a vorech, kde se víno plaví, ženám k pití jen šťávu z hroznů dáti, ale raději je na vorech netrpěti, dále nesmí býti hanebného mluvení, oplzlého zpívání, hromování, klnutí, jinak každý v trdlici kolomastí nakrmen býti má.“

Mgr. Jan Vizner

Stejně jako těžba zlata, tak mělo na Hradištko i Sekanku významný vliv, že leží v blízkosti mezi řekami Vltavou a Sázavou. Vodní toky byly od nepaměti jedny ze základních dopravních komunikací, jednou z prvních tras kolonizátorů i pravěkých kupců. Většina oppid, keltských měst, byla na Vltavu navlečená jak korálky. Ať už to je Třísov, Hrazany, Nevězice, Závist nebo Stradonice na Berounce. Dokumentuje nám to středověk, primárně vrcholný středověk, a především pak doba Karla IV. Za něho vzniká obrovský stavební boom, obrovská stavební konjunktura, ať už v Praze, nebo mimo Prahu a pro stavební činnost je potřeba značné množství materiálu. Na prvním místě je to dřevo, které je potřeba nejen na stavby dřevěných budov, ale i pro krovy kamenných budov, chrámů. Středočeské oblasti dlouhodobě hustě osídlené byly odlesněné, takže dřevo se začínalo dopravovat z českomoravské Vysočiny nebo horního Povltaví. Sázava a Vltava se v té době stávají velmi důležitými dopravními tepnami. Sem patří i nejstarší vodní zákony, které upravují právo a povinnosti těch, kdo po vodním toku něco plaví. Zároveň za Karla IV. vznikají první nařízení o tom, kde, jak a za jakých podmínek mají být budovány jezy. A tam je také nejstarší zmínka o vorařích, protože u jezů je nařízení zřizovat propustě a je tam přesně dané, jak mají být široké, aby

jimi mohly proplouvat vory.

Z této právní legislativy si můžeme udělat určitou představu o tom, jak byl provoz na řece důležitý a velmi čilý a že vory, které plavily na pražské Karlovy stavby i na jeho další stavby dřevo, tak kolem Pikovic nebo Brunšova pluly relativně často a bylo na ně pamatováno při úpravách obou vodních toků. Pochopitelně vory sloužily obvykle nejenom k přepravě dřeva, ale dával se na ně nejrůznější další náklad, nakonec i jahody prvního jahodáře v Čechách Rudolfa Strimpla z Chlistova. Vedle vorů pak (především na Vltavě, která byla splavnější, a to především od Štěchovic) jezdily velké říční lodě. O tom, že jezdily a že obchodovaly dokonce až do Saska, do Míšeňska, že z Čech vyvážely řadu nejrůznějších komodit, především obilí, máme doklady třeba z doby lucemburské. Jedním takovým hodně zajímavým dokladem je spor trochu kontroverzního arcibiskupa Jana z Jenštejna s městem Litoměřice, kdy on využíval jakéhosi starého práva, že může svobodně a bezcelně prodávat obilí do Saska. A město Litoměřice mu zabavilo lodě s nákladem obilí s tím, že poškozuje jejich vlastní obchod. Ve finále při rozhodoval král, takže máme ze závěru 14. století pěkný doklad o lodní cestě využívané jako jedna z hlavních komunikačních obchodních tras pro styk českých zemí s německými oblastmi.

Chroustova loděnice ve Štěchovicích

Výroba dřevěných střfů, počátek 20. století

Čluny s potahem a pomocnou plachtou

Štěchovice, první polovina 20. st.

Vltavské střfy na dopravu zboží

Vltavské střfy s pískem

Sázava, skalní útvar zvaný Komín

Historická fota archiv obce Hradištko, současné foto Jiří Jiroušek

Údolí Sázavy, na úbočí trať železnice

Jez na Sázavě v Kamenném Přivoze

Voraři měli těžkou práci

Městys Davle na soutoku Vltavy a Sázavy

Údolí Sázavy s Pikovicemi

Údolí Sázavy

Žampašský most

Třeбенice, slapská přehrada, střední Povltaví

Foto Jiří Jiroušek

Meandry Svatojánských proudů zatopených štěchovickou přehradou. Po staletí se po Vltavě splavovalo dřevo, nejdříve volně, později se vázalo do vorů. Ty se skládaly z jednotlivých tzv. pramenů a tabulí a dosahovaly délky až 180 metrů. Na vorech, které někdy sloužily i lidem jako dopravní prostředek, se nesplavovalo jenom dřevo ze Šumavy, ale často se vozil i materiál pro stavby a zboží různého druhu – nejčastěji sůl. Dovážela se z Rakouska koňskými povozy do Českých Budějovic a pak už na lodicích a vorech po Vltavě do Prahy. Frekvence na vodní cestě Velkou řekou (Vltavou) byla značná, ročně po ní údajně proplulo až 1 500 vorů!

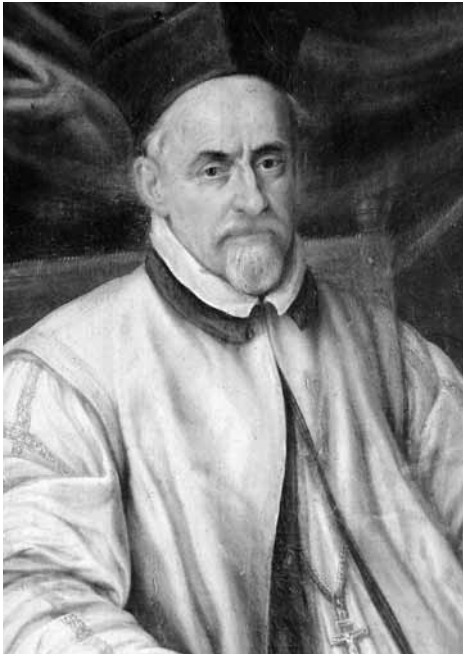
Cesty po divoké řece byly nebezpečné a zrádné. Velké peřeje, balvany v řečišti a skaliska v proudech měli voraři pojmenované, např. Horní a Dolní slap, U křemele, Bednář, Ve strhaných, Žižkův brod, Ve vosínách. Těžko překonatelná, nejnebezpečnější část plavby, nazvaná původně Štěchovická, byla před Prahou. V jejím Horním slapu vybíhala skála Sedlo až do poloviny toku, a tak se stávala mnohým vorům a lodicím osudná. Císař Ferdinand III. rozhodl o úpravě nebezpečného úseku a v roce 1643 byl proveden odstřel skaliska i další zásahy v proudnici řeky. Přesto si proudy zachovaly svoji nespoutanost a divokost. Na paměť byl na torzu odstraněné skály vztyčen Ferdinandův sloup zvaný též solný. Později v roce 1722 nedaleko od Ferdinandova sloupu byla umístěna socha svatého Jana Nepomuckého, patrona plavců. Od té doby se proudy začaly nazývat Svatojánskými.

www.bilyorel.cz

KRYŠPÍN FUK A HRADIŠTKO

Mgr. Jan Pařez, Ph.D., a Mgr. Hedvika Kuchařová, Ph.D.

Opat strahovských premonstrátů Kryšpín Fuk

Dne 27. května 1638 koupil pro Strahovský klášter za 12 000 kop míšeňských grošů a 100 dukátů statek Hradištko Kryšpín Fuk, koadjutor opata premonstrátského kláštera na Strahově Kašpara z Questenberku s titulem opata milevského a probošta doksanského. Tak se královská kanonie premonstrátů na Strahově, dodnes spíše nazývaná Strahovský klášter, stala vlastníkem tvrze

a statku Hradiště, dnes Hradištko. Vyjma přeryvu v období komunistického režimu v druhé polovině 20. století zůstal klášter majitelem alespoň některých nemovitostí až do současnosti.

Koupě Hradištka nedaleko konce peřejí, které se draly mezi vysokými, skalnatými břehy Vltavy mezi dnes zatopenou vsí Moráň a Štěchovicemi a kterým se tehdy ještě říkalo proudy, mohl být jeden z hlavních důvodů, proč se Kryšpín Fuk začal téměř okamžitě po svém zvolení strahovským opatem v červenci 1640 věnovat úpravě řečiště Vltavy. Co ho k tomu vedlo?

Od 16. století se čeští králové pokoušeli udržet Vltavu splavnou pro lodice a vory. Na nich se převážela sůl, zdroj vysokých příjmů královské pokladny. Řečiště Vltavy mezi Českými Budějovicemi a Prahou, kam se dopravovala levná sůl ze Solné komory, bylo částečně upraveno již v 16. století. Na jezech u mlýnů byly vybudovány propustě pro volný průjezd lodí i vorů. Také byla zřízena potahová stezka, po níž byly lodice taženy koňmi zpět proti proudu do Českých Budějovic. Stezka však často nemohla kvůli strmým či skalnatým břehům pokračovat, což stavitelé vyřešili buď visutými lavicemi (tzv. sruby), nebo pokračovali na druhém břehu. V tom místě ovšem musela posádka lodi nalodit koně a převézt je přes Vltavu.

Jediné místo, které i v 17. století zůstávalo pro říční transport záluďné a nebezpečné, byly Svatojánské proudy. A právě to se opat Kryšpín rozhodl jednou provždy vyřešit. Otázkou je, jak se k hydrologické práci dostal. Posuďme sami, nakolik o tom vypovídají jeho životní osudy.

Narodil se v Olomouci pravděpodobně roku 1585, ale věk je odvozen jednak z úmrtního zápisu, jednak z dalších nepřímých důkazů. Strahovský knihovník Cyril Straka uvedl, že se mu dostalo německého vzdělání, rozhodně však byl bilingvní, jak víme z jeho popisků plánů a náčrtů, kde oba jazyky míchal zcela libovolně. Jako devatenáctiletý vstoupil do strahovského kláštera, řeholní sliby složil na konci roku 1605. S papežským dispensem (pro nedostatečný věk) byl vysvěcen roku 1609 na kněze.

V letech 1609–1621 působil jako probošt hornorakouského premonstrátského kláštera ve Schläglu (česky Drkolná), který tehdy ještě tradičně patřil do české premonstrátské provincie (cirkárie). Díky své obnovitelské činnosti tehdy téměř zanikajícího konventu je dodnes Schläglskými řazen mezi nejvýznamnější osobnosti jejich kláštera. Kromě celkového hospodářského vzestupu se proslavil tím, že získal roku 1616 od císaře Matyáše povolení provozovat bez cla obchod se solí ze Solné komory do Čech na povozech. Není

vyloučeno, že právě ve Schläglu se seznámil s hydrotechnikou, která tu patrně měla tradici, neboť jak známo, na konci následujícího století se tento klášter stal nejen správcem rakouské trasy Schwarzenberského kanálu, ale také monopolním provozovatelem plavby dřeva na rakouské straně. Ostatně pro některé náročnější práce při čištění řečiště si opat Kryšpín povolával odborníky ze Schläglu. Také tady lze spatřovat počátky jeho zájmu o obchod se solí, vždyť sůl se transportovala v klášterních kbelících.

Roku 1621 byl Kryšpín opatem Questenberkem ustanoven proboštem ženského premonstrátského kláštera v Doksanech. Tam opět prováděl rozsáhlé renovační a konstrukční práce. Císař jeho zásluhy ocenil jmenováním do stavu zemských prelátů s právem zasedat na zemském sněmu a papež Urban VIII. udělil jemu a jeho nástupcům právo mitry a pontifikálií.

V roce 1630 jmenoval strahovský opat Kašpar Questenberk Kryšpína Fuka svým koadjutorem s titulem probošta doksanského a milevského. Zároveň byla Kryšpínovi svěřena hospodářská správa Strahova.

Jak bylo zmíněno na počátku, roku 1638 zakoupil Kryšpín od Rudolfa Malovce z Malovic statek Hradiště nad Vltavou (dnes Hradištko). Od té doby se podepisoval jako Kryšpín z Hradiště, příjmení či přízvisko Fuk

nepoužíval. Nemáme ale žádnou zmínku, že by byl povýšen do šlechtického stavu.

Po smrti opata Kašpara Questenberka byl roku 1640 zvolen strahovským opatem, krátce poté jmenován visitátorem řádových klášterů v Čechách, Horních a Dolních Rakousích a Tyrolsku. Jeho prvním cílem v opatské funkci bylo zprovoznit řádovou kolej sv. Norberta. V následujících letech ho zaměstnávalo především splavnění Vltavy. V roce 1644 se stal pražským světícím biskupem (sufragánem) s titulem arcibiskupa trapezuntského, roku 1647 pak generálním vikářem premonstrátských klášterů v Čechách a Polsku.

Okupace Strahova švédskými vojsky v roce 1648 opata Kryšpína zastihla v jižních Čechách, takže se mohl vrátit až následujícího roku. Poslední léta svého života strávil napravováním škod po švédském vpádu. Zemřel 23. srpna 1653 a byl pohřben v opatské hrobce ve strahovském kostele.

Ale zpět do počátku 40. let 17. století. V Evropě se blížila ke konci třicetiletá válka (1618–1648), ale opat Kryšpín se soustředil na budoucnost. Krátce poté, co získal od císaře Ferdinanda III. v polovině října souhlas a finanční podporu, započal s úpravami vltavského řečiště. Ale až po patentu, kterým kancléř Jiří z Martinic nařizoval majitelům pozemků u vody veškerou pomoc opatovi Kryšpínovi při jeho práci včetně rekonstrukce a oprav starších zařízení, se naplno pustil do práce. Aby císaři v esteticky přijatelné podobě demonstroval, co vše je nutno pro bezpečný transport po Vltavě upravit, odstranit a jaké překážky v plavební cestě jsou, najal si Davida Altmanna, hradčanského malíře, se kterým měli Strahovští již řadu zkušeností.

Ten pro ně nejen namaloval řadu obrazů a návrhů, ale také vybavil regály strahovské

knihovny malovanými kartušemi podle jednotlivých tematických oddělení.

Výsledkem spolupráce opata Kryšpína, který si na inspekčních cestách zachytil vše v náčrtcích, a malíře Altmanna, jehož na jednu ze svých cest Kryšpín vzal s sebou, byl přehledný pohledový plán toku Vltavy od začátku proudů až ke Karlovu mostu. Vznikl v polovině listopadu 1640 a dnes je znám jako Altmannovo panorama. Jeho délka je 2 m 70 cm, šířka pak 26 cm. Protože účelem bylo zachytit především plavební překážky, jedná se o schematické znázornění toku řeky a přírodních i stavebních dominant na obou březích bez respektování skutečných proporcí a vzdáleností; spíše než o pohledovou mapu jedná se tedy o přehledné, nikoliv věrné zobrazení.

Kuriozitou je výtvarné řešení celkového pohledu. Protože bylo nutno pro lepší orientaci zachytit okolí řečiště na obou březích Vltavy, Altmann tak učinil při jízdě lodí. Plán byl vytvořen z pohledu z levého na pravý břeh. Levobřežní panorama, nakreslené zvlášť na další pruh papíru pak malíř vystříhl a nalepil na levý břeh tak, aby byly kresby pod ním dostupné při odklopení.

Samotné panorama sice nemá původní popisky, ale vzhledem k dalšímu průvodnímu materiálu, především náčrtu provedenému samotným opatem Kryšpínem, je možné se v něm orientovat.

Renesanční tvrz s hospodářským dvorem na Hradištku je vzhledem k měřítku i účelu vyobrazení zpodobněna značně schematicky, mnohem lépe ji zachytil na svém jiném náčrtu tužkou samotný Kryšpín. Na jeho kresbě jsou přehledněji zobrazeny hospodářské budovy i samotná residence, je patrné i hrázděné zdivo na jedné z budov a renesanční vstupní brána. Na místě tvrze vybudoval v roce 1709

strahovský opat Vít Seipel barokní zámček. První vyobrazení se ale dochovalo až z doby o sto let později a jeho autorem byl strahovský premonstrát Hugo Seykora.

Na sever od Hradištka na Sázavě jsou na panoramatu zobrazeny Pikovice, jižně pak Brunšov a naproti němu přes Vltavu Štěchovice. V obou lokalitách jsou vidět na březích sklady dřeva, u Štěchovic také skluz pro kmeny na skalnatých březích a pod ním važiště vorů.

Na ostrově sv. Kiliána jsou patrné dnes již neexistující ruiny benediktinského kláštera, který byl zničen za husitských válek. V plavební dráze mezi ostrovem sv. Kiliána a pravým břehem tehdy nad vodu vyčnívaly dva balvany, které byly později v rámci úprav odstraněny.

Zmiňujeme-li úpravy řečiště, opat Kryšpín na ně osobně dohlížel. Vyjma jezů a propustí na horním toku byly především střelným prachem rozbíjeny a odvalovány balvany a upravována potahová stezka v proudech.

Práce byly ukončeny na podzim 1643. Tehdy také opat Kryšpín nechal na Horním slapu na počátku proudů vztyčit pamětní sloup, který sám navrhl. Oslavoval císaře Ferdinanda III., pod jehož ochranou a s jehož finančním zabezpečením byla Vltava splavněna. V následujících dvou letech se opat Kryšpín soustředil především na tok Vltavy pod Prahou, na Mělník a Litoměřice. Jeho cílem bylo vytvořit obchodní centrum v Praze, které by umožňovalo import a export zboží ze severu i z jihu.

Residence na Hradištku sice nesloužila jako místo pobytu menší komunity, ale od konce 17. století zde sídlili premonstráti, kteří vykonávali na statku hospodářský dozor. Podle berní ruly z roku 1654 ke statku patřily kromě Hradištka ještě Pikovice a Brunšov,

v 18. století byla připojena ještě strahovská část Štěchovic, Třeбенice a Měchenice.

V roce 1680 sem utekla část strahovského konventu před morem, přesto se před nákazou neuchránila: V červnu 1680 zde na mor zemřel teprve dvaadvacetiletý Romualdus Fleischmann. Vzhledem k blízkosti Prahy probíhala v prázdninových měsících (na rozdíl od dnešních zvyklostí připadajících na září a na říjen) na Hradištku také rekreace mladých řeholníků studujících filozofii a teologii. Sídlo rovněž sloužilo jako záchytný bod a místo noclehu při cestách mezi Prahou a ostatními strahovskými statky a farami na jihu a jihovýchodě země: Milevskem, Velkou Chýškou, Jihlavou.

V roce 1782 byl v rámci církevních reforem Josefa II. zrušen klášter premonstrátek v Doksanech. Sestry zčásti odešly ke svým příbuzným, několik z nich se však uchýlilo na zámek v Hradištku, kde žily v následujících desetiletích. Jednalo se o podpřevorku Hedviku Schüllerovou, Uršulu Schönfusovou, Dorotheu Lubovou a Anežku Řihovou. Hedvika Schüllerová zemřela již v dubnu 1784, Uršula Schönfusová v roce 1797 a Dorothea Lubová o deset let později.

Proč bylo potřeba splavnit Svatojánské proudy

Mgr. Jan Vizner: Povrchovým archeologickým průzkumem se podařilo objevit na levém vltavském břehu, mezi Třeбенicemi a Štěchovicemi, pozůstatek dávno zaniklé cesty upravované v terénu. Místy zřejmě dost náročně upravované, je vysekaná ve skále. Nabízí se hypotéza, že mohla souviset s přepravou soli v druhé polovině 16. století, kdy se po nástupu Ferdinanda I. Habsburského na český trůn mění původní

dovoz pasovské soli a halštatské soli do Čech přes Prachatice pozemní cestou pomocí povozů do Prahy a dále do Čech. Nově se začala dovážet sůl z dolů v Salcbursku, která se dopravovala do Budějovic po zemi a odamtud už na lodicích a vorech po Vltavě. Úsek Svatojánských proudů byl vždy nebezpečný, s vory se projet dal, s nákladem zboží také, tomu voda neublížila, ale když se převrátí loď s bečkami se solí, tak je po celém nákladu. A je tedy možné, dokonce i pravděpodobné, že sůl se mohla překládat na koně nebo prostě na nákladní zvířata a s jejich pomocí přepravit nad Svatojánskými proudy, po „solné stezce“, a ve Štěchovicích opět přeložit na loď, které mezitím odlehčené propluly proudy. S tím by mohla souviset existence tzv. Dvořákova statku v Třebenicích, který je pravděpodobně pozůstatkem

jednoho z nápravnických dvorů ostrovského kláštera, kam místní podání klade solnici. Překladní stanici, kde by se sůl proclila, naložila na záda oslíkům a koňům a v bezpečí převezla vysoko nad řekou do Štěchovic. Ale opět, nemáme pro to žádné písemné doklady. Máme potvrzenou existenci stezky, která nemůže být cestou potahovou, protože je v převýšení zhruba 50 metrů nad řekou a dávno přestala sloužit. Dokonce není jako cesta uváděna ani na stabilních otiscích a vojenském mapování ze závěru 18. a 19. století. Cesta pravděpodobně zanikla buď za třicetileté války s útlumem solného obchodu, anebo v souvislosti se splavněním Svatojánských proudů, o které se postaral opat Kryšpín Fuk, opat strahovského premonstrátského kláštera, který této činnosti věnoval závěr svého života. Díky

Třebenice, ve středověku překladiště soli nad nebezpečnými proudy Vltavy. Foto J. Jiroušek

němu také vzniká i zmapování celé vltavské vodní cesty, slavné Altmannovo panorama, jako nejstarší ucelený obraz střední Vltavy, který se vůbec dochoval. Známe tak ještě gotickou podobu kostela svatého Kiliána a díky němu víme, že na Ostrově u Davle a v Píkovicích stály mlýny. A právě to, že Kryšpín Fuk nechal s pomocí střelného prachu i lidské síly odstranit nejproblematičtější skalní

Altmannovo panorama je barevný pohledový plán na Vltavu a její bezprostřední okolí, který byl pořízen v závěru roku 1640. U jeho vzniku stál strahovský opat Kryšpín Fuk (v opatském úřadu 1640–1653), který jej nechal vyhotovit pro potřeby svého životního úkolu: úpravu řečiště Vltavy pro lodní plavbu, zvláště soli. Při přípravných pracích podnikl opat Kryšpín několik inspekčních plaveb. Máje v rukou císařský patent, jímž se ukládalo obyvatelům Čech podporovat ho ve splavnění Vltavy, vyrazil opat Kryšpín v polovině listopadu 1640 na poslední cestu. Za společníka si tehdy vybral malíře Davida Altmanna z Eidenburgu, hradčanského měšťana a bratra tehdejšího strahovského hejmana (správního úředníka) Norberta Altmanna, aby zhotovil plán nejproblematičtějšího úseku toku. Altmannovo panorama zobrazuje Vltavu od začátku Svatojánských proudů až k pražskému Karlovu mostu na slepovaném papírovém pruhu o délce 2700 mm a šířce 290 mm. Přestože hlavním cílem vzniku panoramatu bylo zobrazení překážek plavby (víry, jezy, ostrovy,

útvary ve Vltavě ve Svatojánských prouděch a splavnil nebezpečné proudy, tak mohla v podstatě vzít za své i ta solná stezka nad řekou, které už nebylo zapotřebí, protože proudy se dalo projet i s nákladem soli. Sice s rizikem, ale ne už tak velkým.

balvany v proudu) i způsobu jejich překonávání, pro lepší orientaci zachytil autor řadu dominant (kostely, dvory, mlýny, krčmy, tvrze, apod.) na vltavském břehu. Tak se dodnes dochovala, byť schematicky vyobrazená, původní podoba těchto staveb. Plán sice postrádá popisky a vysvětlivky, ale ty se nacházejí na původním Fukově náčrtu, takže panorama lze doplnit i o původní toponyma. Vzhledem k tomu, že značný úsek řečiště i s okolím se ocitl díky vybudování přehrady pod hladinou Vltavy, je plán dvojnásobně cenný. Svatojánské proudy, v nichž opat Kryšpín prováděl značně náročné úpravy, se dochovaly ještě v jím nepozměněné podobě. Vzácný a ojedinělý pohledový plán se stal jedním ze základních pramenů monografie strahovského bibliotékaře Cyrila Straky Svatojánské proudy a splavnění horní Vltavy (Praha 1924). Jako součást klášterního archivu Královské kanonie premonstrátů na Strahově je dnes uložen ve fondu ŘP Strahov (řád premonstrátů Strahov) v Národním archivu. Historický popis zhotovil dr. Jan Pařez ze Strahovského kláštera.

Proudy, Altmannovo panorama, 1640

Altmannovo panorama, 1640

Kresba premonstráta Václava Huga Seykory z roku 1819 zachycuje pohled na plaveckou osadu Šlemín a štěchovické chalupy na protějším břehu Vltavy

Hradištko, 1829

Hradištko jako opevněný dvorec, kresba z roku 1640

Řád premonstrátů v Evropě

Praha – karlínský obchodní přístav r. 1822

Kresby archiv Strahovského kláštera

Kamenný Přívoz

Foto Jiří Jiroušek

Nejstarší částí Kamenného Přívozu je osada Hostěradice, která byla původně statkem na stezce z Prahy do jižních částí země české a Rakous. K Hostěradicím patřil brod a později převoz přes Sázavu. V 11. století na místě tohoto převozu vznikla osada. O výnosnosti zdejšího převozu svědčí okolnost, že kníže Boleslav II. v posledním roce svého života r. 999 při založení kláštera na ostrově u Davle přičknul výtěžek z převozu tomuto klášteru.

První písemná zmínka o obci pochází z roku 1310. V Kamenném Přívoze se narodil spisovatel Jan Morávek, který ve svých knihách popisuje svoje dětství a život u řeky Sázavy. Na trati Posázavský Pacifik se nachází mezi městem Jílové u Prahy a Kamenným Přívozem tzv. Žampašský most, z let 1898 až 1900, jenž patří mezi nejzajímavější stavby v okolí obce. Za druhé světové války se část vsi na levém břehu Sázavy stala součástí vojenského cvičiště Zbraní SS Benešov a její obyvatelé se museli 15. září 1942 vystěhovat.

V 19. století bylo hlavní obživou plavení dříví po Sázavě, práce v požárských lomech a práce v dolech při těžbě zlata. Z těchto zdrojů obživy stojí za zmínku hlavně plavení dříví vory. Jakmile se hnuly ledy, vyrazily dvě party plavců se svými vrátnými (partáky), se sekrymi a sochory pěšky do Čerčan a někdy až do Choceraď, kde už na ně čekaly prameny. Někdy však museli vázat vory sami po 6 až 8 a sdělovat prameny, které potom několika jezy a nebezpečnými říčními zákrutami plavili do Davle a dále do Prahy. Posledním jezem před Davlí byl V Pikovicích.

www.kamennyprivoz.cz

NA VLNÁCH VLTAVSKÝCH DĚJIN

Lucie Hašková

Život obyvatel povltavských obcí, jako jsou Štěchovice, Hradištko nebo Davle, do velké míry ovlivňovala řeka Vltava. Jelikož přinášela místním živobytí, přezdívali jí „Řeka životelka“. Velký význam měla už ve středověku voroplavba, o níž máme doklady od 12. století. První zmínky se týkají plavení dřeva, později se začaly využívat vory pro dopravu dalších nákladů. Přednostně se do Prahy dovážela „císařská sůl“, dále potraviny, stavebniny a další zboží.

Počátky plavby

Lodní doprava byla ve středověku mnohem méně rozvinutá než na Labi. Některé úseky Vltavy byly dlouhou dobu pro nákladní lodě nepřekonatelné. Až v 16. století za vlády Ferdinanda I. byly podniknuty významné kroky pro splavnění Vltavy. Byly odstraňovány balvany a skaliska z řeciště, zřizovaly se nové propusti na jezech. Tyto propusti byly udržovány z královské pokladny a mohly jimi proplouvat jen lodě dovážející „císařskou sůl“. Prázdné lodě se buď využily dále pro dopravu po Vltavě a Labi, nebo se vracely nazpět. Podél břehu se tak musela vybudovat stezka pro koně, kteří táhli loď proti proudu. Stavba a údržba potahových stezek byla však v hluboce zaříznutém údolí Vltavy velmi náročná.

Opat Kryšpín Fuk

Slibně započatá lodní doprava pozvolna ustávala, zejména vlivem nedostatečné údržby vodní cesty. Největší překážkou byly od pradávna Svatojánské proudy, dříve nazývané pouze „Proudy“. Patřily k hradištskému panství a právě správce tohoto panství – strahovský opat Kryšpín Fuk – se významně zasadil o znovusplavnění řeky. V roce 1641 obdržel od Ferdinanda III. císařský patent, kterým byl pověřen ke splavnění celého toku Vltavy. Povedlo se mu to o dva roky později a na jeho počest byl na skalisku Sedlo v místech Svatojánských proudů vztyčen pískovcový sloup s latinským nápisem: „Na paměť mocného císaře Ferdinanda III., s jehož ochranou a nákladem jest Vltava splavněna. Dokončeno roku 1643. Prací F. Kryšpína z Hradiště, opata strahovského, želivského a milevského a visitátora řádu.“ Ferdinandův sloup dnes najdeme pod hrází slapské přehrady, kam byl přemístěn vedením stavby, aby nebyl zatopen.

Postupný úpadek plavby

Vltavská cesta byla upravována i v dalších stoletích. Využití lodní dopravy začalo pomalu ustávat ve druhé polovině 19. století v důsledku rozmachu železnic. Po vybudování tratě z Českých Budějovic do Prahy se plavba omezila už jen na dopravu dřeva a kamene. Po první

světové válce začaly vznikat projekty na vybudování soustavy hrází. V roce 1925 schválila vláda projekt Ing. Josefa Bartovského, který počítal se čtyřmi železobetonovými stavbami s plavebním zařízením. Projekt byl za první republiky realizován pouze ve Vraném a během druhé světové války ve Štěchovicích. Přepracovaný projekt slapské přehrady nebral už v úvahu splavnost Vltavy, a tak její dostavba v roce 1954 ukončila dlouhou historii plavby vorů a lodí ve středním Povltaví.

Chroustova loděnice

V 70. letech 19. století založili synové tesaře Chrousta Jan a František loděnici ve Štěchovicích. Vyráběli malé rybářské loďky, jejich potomci však dosáhli toho, že se ze skromné dílničky stala prosperující loděnice. V roce 1880 se bratři Jan a František nepohodli a František si zakoupil pozemek na Brunšově, kde začal stavět vlastní loď. Svůj podnik však držel pouhých pět let, než se zase vrátil ke svému bratrovi. Rodinnou tradici podniku ukončil až rok 1948, kdy se z něj stal národní podnik Navika.

Lodní doprava

V roce 1865 byla založena Pražská společnost pro paroplavbu na řece Vltavě, což mělo velký význam pro rozvoj lodní dopravy. Dne

26. srpna téhož roku dorazil z Prahy do Štěchovic první parník jménem Praha, který kormidloval zkušený štěchovický Vltavan Josef Tater. O dva roky později byl uveden do provozu i parník Vyšehrad a od té doby jezdily pravidelně každý den, takže sloužily nejen výletníkům, ale byly důležitým dopravním prostředkem pro všechny obyvatele z vltavských břehů. Štěchovice a Brunšov se staly oblíbeným cílem výletníků z Prahy. Vlastenecké spolky, sokolové a další turisté přijížděli parníkem do Štěchovic, odkud se vydali stezkou k Hořejšímu slapu, kde stával Ferdinandův sloup. Tam čekaly pramice, které za vedení zkušených plavců projely s pasažéry Svatojánskými proudy zpět do Štěchovic. Zde poseděli v některé z řady štěchovických a brunšovských hospod a odpoledne se vydali zpět do Prahy.

Dnes je možné dopravit se parníkem z Prahy na Slapy pouze v letních měsících, a to o víkendu a ve svátek. Nezapomenutelným zážitkem se stane i pěší túra z Třebenic do Štěchovic po Povltavské stezce. I když je dravost Svatojánských proudů v nenávratnu, řeka vás přesto zcela určitě okouzlí. Na stezce narazíte i na legendární trampskou osadu Ztracenka a na krásu vltavských strání budete ještě dlouho vzpomínat.

Štěchovice na konci 40. let 20. století

Svatojánské proudy, výletníci na štfu

Dva vorové prameny zastavily ve Štěchovicích

Parník František Josef I. byl k plavbě na Vltavě využíván neuvěřitelných 83 let

Brunšov po 2. světové válce

Parník Primátor Dittrich přiváží pražské výletníky

Vyhlášený plavecký hostinec vedla rodina Richterova

Parník Masaryk dokázal přepravit 620 osob

Zdroj:
Čáka, Jan: Zmizelá Vltava. Praha 2002.
Hubert, Miroslav: Loď a plavba na střední Vltavě. Praha 2008.
Vančura, Karel: Davle u Prahy. Davle 2008.

LODNÍ ZDVIHADLO SLAPY

Vizualizace budoucí lodní zdviže

Vodní cesty v českých zemích mají tisíciletou tradici. Už v roce 1057 byl na Labi zmiňován rozvinutý plavební ruch, císař Karel IV. věnoval plavbě velkou pozornost, a dokonce roku 1821 podpisem Labských plavebních akt vznikla první mezinárodní správa vodní cesty. Dnes nejvýznamnější Rýnská komise vznikla o 47 let později. Splavňování řeky probíhalo ruku v ruce s jejím plavebním využitím, ale bez zdymadel byla plavba stále komplikovaná. Roku 1895 tak c. k. ministerstvo vnitra rozhodlo o schválení projektu výstavby souvislé soustavy zdymadel na Labi a Vltavě. První zdymadlo, dokončené roku 1898 v Roztokách u Prahy, slouží plavbě dodnes, a dokonce jeho parametry i po 120 letech odpovídají evropské mezinárodní vodní cestě TEN-T.

Ředitelství pro stavbu vodních cest má svou tradici od roku 1902, kdy bylo založeno ve Vídni, a pokračovalo i po osamostatnění státu v Praze. Do roku 1949, kdy bylo zrušeno, bylo postaveno 28 zdymadel, a byl tak vytvořen základ dnešního splavného Labe a Vltavy.

Vodní dílo Slapy bylo uvedeno do provozu v roce 1956. Při jeho stavbě bylo od prvních projektů vždy počítáno s vybudováním plavebního zařízení, které umožní lodím přehradu překonat. Přehrada vždy tvořila překážku pro plavbu na vodní cestě, proto se

nejprve počítalo se stavbou podobných plavebních komor, jako je dnes na vodním díle Štěchovice pro lodě o nosnosti až 1 500 tun. Po druhé světové válce se koncepce splavňování zredukovala, a proto při realizaci stávající přehrady projekt předpokládal výstavbu lodního zdvihadla pro přepravu lodí o nosnosti do 300 tun. Plánováno bylo vertikální zdvihadlo v železobetonovém věžovém objektu na pravém břehu, který měl být zaústěn do obtokového tunelu. Tento záměr nebyl dokončen z důvodu časové tísně a pro velké stavební náklady. Byla pouze vybudována stavební část plavební komory na pravém břehu o šířce 6 m vybíhající do horní vody. Během dalších 60 let byly projektovány různé varianty plavebního zařízení, od plavební komory až po lodní zdvihadlo ve svislé šachtě ve skále. V roce 2009 obdrželo souhlasné stanovisko EIA poslední řešení lodního zdvihadla, představující příčné šikmé lodní zdvihadlo na pravém břehu pod přehradou, s lodní výhybnou v horní vodě umístěnou v krátkém tunelu a plavební komorou při zaústění do přehradní nádrže vyrovnávající kolísání hladiny v této nádrži.

Nové lodní zdvihadlo umožní překonání stávajícího vodního díla Slapy, kde jsou doposud přepravována jen malá plavidla do hmotnosti 3,5 tuny po souši na vleku za traktorem. Tím bude vytvořena souvislá vodní cesta

třídy I, která připojí nádrž VD Slapy na evropskou síť vodních cest. Šikmé lodní zdvihadlo bude sloužit k přepravě všech plavidel (malé sportovní lodě, osobní, kajutové lodě atd.) do rozměrů 44 × 5,6 m. Spolu s lodním zdvihadlem Orlík bude vytvářet významnou technickou a turistickou dominantu 240 km dlouhé vltavské vodní cesty České Budějovice – Mělník.

- překonávaný rozdíl hladin max. 54,6 m
- užitná délka vany lodního zdvihadla 45 m
- užitná šířka vany lodního zdvihadla 6 m
- maximální rozměry plavidla 44 × 5,6 m
- maximální ponor plavidla 2,2 m
- doba proplavení jedním směrem 55 minut
- přepravní kapacita 1 loď 44 × 5,6 m či více menších plavidel v obou směrech za hodinu

Ředitelství vodních cest ČR

Slapská přehrada

Foto Jiří Jiroušek

Dlouho si Vltava od Českých Budějovic až do Prahy razila cestu skrz střed českého království přes tvrdou žulu i přes zlato-nosnou horninu jílovského pásma zanechávajíc za sebou hluboké, krásné a čarovné údolí se spoustou meandrů, vysokých skal, vesnic, samot a vyhlášených hospůdek. Píše se polovina 20. století a během druhé světové války je postavena Štěchovická přehrada, která pod svou hladinou schovala oblíbený cíl pražských turistů a trampů, slavné Svatojánské proudy. V padesátých letech se staví slapská přehrada, která ukončí plavbu vltavským vorům. Jedno z nejhezčích evropských údolí zůstává jen ve vzpomínkách, dnes přístupno pouze rybám a... potápěčům.

Vodní nádrž Slapy je přehradní nádrž na řece Vltavě a je podle rozlohy (11,626 km²) šestou největší přehradou v České republice. Její hloubka je 58 m a hladina se nachází v nadmořské výšce 271 metrů.

www.slapy.cz

ŘEKY A MLÝNY

Mgr. Jan Vizner, archeolog

S řekami a samozřejmě i s dalšími toky od nepaměti souvisel provoz i dalších technických zařízení, a to byly mlýny. Bezprostřední přítomnost dvou velkých řek, Sázavy a Vltavy, v těsném okolí dává Hradištko také do souvislosti s mlýny. Přestože třeba přímo v Hradištku, které je nahoře na kopci mimo vodní toky, žádný mlýn nebyl, bylo svojí spotřebou navázáno na mlýny ve svém okolí. Víme, že minimálně jeden mlýn stál v Pikovicích. Celý současný pikovický ostrov tak vznikl právě vybudováním říčního náhonu pro ony mlýny, což je dnes levé rameno Sázavy za ostrovem. Mlýn se nacházel v dolní části ramene, v dolní části ostrova. Vodu na náhon naháněl jez, který fungoval na Sázavě. A jeden, možná i dva mlýny tady stály. Spolehlivě o tom víme v polovině 17. století, kdy jeden mlýn zachycuje Altmannovo panorama střední Vltavy a dolní Sázavy, ale můžeme předpokládat, že zakreslený mlýn je již středověkého původu. Podstatné změny toku Sázavy v okolí mlýna souvisí s výstavbou a zprovozněním přehradní nádrže ve Vraném nad Vltavou, která zvedla hladinu Vltavy i Sázavy. V důsledku toho přestal být mlýn v provozu. Byl přebudován na obytný dům (dnes penzion). Na zahradě domu je uložen mlecí kámen.

Další mlýny existovaly na Vltavě. Opět z Altmannova panoramatu víme o existenci

jednoho či dvou mlýnů v prostoru bývalého ostrovskeho kláštera. Pravděpodobně pozůstatky kláštera nebo minimálně stavební materiál z jeho zřícenin posloužily ke stavbě mlýna, respektive mlýnů, které stály přímo na Ostrově. Altmannovo panorama je situuje spíš do pravé říční dráhy, mezi Ostrovem a Sekankou, ale panorama je jen schematické a malíř Altmann se zabýval kromě dokumentační také estetickou stránkou kresby, takže spíš bychom mohli předpokládat, že mlýny mohly být v levém rameni, které mohlo sloužit jako náhon. Ale zároveň nevylučujeme, že mohl být jeden mlýn na Ostrově při pravém rameni a druhý na levém vltavském břehu někde v prostoru, kde je současná fara, která koresponduje s původní svatokiliánskou farou raně a vrcholně středověkou. Jestli byl nějaký mlýn přímo v Davli, nemáme doloženo, ale můžeme to předpokládat. Spolehlivé doklady máme o dalších mlýnech na Sázavě, a to nad Štěchovicemi v Kamenném Přívoze, kde v druhé polovině 19. století existovaly mlýny tři. Všechny jsou stavebně dochovány do dnešní doby. Jeden stál na levém břehu Sázavy, dva byly nad sebou při pravém sázavském břehu, jeden nad obcí a druhý pod obcí. Z horního pravobřežního mlýna máme dochovaný i náhon s přepady, levý mlýn stojí, ale náhon a další vodní díla s ním

spojená už zanikly, kromě jezu, který hnál vodu jednak na mlýn levobřežní, ale i na tzv. dolní mlýn pravobřežní. Zde si nejlépe můžeme udělat představu, jak mlýny a jejich celé technické zázemí v podobě náhonů, vantroků a dalších záležitostí fungovaly. Ale mlýny existovaly i na menších vodních tocích, jako byly potoky a někdy i potůčky, které sloužily k tomu, aby byla zadržována voda pro provoz mlýnů. Můžeme předpokládat, že nějaký mlýn byl i v dolní části rokle Dušno. Víme spolehlivě, že se nacházely mlýny na Kocábě, kde se po nich v terénu zachovaly někde i pozůstatky.

Zmíněnými mlýny jsme měli na mysli mlýny obilné. Ale nesmíme zapomínat také na mlýny na rudu a kámen. Ty souvisely s těžbou zlata a hornickou činností v okolí a nacházely se v místech, kde probíhala hlubinná těžba. Takové bychom našli na Jílovsku a v bezprostředním okolí Hradištka v rokli Dušno a na druhém vltavském břehu nad Štěchovicemi na Červené hoře. Zde všude musely fungovat i rudné mlýny. O tom, kolik jich mohlo být, se můžeme dnes jen dohadovat, ale například z první poloviny 14. století víme, že v okolí Kašperských hor na Šumavě fungovalo najednou několik desítek podobných zařízení. Víme z dodnes dochovaných pozůstatků v terénu na Černo-kostecku nedaleko Stříbrné Skalice, kde

se těžilo stříbro, že tam dokonce fungovaly velkovýrobní z místní žuly, ze které se vyráběly mlecí kameny. Můžeme tedy předpokládat, že i tady v přímém okolí Hradištka fungovaly zlatorudné mlýny, kterých mohlo být i relativně dost a které v době útlumu těžby, za husitských válek a po nich, byly opuštěné, rozpadly se, zanikly beze stopy a jejich pozůstatky bychom dneska museli zjišťovat archeologicky, anebo se mohly částečně proměnit třeba v mlýny obilné. Krajinu okolo Hradištka v předhusitském období si můžeme ve zmiňovaných místech představit jako průmyslovou krajinu plnou nejrůznějších technických a technologických zařízení v podobě různých nadzemních koryt a náhonů, které poháněly stoupy, drtiče rudy, zlatorudné mlýny, puchýrny. Samozřejmě i rýžovníci, kteří pracovali v měkkém materiálu náplav přímo na řekách a potocích, potřebovali různé rýžovnické splavy, rýžovnická koryta. Okolo Hradištka byl v předhusitské době, v časech největšího boomu těžby a rýžování, asi dost čilý ruch, který mohl vzdáleně připomínat činnost někde v mostecké hnědouhelné pánvi. Představu o tom, co by asi viděl návštěvník Hradištka někdy mezi lety 1300 a 1400 ve svém okolí, nám mohou poskytnout i záběry ze starých westernů o zlatokopech, které přibližují, jak vypadalo rýžování a těžení zlata v okolí řeky Yukon.

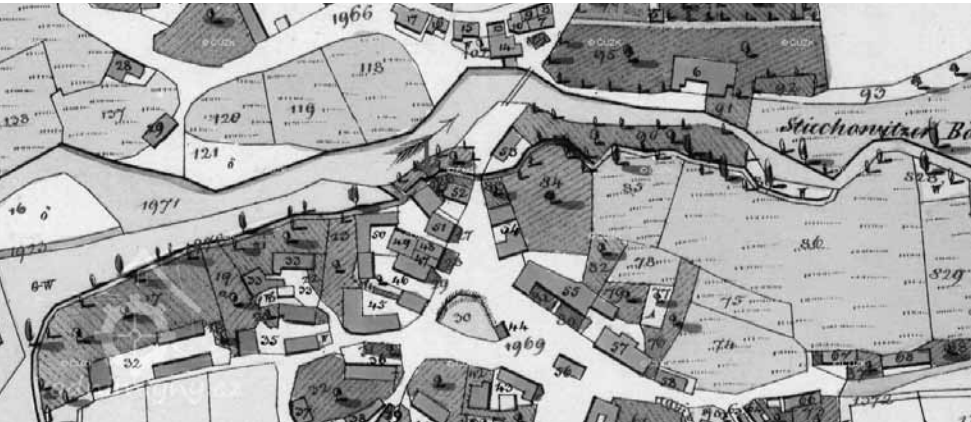
Abychom měli představu, jak mohl takový mlýn vypadat, poslouží nám tzv. Maškův mlýn na Záhořanském potoce, který se vlévá na pravém vltavském břehu naproti Davli do Vltavy. Ten fungoval až do druhé světové války a zůstal nádherně zachovalý, včetně náhonů, rybníčků, které dodávaly vodu, když bylo sucho, vantroků a veškerého mlýnského zařízení.

Pikovice – obytný dům na místě, kde byl mlýn, 2014, Helena Špůrková

Pikovický mlýn na historické pohlednici, kolem roku 1900

Štěchovice

Štěchovice

Kamenný Přívoz, náhon

Býkovice, Porčův mlýn, mlýnské kolo, Martin Kotačka. Ilustrační foto

Býkovice, Porčův mlýn, mlýnský kámen, Martin Kotačka. Ilustrační foto

Ilustrační foto, pánev na rýžování zlata

HRADIŠTSKÝ CHODEC

Sázava, Pikovice

Foto Jiří Jiroušek

Letovisko Pikovice sloužilo k rekreaci zejména pražskému obyvatelstvu. Pikovice jsou společně s Brunšovem a Rajchardovem součástí obce Hradištko, často se objevuje také výraz spojené obce. Nejstarší osada v této oblasti, která je dnes známá pod jménem Sekanka, vznikla v návaznosti na založení kláštera sv. Jana Křtitele v roce 999 knížetem Boleslavem II. Samotné Pikovice pravděpodobně vznikly na místě říčního přechodu řeky Sázavy, avšak první písemná zmínka pochází z roku 1571, kdy byly s řadou dalších obcí prodány Janem ze Šternberka. Po častém střídání majitelů se dostaly do vlastnictví Strahovského kláštera roku 1638. Se zrušením roboty v roce 1848 se Hradištko vymanilo z poddanského stavu církevního panství a vznikla samostatná obec.

V důsledku zahájení provozu železnice roku 1900 začalo romantické Posázaví rychle měnit svůj charakter. V první řadě tedy dráhou samotnou. Břeh naproti Pikovicím byl významně narušen zejména ražením do skály, budováním opěrných zdí, vysokých náspů a vodních propustí. Následný velký zájem o lokalitu především ze strany Pražanů motivoval k terénním úpravám, aby přilehlá příroda byla lépe přístupná.

JEDEME NA HRADIŠTKO

Vzpomínka Lucie Haškové

Páteční odpoledne, balíme věci, utíkáme na autobus. Nekonečné čekání v Modřanech na nádraží a obavy, zda vlak, který přijede, bude ten správný. Málokdy bývá místo k sezení, pokud ano, zabírám si místo u okýnka a čas si krátím cvrnkáním jízdenky po stolečku pod oknem. Ukazováček s prostředníčkem dávám od sebe a postavím na stoleček. Prostor mezi nimi je branka, kam mi brácha nesmí za žádnou cenu trefit jízdenku. V případě úspěchu krotí naše střídavé výkřiky radosti naši rodiče a oči nejstaršího bratra obrácené v sloup. Hru přeruší jen příchod průvodčího, procvakne nám „puk“ a s úsměvem vrátí. Stihneme se pohádat, jak si rozdělíme dnešní nádlíku jízdenek do našich sbírek. Sbíráme totiž všechno – od známek, knoflíků, zátek od piva, obalů od čokolád a žvýkaček po staré mince, pohledy, mušle nebo kameny. Ještě jsem malá a hloupá a bratrovy naoko dobře míněné rady typu schovej si to u mě, ať to neztratíš, přijímám s vděčností, tudíž rozsah mých sbírek je mnohem chudší než ten jeho.

Cesta ubíhá, rytmické zvuky kol při dotyku se spojem kolejnic – t-dm, t-dm – nás postupně uklidňují. Podle velkého oranžového domu pro zaměstnance papírný poznáváme nádraží ve Vraném, oddechne si, že neslyšíme rachot při přejezdu železničního mostu do Měchenic – sedíme správně. Rozdíváme se při průjezdu třemi tunely, pouliční oči do tmy, někdo

mě lechtá, zaječím, už jsme venku, máma se tváří pohoršeně, táta se dívá na druhou stranu, je to jasné, byl to on, nenechám se nacytat. Na nádraží v Davli mám čelo přilepené na sklo, nesmím si nechat ujít parní lokomotivu, která tu stojí jako elegantní dáma, pamětnice starých časů. A už mímáme soutok, voda v řece nápadně zhnědla, protější břeh tvoří nepřístupný ostroh, sem tam se krčí chata a na břehu přivázaná loďka, protože jiná cesta k nim nevede. Další orientační bod, který si nesmím nechat ujít, je lávka pro pěší, vyhlížím zelenou škodovku, jestlipak na nás čeká? Velké zklamání, děda je v práci, půjdeme pěšky.

Vystupujeme na zastávce Petrov u Prahy, ale všichni víme, že jsme v Pikovicích. Nádražní budova, dnes už otlučená chudinka, smutně vzpomíná na časy, kdy byla restaurací s dechberoucím výhledem na pikovické chalupy, zalesněné stráně, tajemný Medník i břehy obležené výletníky, kteří si odpolední čekání na vlak krátily na její terase popíjením akorát vychlazeného piva, jehož pěnu si prvorepublikové dámy decentně otíraly ze rtů hedvábným kapesníčkem. Ze židlí je zvedly až pokřiky mužů, kteří splavovali dřevo svázané do vorů, nesoucí se údolím jako rozhlas. Ze sluncem a větrem ošlehaných tváří jim vystupovaly ostře řezané rysy, žádné kulaté brady a vestičkou zakrývané břicho jako mají jejich manželé, kteří je na neděli vypustili ze zlatých

klecí pražských činžovních bytů. Jaký by byl život po boku těchto divokých a nespoutaných plavců? S nimi by si neškrtily tělo do nepohodlných korzetů a před sluncem by se neschovávaly pod slunečníkem. Večery by trávily u ohně a naslouchaly historkám o plavbách kolem smrtících skalisek ve Svatojánských proudech. Ze snění je vytrhne zahoukání vlaku, a nádraží zmizí v oblaku dýmu.

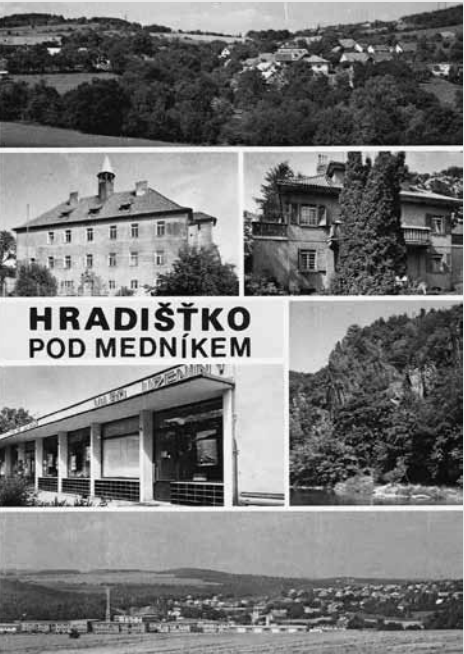
Scházíme prudký kopec k mostu, do nosu nasávám pronikavou vůni vysokých růžově kvetoucích netýkavek. Shýbám se pro kamínek, tenhle nebude do sbírky, ale hodím ho do řeky cestou po mostě. Při patě lávky mímáme malý domek, kde jeden z našich prapředků vybíral za první republiky mýtné od všech, kdo chtěli přes most přejít. Stavba lávky byla v roce 1936 velkou událostí. Jak se ale cítil převozník Soukup, když přišel o živnost? A o čtyři roky později, když mu odcházející ledy zbořily celý dům? Prohlížím si místo, kde stával, dnes už po něm není ani památka, stejně jako po luxusním hotelu Mašek a chalupách rodin Chadimových a Lacinových. Jak se vyrovnali s tragédií, když předvábným kapesníčkem. Ze židlí je zvedly až pokřiky mužů, kteří splavovali dřevo svázané do vorů, nesoucí se údolím jako rozhlas. Ze sluncem a větrem ošlehaných tváří jim vystupovaly ostře řezané rysy, žádné kulaté brady a vestičkou zakrývané břicho jako mají jejich manželé, kteří je na neděli vypustili ze zlatých

ale zatím nerozumím a ani nikdo z rodiny netuší, co všechno se v příštím roce změní. Třeba to, že se paní Křišťůfková, které říkáme Boženka a každou neděli večer se na mě usmívá za malým okýnkem v čekárně na nádraží, už brzy dočká otevření vysněné cukrárny ve svém vlastním domě.

Neochotně smířená s nuceným pěším výšlapem hledím pořád do země, ale nakonec se neubráním a proti své vůli zvedám oči ve směru naší chůze, nahoru na horizont v lese, kde se mezi stromy blýská potrubí nově budovaného vodovodu. Dál už vidět není a přesně tam jdeme. Připadá mi to neskutečně daleko, ale není, jen je to celou cestu do kopce. Ideme na Hradištko, i když každý pátek doma říkáme, že jedeme „do Piko“. Proč tomu tak je, by mohl vysvětlit jeden z největších pikovických domů stojících naproti zvoničce. V jeho opadávající omítce je ještě znatelný nápis restaurace a nad tím příjmení, komu patřila, a je stejné, jaké mám i já. Restauraci provozoval můj praděda a v naší rodině se traduje, že si pro povolení došel až do Vídně k císařpánovi, neboť mu místní bránili, jelikož nestáli o otevření dalšího restauračního zařízení neboli další konkurenci. Když se můj děda oženil s babičkou, restauraci zavřeli, byla padesátá léta. Pod Jednotou provozovali pouze řeznictví, které bylo vyhlášené široko daleko. Na rodinných oslavách se na život v tomto domě často vzpomíná a se mnou se

Hradištko, osada, podzim 1990

Obec Hradištko v 80. letech minulého století

Pikovice, restaurace na nádraží, 30. léta

Pikovice, posezení v zahradní restauraci ve 30. letech minulého století

Pikovice, 1931

Pikovice, 1945 – cesta z Hradištko „po skalkách“

Pikovice, Buriánkova restaurace

Pikovice, výběrčí mýtného B. Buriánek

Pikovice v 60. letech minulého století

Svatojánské proudy

Pikovice, 70. léta

Pikovice, 20. léta

Brunšov, 1. pol. 30. let

Soutok, pohled ze Sekanky

Most v Žampachu nad Sázavou

Pikovice, asi 1910–1920

Brunšov

Chroustova loděnice

Pohled na Rajchardov, 30. léta

Pohled na davelský ostrov a kostel sv. Kiliána kolem r. 1930

Restaurace a přívoz na Mandátě

Osada Šlemín s hrnčářskou tradicí

mluví, jako bych tam taky žila. Jsem nejmladší z rodiny a málokdo si uvědomí, že dům byl prodán ve stejném roce, kdy jsem se já narodila. Nikdy jsem v něm nebyla a často cítím, že jsem tím ochuzená o část rodinné historie.

Cestou do kopce se těším na babiččiny buchty a dědovo hospodářství, slepice a králíky, kozy Lízu a Mášu, a taky sestřenici a bratrance a strejdu s tetou, kteří tu bydlí trvale, ne jako my, kteří sem jezdíme na víkend, protože dům teprve stavíme. Konečně vyjdeme z lesa a jsme překvapeni, co se tu za ten týden zase změnilo, stará úvozová cesta zmizela a my kráčíme po čerstvě položených panelech. Do nosu nasávám vůni jablek, od lesa až k našim domům u silnice se totiž rozprostírá ovocný sad, který vysázel můj děda se svým tátou ještě za první republiky. Ráda se mezi stromy procházím a znám všechny podivné názvy odrůd – matčino, idared, parménu, jonatán a spoustu jiných, která mi znějí jako nějaká zaklínadla.

Odemykáme dům, ještě není omítnutý a uvnitř je všechno takové provizorní, vybalujeme věci a pomáháme mámě připravit večeři a taky se vzájemně pošťuchujeme a trochu zlobíme. Navečer se jdeme přivítat s babičkou a dědou, kteří dorazili z práce, vyptávají se nás na školu a všechno, co je nového, děda si dobírá bráchu kvůli fotbalu a pak se zeptám na restauraci v Pikovicích a děda se rozpovídá o tom, jak jako malý stavěl Pražákům kuželky, jak přišli Němci a oni se museli vystěhovat dál po proudu řeky na statek na Sázavě u Davle, vzpomíná na poničenou střechu jejich domu po výbuchu municičního skladu v Haberně a jen tak mezi řečí zmíní, že naproti místu, kde právě sedíme, byl za války koncentrák. Uslyším to od něj během svého dětství ještě mockrát, ale až budu větší, začne mi být divné, proč o tom mluví jen děda a nikdo jiný, proč o tom nikde nepíšou a není na tom místě nějaká cedule.

Všimnu si, že jednou za rok kolem nás projíždí autobus Francouzů, ale dlouho mi nebude docházet, že to jsou lidé, kteří tu byli za války vězněni a prožili tu nejhorší období svého života. A pak si jednoho dne uvědomím, že už sem autobus z Francie nejjezdí, většina z přeživších zestárla, už nemají dost sil na takhle dalekou cestu, anebo už zemřeli. A tehdy pocítím zodpovědnost vyprávět jejich příběhy a nenechat místní zapomenout na krutosti nacistů páchané na okupovaném Hradištku.

V sobotu ráno nás táta budí, bereme si dvoukolák a do něj sbíráme spadaná jablka. Bráchové říkají, ať sbírám ta shnilá, protože je jich míň, ale i když jsem nejmladší, nejsem už natolik malá, aby mi nedošlo, že mi z toho neplyne žádná výhoda. Táta mezitím připravuje drtič a lis a spadaná jablka společně moštujeme. Necháme si proudem moštu naplnit hrnek, nedočkavě ochutnáváme jeho letošní chuť a pochvalně říkáme „ten píše“.

Odpoledne táta odchází domlouvat práci na neděli se zedníky, máme chvíli volna, rozhodneme se pro výlet na kole. Jedeme po dlážděné silnici směrem k Hradištku, míjíme hospodu U Guláše, zámeček, kde naše teta pracuje na výboře, prodejnu textilu, potravin i řeznictví. Po ránu tu nejspíš bylo rušno, ale teď je všechno zavřené a náves zeje prázdnotou. Přes zimu sem budou naši rodiče chodit na plesy a zábavy, bude mi líto, že pro děti jsou jen jednou za rok šibřinky, doba, kdy se na zámku hrálo loutkové divadlo, je dávno pryč.

Pokračujeme po úzké silnici mezi poli směrem k soutoku. Vjíždíme do lesa, kde je skládka odpadků, což nás – správné sběrače – neskutečně láká. Ale pak si vzpomene na slib, který jsme dali mámě, že nebudeme sbírat žádné krámy. Jen se tedy díváme, nechápeme, kolik toho lidí vyhodí, a představujeme si, co všechno by se nám hodilo. Pak nás to přestane

bavit a rozběhneme se do jam, které jsou rozprostřené po lese. Je jich tu spousta, jedna vedle druhé, v pravidelné řadě, neumím si to vysvětlit, ale brácha ví, četl sborník o Hradištku, a tak mi vypráví o zaniklém městečku, které tu kdysi dávno bylo, používá slova jako polozemnice, Braniboři a klášter, vede mě k jedné chatě, od níž je dobře vidět na ostrov, ukazuje mi zbytky kamenných zdí a potom i prudkou cestu, kterou se dá dostat až na špičku soutoku, hltám každé jeho slovo, dokonce vidím i rýhy ve skále od brzdících vozů, i když si to moc neumím představit, jak tudy mohly projíždět, když se sem sotva vejde my dva. Jednou se i toto místo dočká zaslužené pozornosti a každý, kdo sem přijde, se bude moci dozvědět o historii středověkého městečka a především o založení kláštera před tisícem let, díky kterému byla tato tajemná krajina postupně osídlena a možná i díky němu tady můžeme dnes stát i my.

V neděli bráchové pomáhají tátovi na stavbě, já jim moc platná nejsem, pošlou mě jenom pro pivo, ale pít ho budou až za chvíli, nechce se mi čekat, zátku tentokrát nechám bráchovi, jdu za mámou do kuchyně a dostávám svolení jít si hrát, běžím k sestřenici, natrháme si na zahradě všechny možné plody a vyšplháme na strom, kde nás nikdo nevidí, ale my můžeme pozorovat všechny. Z dálky slyšíme zahoukání parníku, je hlubší a méně pronikavé než houkání vlaku a přichází z opačné strany. Děda umí podle hlasitosti zvuku předpovídat počasí, nám se vybavily zážitky z jednoho z mála letních výletů, kdy babička s dědou vzali všechna svá vnoučata na plavbu Svatojánskými proudy až do Třebenic, odkud jsme šli Povltavskou stezkou. Kluky nejvíce zajímal průběh stavby slapské přehrady, kde děda pracoval, my holky obdivovaly krásu zalesněných kopců a strmá skaliska zalitá sluncem a naslouchaly jsme popisům

toho, jak celé údolí bylo před stavbou vltavské kaskády mnohem hlubší, hladina řeky bouřlivá a ve Štěchovicích a na Brunšově byla v létě voda teplá ke koupání. Hledám skálu Mařenku a hlavně Máj, kam chodím s druhou babičkou z opačné strany kochat se na vyhlídce. Je to nejkrásnější místo, jaké znám, a skoro nikdo o něm neví, dokonce ani místní, aspoň jsme tam nikdy nikoho nepotkaly.

Slyším volat své jméno, lezu ze stromu dolů, nedělní odpoledne se nachýlilo, začínáme opět balit, vezeme tašku špinavého prádla a bílý barel plný moštu. Děda nás tentokrát odveze k vlaku, u řeky je ještě příjemně, ale až tady půjdeme za pár měsíců, Pikovice budou zahalené v dýmu z komínů a z řeky bude vycházet pára, potkáme na mostě starou paní, která pronese, že tohle je „údolí zimy“, a v časech největších mrazů si na tato slova vždycky vzpomene. Do kopce na nádraží jdeme na poslední chvíli, čili svižně. Jen tak tak stihneme koupit jízdenky, je tu fronta, ale postupuje rychle, Boženka se usmívá, s námi stihne prohodit i pár slov. Venku zahouká, vycházíme z čekárny, držím se co nejdál od kolejíště, z příjíždějícího kolosu mám přehnaný respekt. Sedám si opět k okýnku, vybírám si stranu k řece kvůli výhledu. Pozoruji celou cestu podél Sázavy, dívám se na zarostlý ostrov, kde býval mlýn, kam sedláci z Pikovic vozili ještě za první republiky obilí, poznávám ostroh Sekanku, tamhle jsme včera byli, tam je skládka a jámy v lese, míjíme statek na Sázavě, kde se za války narodil dědův bratr, vidím soutok a hnědou Sázavu, jak vtéká do černé Vltavy, a sním o tom, jak jednou v neděli večer nikam nepojedu, zůstanu na Hradištku až do pondělí a budu tam celé dny a budu tam zkrátka doma. A netuším, že tomu tak jednou skutečně bude a že až jednou moje děti pojedou vlakem do Prahy, bude to pro ně dobrodružný výlet. A možná i děti jejich dětí. Kdo ví?

ZVON ZE ZVONIČKY JSME NAŠLI PO VÁLCE VE SKŘÍNI

Antonín Široký

Brunšovská zvonička stávala v místě, kde dnes vedou schody z Brunšova dolů k mostu. Před vybudováním schodů zde vedla klikatá pěšina a zvonička stávala v její střední části. Schody postavili za války Němci a zvoničku zničili.

Zobrazený domek na obrázku byl doškový, patřil Vačkářovým a Němci ho také zbourali, jako ostatní domky v těchto místech. V dolní části obrázku pod husami bychom našli dvo- rek a domek, kde bydlela babička Rezková

a Vaňkovi. Babička Rezková denně zvonila na zvoničce poledne a klekání, také jiným tem- pem umíráček. Po vystěhování prostoru by na zvoničku stejně nemohl nikdo zvonit, všude byli jenom němečtí vojáci.

Kam zmizel zvon

Moji rodiče Antonín a Josefa Širokých si před válkou postavili na Ovčíčkách domek (dnes v něm žije jejich vnuk Pavel Pešek s rodinou),

který museli při vystěhování obyvatel opustit, a bydleli jsme pak ve Štěchovicích na Pankrací. Náš domek obýval německý důstojník s ro- dinou. Když jsme se po válce vrátili do svého domku, našli jsme kromě jiného ve skříni zvon z brunšovské zvoničky. Pravděpodobně si ho důstojník přivlastnil při bourání zvoničky. Otec odevzdal zvon národnímu výboru v Hra- dištku. Co se s ním stalo nebo kdo ho odcizil, by musel pátrat nástupce národního výboru

u tehdejších funkcionářů nebo v sídlech vý- boru. Možná, že by se někde na půdě objevil. Zvonička nebyla po válce obnovena, protože komunisté neměli zájem o obnovu těchto tra- dic, ba právě naopak.

Pohled na řeku po ničivé dřenicí v roce 1940

O pravidelné vyzvánění se starala paní Rezková

Za války zmizela nejen zvonička, ale také dům Vačká- řových a Rezkových

JAK ZAČALA ZVONIT ZVONIČKA, UTÍKALA JSEM DOMŮ

Z vyprávění Z. Kirschnerové

U Richterů v hospodě visela malá zarámovaná fotografie, na které byla zvonička v pozadí s naší chalupou. Můj táta podle této fotky ne- chal namalovat obraz. Dostali jsme ho od něj o prvních Vánocích, které jsme slavili v nově postaveném domě. Visí mi v obývacím pokoji dodnes.

Zvonička stála u plotu domu Rezkových. Pan Rezek padl v první světové válce, zůstala jenom paní Rezková. Ta zvonila každý den, ráno, v poledne a večer. Na obrázku je vnučka paní Rezkové Růžena Čížkovská se svou tetou, dcerou paní Rezkové, která bydlela se svým mužem panem Málkem v domečku nad Richte- rovou hospodou.

Hlas zvoničky jsem slýchala jen do svých sedmi let, pak přišlo vystěhování. Ale dodnes si vzpomínám, že jak začala večer zvonit, tak kdybych si hrála bůhvíkde, všeho jsem nechala a utíkala domů. Měla jsem nařízeno, že jakmile bude zvonit zvonička, musím domů, jinak mi zamknou.

Malba, původní zvonička

Brunšov, kolem r. 1938

PAMĚTNÍCI VZPOMÍNÁJÍ NA BRUNŠOV SVÉHO DĚTSTVÍ A MLÁDÍ

Zpravodaj obce Hradištko, podzim 2009

Paní Marie Richterová vyprávěla o peripetích brunšovského obchodu

Na Brunšov jsem přišla k Brabcovým na statek jako děvečka, když mi bylo 15 let. Dojila jsem krávu, vařila, prala, a přitom ještě chodila do krámu. Pan Brabec si mě přihlásil jako učednici. Pracovala jsem tam s jeho synovcem Karlem Richterem, kterého jsem si později vzala za muže. Společně jsme se vyučili za jedním pultem a společně jsme odtud odcházeli do důchodu. Já jsem tam pracovala 40 let, manžel o pět let déle.

V roce 1941 se pan Brabec rozhodl, že předá obchod svému synovci. Báł se, aby mu Němci obchod nesebrali, protože byl ruský legionář. Přál si, abychom obchod vedli od ledna 1942 už jako manželé, tak jsme v prosinci měli svatbu. A protože mi ještě nebylo 21 let, museli mě zplnoletit.

Když přišlo vystěhování, spakovala jsem svou výbavu a s manželem i Brabcovými jsme se přestěhovali do Štěchovic k Listíkovým, kteří byli také živnostníci a měli obchod. Tam jsme bydleli, dokud nepřišli Rusové. Vilu Listíkových si vyhlédl ruský důstojník a všichni jsme se znovu museli stěhovat – majitelé Listíkoví i my, kteří jsme tam byli v azylu. Obývali jsme zadní část domu, kde měli obchod a skladiště. Svou výbavu jsem ani nevybalila, protože

nebylo místo, kam bych ji mohla dát. A nakonec ji používala manželka toho ruského důstojníka. Ale naštěstí nic nerozbili ani neukradli.

Když nám znárodnili obchod, museli jsme pracovat pod Jednotou. Byl vůbec div, že nás nechali společně, protože manžele obvykle rozdělili kvůli rozkrádání. Jednou za rok nám přišli od Jednoty udělat inventuru. Manžel z toho byl vždycky na mrtvici. Báł se, jestli vyjde manko nebo přebytek. Ale vždycky to bylo v pořádku.

Paní Křížová zavzpomínala na svou první lásku

Nad hospodou U Stehlíků byl malý domek, kde bydleli Němcovi. Ti měli osm dětí a ještě si domů vzali bratra paní Němcové. Žil sám, byl starý a měl tuberkulózu. Takhle tam všichni žili ve dvou malých místnostech. Ten strýc tam umřel a všichni se tou tuberou nakazili. A jedno dítě po druhém umíralo... Nejstarší a nejhezčí byl Vašek, za tím blbly všechny holky. Ale já byla zamilovaná do Pepíka. Byl černý, ošklivý, hubený, ohnutý, ale uměl se prát. A když byla rvačka v hospodě, postavil se do rohu, přikrčil se a boxoval. První zemřel Vašek, pak Máňa, Bedřich a ostatní, ale Pepík přežil. A co se s ním stalo? Oženil se s ženou, která měla významnou politickou funkci. Povídalo se, že nemusí ani chodit do práce a stará se o domácnost.

František Holešta zavzpomínal na dobu návratu z vystěhování

Jednou za války jsme se byli podívat doma, dostali jsme Ausweiss – propustku. V našem domě bydleli nějací důstojníci. Po válce tu pak byl nějaký ruský major, s tím jsme komunikovali. Sliboval, že tam zůstane všechno tak, jak to je, ještě mamince ukázal, kde nechá klíč. Klíč tam byl, ale barák byl vyrabovaný. Domů jsme se nastěhovali před koncem školního roku. První, co tatínek rozhodl, že se musí udělat, bylo navozit od cihelny dřevo na topení. Jenže než jsme naplnili první vozejk, tak nás někdo vykradl. Ale pak maminka poznala, kdo to asi byl, protože některé věci, které Rusové neukradli, tak byly o pár domů dál.

Bylo to tu samé překvapení. Jednou táta vlezl na půdu a chtěl vyndat takový dekl. A jak ho vzal, tak najednou uviděl drát, který vedl k trámu. Dekl zase vrátil a zavolal pyrotechnika. Ten drát uštípl, vlezl nahoru a zjistil, že tam byla mina.

S klukama jsme si hráli nahoře na Ovčičkách – to byl náš rajón. Tam jsme pásli kozy. Všude se tam válely náboje a bylo tam velké množství zákopů. Moje malá sestra tam jednou vlezla a pak jsme ji půl dne hledali. Já jsem byl zase tak chytrý, že jsem si náboje do samopalu schoval doma do uhlí. Tak si představte, jak to vypadalo, když maminka přiložila. A jednou

jsem s Honzou Boťou zkoušeli rozbušky. Připevnili jsme je do jedné ubikace, která tu zbyla po Němcích, a schovali jsme se. Zapálili jsme to a ono to vyšlo. Půl střechy bylo pryč. Štěstí, že nikdo nikdy nepřišel o život. Jeden ale přišel o prsty a někteří měli v těle střepiny.

Z vyprávění Ivy Hanouskové, jak si hrála generace válečných dětí

Řeka a skály, to byl terén pro naše hry dole na Brunšově. Bylo nás tu válečných a těsně poválečných dětí dobrá dvacítká. Ovčičkáři – to byla jiná parta. My jsme chodili do školy většinou do Štěchovic, oni do Hradištká. Plavat jsme uměli asi dřív než chodit, parníky jsme podle charakteristického houkání a pruhů na komíně od sebe rozeznali už na dálku (Labe, Vltava, Vyšehrad, Maxim Gorkij). Když zahoukal parník od Šlemína, už jsme se hrnuli na vlny. Ten, který se otáčel pod mostem, je dělal nejlepší. To jsme byli jako v pračce. Zakazované, ale lákové, bylo přeplavat řeku a skočit si z přístavu. Nedělní zážitek bylo koupání s rodiči na Šlemíně v tzv. šperech. Píščitá pláž se zvolna svažovala asi do třetiny řeky a pak se propadla do hloubky plavební dráhy.

Pokud byla správná zima, sádkovalo se po vozovce plné hrbolů z Ovčiček. Vzhledem k tomu, že v té době moc aut nejezdilo, největší zážitek byl přejet přes silnici a zastavit

až u řeky. Vozovku jsme umydli na neschůdnou cestu. Pan Macháček mockrát uklouzl při cestě s mlékem do sběrný. Za to nám dráhu poléval vodou, ono to pak ale jelo ještě líp. Krásné bylo také bruslení na řece. Projíždky celých rodin na bruslích šlajfkách na kličku až skoro pod přehradu a ke Šlemínu. Naposledy jsme si zabruslili v zimě 1953–54. Pak 2. března 1954 naposledy odešly ledy a vzaly s sebou bohužel i život Járy Nováka (spolužáka ze třídy) – kluci zkoušeli bruslit ještě na pukajícím ledě. Spuštění slapské elektrárny ukončilo krásné koupání i bruslení.

Jít pod skály byl pro nás také pojem. Na silnici k přehradě jsme jezdili na kolech. Ve skalách jsme měli kuchyňky, kde jsme vařili z donesených potravin (mnohdy ještě konzerv UNRA). Také jsme párkrát upekli nějakého kapříka či úhoře, kteří plavali u hladiny „seklí“ z turbíny elektrárny, takže je kluci mohli vylovit. Na skalách se vlnil kavyl – říkali jsme mu vlásky – skály k přehradě byly úplně stříbrné. „Na ostrůvku“ zase kvetly lilie bělozářky a na skále vysoko nad silnicí koniklec a skalník. Dobrodružné a nebezpečné bylo také lezení na „osla“. To byl výběžek skály vysoko nad silnicí k přehradě připomínající osla, dnes z bezpečnostních důvodů již odstraněný.

Brunšov, 28. 8. 1939, K. Richter, Brabcovi, M. Richterová

Brunšov, 30. léta, Karel Richter v obchodě u Brabců

Brunšov

Obyvatelé Brunšova před sto lety

Praha, štípaři, 20.–30. léta, uprostřed Emanuel Tošnar z Brunšova

DOMY, JEJICH HISTORIE A OBYVATELÉ

Lucie Hašková, foto archiv obce Hradištko

Hostinec U Richterů

Dům u paty štěchovického mostu byl široko daleko známý jako hostinec U Richterů. Hrnčířské řemeslo, které se v rodině předávalo z generace na generaci, přetnul až Jan, který se v 70. letech 19. století rozhodl vést starý plavecký hostinec, o němž se tradovalo, že v něm v minulosti sídlili lapkové, kteří přepadávali obchodníky na solné cestě z Vídně do Prahy. Po něm podnik převzal syn Emil, který byl v obci natolik váženou osobou, že se v letech 1923–37 stal starostou spojených obcí Hradištko, Pikovice a Brunšov. Když v roce 1937 zemřel, převzal hostinec jeho nejmladší syn Josef. O tři roky později budovu zasáhla ledová dřenice a velmi ji poškodila. Hostinec byl nově postaven blíže k mostu, dnes je známý jako zájezdní hostinec Rozmarná.

Brunšov, U Richterů, posláno r. 1905

Hostinec u Volešáka

Hradištský hostinec ležící v sousedství ovčína provozoval v první polovině 19. století Jan Pyttr. Živnost předal Václavu Adámkovi ze Zvole, který se oženil s jeho dcerou Annou. Protože neměli potomky, stal se dalším hostinským kolář Josef Volešák, nejmladší syn kolářského mistra Tomáše, původem z Bohulib. Zda byl příbuzný, nebo podnik koupil, nám není známo. Protože se nedočkal mužského dědice, předal vedení hostince svému zeťovi Václavu Tošnarovi. Po roce 1945 vedla hostinec a přilehlé řeznictví rodina Peškova. Restaurace je dnes známá pod názvem Japeka.

Hradištko, kolem r. 1914, restaurace Josefa Volešáka

Buriánkova restaurace

František Buriánek byl synem mlynáře z Přestavlk, do Pikovic přišel jako mládek a oženil se zde s Marií Coňkovou. Jejich nejmladší syn František vycítil potenciál Pikovic jako výletního místa Pražanů a rozhodl se postavit restauraci s možností pronájmu letních bytů. Protože podobných podniků už zde fungovalo několik, jejich majitelé se stavěli nové konkurenci na odpor. Když František nedostal povolení od českých úřadů, vymohl si ho až ve Vídni. Restaurace zde fungovala až do roku 1942, kdy byla rodina vystěhována na Sázavu a budova sloužila pro potřeby německých okupantů jako sklad obuvi a šatstva. V druhé polovině 20. století zde Františkových nejmladší syn Václav vedl řeznictví. Nyní je budova známá jako penzion Feo.

Pikovice, Buriánkova restaurace

Petrákoví – dům čp. 6

František Petrák byl synem hostinského ze Třebšína. Oženil se s Annou Šírokovou, dcerou bednářského mistra ze Štěchovic. Usadili se na Brunšově v čp. 2 a měli spolu 11 dětí, z nichž se dospělosti dožili dva synové a tři dcery. Nejmladší syn František postavil v roce 1910 dům a využil jeho výhodné polohy u přívozu přes řeku Vltavu k pronájmu letních bytů pro pražské rekreanty. Stálými nájemci se stala rodina Antonína Drechslera, opraváře psacích strojů. Jejich dcera Jarmila se zamilovala do nejstaršího syna Petrákových Josefa, svatbu měli v neveselé době v roce 1939. Jak se asi cítila dívka z Prahy, která se vzdala nadějně kariéry modistky v salónu módní návrhářky Hany Podolské? Musela se zapojit do práce v hospodářství, včetně starostí o několik krav. S Josefem měli pět dětí. V období záboru německými okupanty byli vystěhováni do Nové Vsi pod Pleší, což se negativně podepsalo na zdravotním stavu malého syna Josefa, který zemřel na zápal plic. Jednoduchý život nevedli ani po válce, kdy jim komunisté zabavili pole i krávy a Jarmila musela pracovat v JZD.

Josef Petrák před rodným domem 15. března 1940

PIKOVICE

Letovisko Pikovice sloužilo k rekreaci zejména pražskému obyvatelstvu

Bc. Štěpán Kepřta, editace Václav Šmerák, foto archiv obce Hradištko, Národní muzeum

Katedra sociální a kulturní ekologie, Bc. Štěpán Kepřta, Vznik a počáteční vývoj meziválečného letoviska Pikovice

Diplomová práce, vedoucí práce: prof. PhDr. Václav Matoušek, CSc.

Pikovice jsou společně s Brunšovem a Rajchardovem součástí obce Hradištko, často se objevuje také výraz spojené obce. Nejstarší osada v této oblasti, která je dnes známá pod jménem Sekanka, vznikla v návaznosti na založení kláštera sv. Jana Křtitele v roce 999 knížetem Boleslavem II.

Samotné Pikovice pravděpodobně vznikly na místě říčního přechodu řeky Sázavy, avšak první písemná zmínka pochází z roku 1571, kdy byly s řadou dalších obcí prodány Janem ze Šternberka. Po častém střídání majitelů se dostaly do vlastnictví Strahovského kláštera roku 1638. Se zrušením roboty v roce 1848 se Hradištko vymanilo z poddanského stavu církvevního panství a vznikla samostatná obec. Pikovice měly v té době 132 obyvatel.

Jak výstavba letoviska proměňovala krajinu Pikovic?

V důsledku zahájení provozu železnice roku 1900 začalo romantické Posázaví rychle měnit svůj charakter. V první řadě tedy dráhou samotnou. Břeh naproti Pikovicím byl významně narušen zejména ražením do skály, budováním opěrných zdí, vysokých náspů a vodních propustí. Následný velký zájem o lokalitu především ze strany Pražanů motivoval k terénním úpravám, aby přilehlá příroda byla lépe přístupná. Jednou z nejvýznamnějších úprav bylo vybudování Posázavské stezky. Nápad z roku

1912 byl realizován o osm let později. Vytvořeno bylo asi 7 km trasy místy ražené ve skále. Podél stezky navíc vzniklo několik výletních hostinců.

Nejzásadnější vliv však na proměnu krajiny měla výstavba rekreačních domů. Podle mapy stabilního katastru z roku 1840 byla většina území, na kterém došlo k výstavbě, tvořena polem nebo loukami a pastvinami. Celkově tvořilo nově zastavěné území včetně zahrad na konci 40. let 20. stol. asi 30 hektarů. Do určité míry mělo také na krajinné změny vliv vybudování vranské přehrady. Díky ní došlo k vzestupu hladiny vody a menší parník mohl vozit rekreanty až do Pikovic.

Rekreační vily

Od 20. let 20. století se stává demonstrace společenského postavení prostřednictvím vlastního rekreačního objektu mimo město v českých zemích masovým jevem. V naprosté většině případů se nejedná o sídla velkých rozměrů. Stačí menší vilka, domek nebo i dřevěná chata. Rekreační kolonizování příměstských krajin usnadňovaly nové technologie – parní železnice, parolodě, později auta a autobusy a někdy jen prosté bicykly. Velmi důležité byly i změny v organizaci práce v průmyslových podnicích a ve službách. Nastalo postupné zavádění pravidelné, jednotné pracovní doby, volné neděle, časem i nárok na dovolenou. Vznikal tak významný fenomén moderní doby – volný čas.

Místa, dosud důvěrně známá jen hrstce místních obyvatel, kteří si mnohde, jako například v drsném údolí řeky Sázavy, vydělávali na živobytí velmi tvrdou prací, se proto stávala přístupná a vyhledávaná i pro obyvatele měst, kteří si ovšem do těchto míst přijížděli odpočívat a snít své romantické sny.

Nalézáme zde továrníky, ředitele, stavitele, obchodníky i některé vyšší úředníky. I v případě vlastníků obyčejných domků se také jedná o výše ceněná společenská postavení, ale zvýšil se počet zaměstnanců v byrokracii výše či méně postavených. Jsou zde i poštovní úředníci, účetní, radové, strážmíři, tajemníci, apod.

O Pikovicích jako o letovisku má smysl mluvit ale až ve chvíli, kdy dochází k pravidelnému navštěvování letními hosty nebo výletníky. Bezpečně víme, že první parník do Štěchovic, vzdálených asi 5 km, vyplul v létě roku 1865. Nevíme však, zda s ním první hosté dorazili i do Pikovic. Literatura v souvislosti s počátky paroplavby zmiňuje pouze dopravu zboží. Náporu turistů začala lokalita čelit ve větší míře až s vybudováním železniční dráhy v roce 1900. Proto má smysl považovat tento rok za nejvýznamnější impuls ke vzniku letoviska.

První rekreační vila (a skutečně velká) byla vybudována v roce 1903 v blízkosti pikovického mlýnu. Ta byla však ojedinělým případem. K dalším stavebním pracím na rekreačních

objektech dochází až ve 20. letech 20. století. Do roku 1925 jich přibýlo nebo bylo zrekonstruováno pouze šest a ve většině případů se jednalo o objekty místních.

O další etapě (1928–1930) lze již hovořit jako o významném trendu, neboť v takto krátkém časovém úseku vzniklo 27 nových domů. V době po velké ekonomické krizi na přelomu třicátých let přichází zlatá éra stavebního ruchu v Pikovicích. V této opět velmi krátké etapě (1933–1935) vzniká 35 rekreačních domů, železniční hláska a také začíná stavba pěší lávky přes Sázavu. Většina domů vznikla v západní části obce v blízkosti řeky, kde doposud stálo jen několik staveb, místních i pražských. V roce 1929 zakoupil stavitel Ing. Antonín Troníček z Prahy od místního mlynáře Václava Ježka velkou část půdy, kterou rozdělil na parcely a prodal.

Poslední fáze výstavby (1936–1941) přinesla 29 nových domků a vil. V roce 1940 došlo k přírodní katastrofě v podobě ledové dřenice při jarním tání. Ta měla za následek likvidaci desítek pikovických domů. Šest z nich sloužilo k rekreaci a z toho čtyři majitelé se rozhodli postavit nové domy, tentokrát ale na jiných pozemcích ve vyšší poloze.

V roce 1947 byl postaven poslední rekreační dům v Pikovicích. Celkem jich bylo 118, z toho 15 jich bylo vlastněno místními obyvateli. Před výstavbou první rekreační vily čítaly

Pikovice 21 čísel popisných. Došlo tedy k téměř šestinásobnému zvětšení obce.

Příroda
Přílehlé lesy tvoří především smrč a dub a místy také jedle. Kopec Medník pak pokrývají především původní dubohabřiny a květnaté bučiny, kde se vyskytuje jako na jediném místě střední Evropy kriticky ohrožený kandík psí zub. Kvůli jeho výskytu a přirozeným lesním porostům je Medník národní přírodní památkou. Jeho území je zvláště chráněno od r. 1933. Statut státní přírodní rezervace získal Medník 11. 2. 1942, ačkoliv o to bylo usilováno již od r. 1930 ministerstvem obchodu, národní osvěty, veřejných prací, okrašlovacím spolkem a dalšími institucemi. Návrh na ochranu kandíku byl vznesen dokonce již v roce 1905 na valné hromadě pražské organizace okrašlovacího spolku.

Doprava
Vybudování vlakového spojení roku 1900 způsobilo velký nápor turistů a výletníků na malebné Posázaví. V souvislosti s tím padl návrh, jak toto velmi žádané území lépe zpřístupnit, a v roce 1912 byl odsouhlasen návrh na vybudování Posázavské stezky. Na jejím vytvoření se podíleli především členové Klubu československých turistů, ale také inspektor hradištského panství, kněz, říšský poslanec a první ministr železnice ČSR PhDr. Isidor Zahradník. Místní kronika o něm vždy mluví s velkou úctou a hrdosť jako o člověku, který vždy hájil zájmy českého národa. Slavnostní otevření stezky proběhlo 20. 6. 1920 pod vedením Josefa Klimenta, jednatele KČT a ředitele škol, který trasu stezky navrhl. Přítomný byl také sám dr. Jiří Guth, který přestříhl slavnostní pásku. Rozvoj stezky měl vliv na budování kiosků, restaurací i hotelů a tak pomohl k rozmachu celého okolí. V dnešní době se tak nazývá úsek tvořený

Komarek jak pro rekreanty, tak divoké trempy

Posázavský Pacifik, ovšem po roce 1900

Komarek – strojovna, T. Johánek

Český parní vůz Komarek byl postaven v roce 1903 ve smíchovské vagónce Ringhoffer. Inženýři v něm spojili parní lokomotivu s vagónem pro cestující, který byl později využíván na řadě regionálních tratí a jezdil od roku 1906 také v Posázaví. Vyrobeno bylo celkem 100 kusů. Zajímavostí veterána je úspora v mnoha směrech. S ohledem na malou spotřebu, která činila 6kg uhlí a 30 litrů vody na kilometr, nepotřeboval vůz topiče. Sám strojvůdce stihl během jízdy plnit jeho

Rekonstruovaný legendární parní vůz Komarek, foto Tomáš Johánek

Stavba posázavské železnice 1899

funkci. Další výhodou byla velmi rychlá příprava k jízdě: stačilo půl hodiny, což u klasických lokomotiv bylo nemyslitelné. Vůz měl původně tři oddělení – dvě třetí třídy, přičemž tehdy se myslelo na kuřáky, kteří měli k dispozici oddíl s 15 sedadly. Nekuřáci měli k dispozici menší prostor s 9 místy, vůbec nejméně však zabírala 2. třída s 8 komfortnějšími sedadly. Postupem času se všechna sedadla změnila na prostá dřevěná, ale označení 2. třídy zvenku na bocích vozu zůstalo.

červenou turistickou trasou dlouhý 68 km mezi Pikovicemi a Chřenovicemi. Obecně se však Posázavskou stezkou rozumí pouze úsek vedoucí z Pikovic do Žampachu, tedy její původní rozsah. Stezka ale neměla pouze pozitivní ohlasy. V roce 1928 podal KČST žádost Okresní politické správě v Jílovém a opatství premonstrátů jako majiteli tamních objektů, aby Posázavská stezka nebyla dále rozšiřována, kvůli tamějšímu rázu a zásadám stezky. Návštěvníků bylo koncem 20. let totiž tolik, že měli bezprostřední vliv na dosud nepoznamenanou přírodu. Také se Klub snažil regulovat počet kiosků. Povolena byla pouze Starcova lesní restaurace a hospoda A. Dupalové nazývaná „U Mařeny“. KČST nařídil umístění této dřevěné hospody 30 m od stezky, aby nedošlo k narušení romantiky kraje. Pochopitelně vyvstaly námitky ve formě protestu všech ostatních provozovatelů pohostinství v okolí. Pozdější povolení také získala hospoda „U Stezky“ v domku č. p. 46 nebo také „U Boženy“ postavená Annou Boženou Dolejšovou v r. 1928 na prahu Posázavské stezky pod Medníkem.

Skauting, tramping a divocí skauti

Počátkem 20. let začaly být Pikovice objevovány i mladými trampy. Šlo o lidi, kterým nevyhovovalo přílišné měšťáctví a jeho organizovanost. Toužili po dobrodružství a čisté přírodě. Zpočátku se jednalo spíše o nižší sociální vrstvy. Jedním z prvních trampů, kteří se vydali sázavské údolí objevovat, byl písničkář Josef Peterka, známý jako Bob Hurikán. Následně začalo vznikat velké množství osad. Tou první byla Arizona v roce 1921 pod velením šerífa Oldy Zahradníčka, známého jako Dustin. Členem jeho skupinky byl i ilustrátor Zdeněk Burian. Další významné osady byly například Stará Nevada, Toronto, Ogden nebo Waikiki.

Ve Zlatém kaňonu bylo v roce 1933 celkem 168 trampských osad. Dnes se nejvíce hovoří o Údolí ticha.

Co přinesl turistický ruch?
O 20. letech minulého století se dá hovořit jako o období živelného náporu turistů, především „divokých skautů“, a je uváděn spíše jako negativní jev. Obec Pikovice musela v důsledku

Hradištko, dům Petrových, v pozadí škola

Hotel Pervidlo na Hradištku

Hradištko s vrchem Medník

změny způsobu rekreace a obrovského zájmu o letní pronájmy nebo koupi pozemků k výstavbě vilek začít do jisté míry zavádět nutná opatření. Co se trampingu týče, byly vydávány zákazy stanování a k táboření bylo nutné povolení obecního výboru. Kolem roku 1924 došlo k parcelaci dosud zemědělské půdy a následně začala výstavba rekreačních domků a vil. S tou bylo nutné zavést další nutná opatření.

Luka pod Medníkem, 1920

Sázava, 1930

Pikovice, 1940, ledová dřenice

Z Pikovic se vytratil klid v důsledku motorizace a dalších civilizačních nešvarů výletníků z velkoměsta. Místní lidé si stěžovali na rychlou jízdu automobilů, která navíc způsobovala přílišné prášení. Proto byly zavedeny cedule omezující rychlost. Negativní ohlasy také vzbuzovaly nedostatečně oblečené osoby, které se v plavkách promenádovaly po vesnici. V roce 1928 si například stěžoval Antonín Dolejš,

Pikovice, zastávka vlaku

Starcova hospoda na Posázavské stezce

Petrov – Pikovice, vrch Medník, železnice, 1914

hostinský a bývalý dlouholetý starosta celých spojených obcí (ve funkci 1902–1918), na rekreanty, kteří hrají kopanou. Z důvodu neustálého rušení žádal o její úplné zapovězení. Dosáhl toho, aby byla hra povolena pouze v sobotu a neděli vždy jen po dvou hodinách... Srovnáme-li tehdejší potíže se současností, byl zde rajský klid.

Pikovice, trasa posázavské železnice, Komín

HRADIŠTKO V NEDÁVNÝCH DĚJINÁCH

Václav Šmerák, publicista

Lidská paměť funguje selektivně, upřednostňuje to lepší a horší ukládá stranou. Lidský rod dosáhne ve vzpomínkách na předešlou generaci a to další upadá postupně v zapomnění. Přelom devatenáctého století do dvacátého přinesl pro Evropu totální zlom hodnot. Jako by první světovou válkou umřel Bůh. Každá ves, město i rodina pocítily nějak dopad války. Staré monarchie zanikly, parlamentní demokracie přebírá vládu ve většině zemí. Hlásí se diktatura v Rusku, Německo je na kolenou. Evropa si neuvědomuje, že jeho staré nároky vznášené již na sklonku existence Rakouska-Uherska s válkou neumřely. Naopak dostaly konkrétnější podobu. Vždyť vítězné země mají kolonie, suroviny, trhy... a ne vždy své výhody získaly čestně. Někdy to bylo i za cenu genocidy původního obyvatelstva anebo jeho úplného zotročení. Německo se chce rozvíjet a historie mu dává příklady. Řešením

má být nová válka. To bývá obyčejně živná půda pro diktátory, jeden přichází. Jmenuje se Hitler a těm, kdo mají moc a peníze, zpočátku vyhovuje. Rozvíjí průmysl, zejména zbrojní, lidem se začíná dařit. Průmyslníkům slibuje netušený rozvoj a současně žádá další prostor pro německý národ. A Evropa? Unavená předchozí válkou se bláhově domnívá, že onen tajtrlík, který prý jen křičí, půjde jen na východ, odkud zavání diktát proletariátu. Co je nebezpečnější? Stalin, nebo Hitler? Naivní představa – ať si své nároky Hitler uplatní na východě. Naivní představa malého Československa, že ho velcí ochrání. Naivní představa Evropy, že nebude další válka. Tak vidíme dějiny minulého století dnes. A bylo by chybou historii hodnotit dnešním pohledem. Asi nikdo v Evropě nechtěl další válku, ale přišla. Byla horší a přinesla pokus o likvidaci slovanských národů – Poláků, Čechů, Ukrajinců a pak Židů.

Jeden národ se rozhodl další vyhladit ve jménu svého života. Obludné, bohužel s oporou v historii lidstva, kdy národy decimovaly druhé pro svou existenci, ale neobhajitelné!

Proč toto shrnutí? Dějinné zvraty nepřichází nahodile. Dlouho se hromadí neřešené problémy, až se najde kdosi, kdo zná jednoduché, ale účelné řešení. Když se ohlédneme, tak poslední století nám to zřetelně ukazuje. A většinou ta řešení nebyla dobrá. Historie nám dává šanci se z ní poučit a být obezřetní k událostem současnosti. O svobodu a mír se i v demokracii musí stále bojovat. Je jedno, zda na Hradištku nebo v Evropě. Historie nám jen ukazuje, co se stane, když polevíme...

Foto na vedlejší straně: Hradištko s původní kapličkou nad rybníkem

PARTIE VE HRADIŠTKU
UŠŤECHOVICI/VLT

JAK SE U NÁS ZAKLÁDALA REPUBLIKA

Ukázky z přednášky PhDr. Tomáše Zouzala konané 27. října 2018 v Obecní knihovně Hradištka

Ze záznamu přednášky sestavili Lucie Hašková a Václav Šmerák

Připomínáme si 100 let od vzniku Československé republiky, 100 let od vzniku státu, který už neexistuje. Československo tady není už 25 let, a přece kdybychom se ptali, který státní svátek je pro Čechy nejvýznamnější, zcela jistě by se 28. říjen umístil mezi těmi nejvýznamnějšími a nejpřednějšími. Proč tomu tak je? Nepochybně proto, že 28. říjen 1918 je v našem historickém povědomí zakotven jako den úspěšný, šťastný, slavný, den, kdy se Češi po mnoha bojích a úsilí dočkali svého samostatného státu.

Musíme se však vrátit mnohem hlouběji do historie, ne o 100, ale o 200 let zpátky, na počátek 19. století, abychom si uvědomili, co všechno český národ během 19. století dokázal a kam se posunul. Na začátku 19. století neměli Češi téměř žádnou literaturu, žádné školy. Na vesnických triviálkách se učilo česky, protože selské děti jinak neuměly, ale pokud chtěly jít studovat, veškeré střední a vysoké školství bylo v němčině. A tak to bylo se vším. Hospodářství, kultura, věda – všechno bylo německé a český národ byl v postavení sedláků a podruhů. A když se podíváme na konec 19. století, vidíme, že české země jsou průmyslovým srdcem habsburské monarchie, že si velice dobře vedou také zemědělsky, že Češi už jsou národ, který o sobě dává slyšet na poli vědy, kultury, hospodářství

i politiky a že má i své školství – základní, střední i vysoké. Tedy je tu obrovský posun, 19. století bylo pro český národ jedním z nejúspěšnějších.

Na chvíli přejdeme do Hradištka a podíváme se, co se na přelomu století dělo právě tady. Pamětníky už mezi sebou nemáme, takže se musíme podívat do archivních materiálů v okresním archivu Praha-západ. Zmíníme se o Isidoru Zahradníkově, jehož jméno je dnes už poněkud pozapomenuté. To je pán, který bude na Václavském náměstí vyhlašovat samostatnost. Ale před válkou je to premonstrát na Strahově, který je inspektorem statku Hradištka, je zde zároveň členem obecního zastupitelstva, zúčastňuje se schůzí, na kterých podává různé podněty. Např. volné návrhy: „Pan inspektor dr. Zahradník žádá, aby nebylo zapomínáno na opravu cesty od Píkovice na Rovinu. Oprava stane se hned po zasedání. Tím schůze skončena.“ Takových připomínek je víc, bylo vidět, že byl aktivní, přestože nemusel. Žádal radní, aby byli více nápomocni starostovi. Jsou to takové praktické rady, malá doporučení, co by se v obci dalo zlepšit. To je pouze jedna stránka Isidora Zahradníka. Osobnost je to nesporně zajímavá, trochu zvláštní. Premonstrátem nebyl celý život, byl také vědcem, politikem a nakonec opustil řád a vystoupil z církve, stejně jako jeho bratr Bohumil Zahradník Brodský,

kteří byl farářem v Ouběnicích, tajně se oženil a také vystoupil z církve.

V roce 1914 Češi ještě nebyli přesvědčeni o tom, že si vytvoří samostatný stát. Čechům se v Rakousku-Uhersku nežilo tak špatně, jak se někdy říká. Zkracovat to na výrok typu „300 let jsme trpěli“, to je poněkud nehistorické. Měli bychom to uvést na pravou míru. Hospodářsky a kulturně se Čechy a Morava stále zvedaly, ale byly ve stálém střetu s Němci. Co chtěli Češi, nechtěli Němci. Co chtěli Němci, nechtěli Češi. Neustálé hádky se stále stupňovaly, docházelo ke sporům v parlamentu a došlo to tak daleko, že parlament byl úplně ochromen ve své činnosti, nejenom ten český, ale i vídeňská říšská rada.

Někdy se říká, že Češi rozložili Rakousko-Uhersko, ale ve skutečnosti ho rozložily národnostní spory. Velká vina byla i na straně Němců, na to by se nemělo zapomínat. Je horké léto v červnu 1914 a v těchto dnech padnou výstřely v Sarajevu. Následník trůnu František Ferdinand d'Este se svojí manželkou Žofií Chotkovou jsou zastřeleni a o měsíc později začíná první světová válka. Rakousko vyhlásuje válku Srbsku a pak se do sebe pustí všichni. Rakousko nebylo tak válekytivé jako Německo. Německo bylo hlavní velmocí, která chtěla rozšířit své území a dobyt alespoň polovinu Evropy. Plány byly postupně zveřejňovány, není to žádná fikce,

ale plány, které známe z Německa z druhé světové války, jsou mnohem starší. Byly tady už za první války i dříve. Německo vyhlásilo válku Rusku a Francii, později se připojila Velká Británie a v průběhu dalších let ještě jiné státy – Itálie (1915) a USA (1917).

Pro nás je teď důležitá mise T. G. Masaryka a jeho cesta k republice.

Byl jeden z prvních, kdo pochopil, že v Rakousku už není pro Čechy budoucnost, pro jejich snahy a politiku, a také si uvědomil, že pokud mají Češi mít samostatný stát, potřebují podporu západních velmocí. Těch, kteří bojují proti Rakousku a Německu, což byla Anglie, Francie, USA a svého času také Rusko. Proto Masaryk odjíždí a v průběhu roku 1914 navštěvuje Nizozemsko, Řím, Švýcarsko, Paříž a postupně bude cestovat a bude vždy zrovna tam, kde to bude nutné – v Londýně, v Rusku. V Rusku bude zrovna ve chvíli, kdy tam vypukne bolševická revoluce na konci roku 1917, a odtamtud se bude přesouvat přes Japonsko a Spojené státy zpět do Evropy. Je mu tehdy 64 let. Byli tady mnozí mladší, ale neodvážili se toho.

V místních kronikách se nedočteme o českých legionářích, ale o Češích, kteří stojí pod rakousko-uherskými prapory a bojují proti mocnostem Dohody. Musíme dodat, že těchto našich vojáků bylo mnohem víc než legionářů, většina našich mužů vykrvácela

za Rakousko. Jenom menší část se dostala do legií poté, co přešla frontu nebo byla zadržána a poté vstoupili do těchto sborů.

Jak to tak bývá, pravda je někde uprostřed. Češi považovali Rakousko-Uhersko za svůj stát, ale postupně zjišťovali, že jejich budoucnost tady nebude, a zvlášť když se potýkali se stále větším tlakem Němců a když se Rakousko během první světové války stávalo čím dál tím více otrokem, spojencem Německa, který jenom vykonává jeho příkazy bez své vlastní vůle. Čím víc moc Němců rostla, tím spíš se Češi s habsburskou monarchií postupně rozcházeli. Zatímco T. G. Masaryk objížděl mocnosti Dohody a jednal se zahraničními politiky, muži z Hradištka, Píkovice a Brunšova krváceli v rakousko-uherských praporech. A co člověk, to lidský osud, něčí syn nebo bratr, manžel a otec nebo někdo, na koho tady čekala nějaká dívka, ale už se nikdy nedočkala. A tak Češi během první světové války začali Rakousko čím dál tím více nenávidět, čím dál tím víc se projevovali proti němu. Přibývalo demonstrací, zvlášť v roce 1917 a pak 1918, začali jednat spisovatelé, když toho politici nebyli schopní. A Jirásek s ostatními v r. 1917 vytvořili Manifest českých spisovatelů a v něm vyzvali české poslance na Říšské radě, aby jednali pro českou samostatnost a jednali rázně a nekrčili se před Habsburky a vídeňskou vládou. Postupně začali jednat i čeští poslanci, kteří nejprve váhali, protože nevěděli, jak válka skončí, a počítali i s variantou, že Rakousko vyhraje. Tím, jak se ukazovalo stále více, že státy Dohody zvítězí, tím byly svazky s habsburskou monarchií slabší a slabší. Vše vyvrcholilo v roce 1918.

Muži 28. října 1918 sepisují první československý zákon. Píše ho Rašín, vestoje

narychlo a ještě téhož dne je vydán, publikován a je vyhlášena Československá samostatnost.

Zápis z hradištské školní kroniky: „28. říjen 1918 – po 300 letech běže národ náš vládu věcí svých opět do svých rukou, svrženo jeho nenáviděných Habsburků, zapadá do propadliště dějin Karel poslední, díky hrdinské a obětavé práci mužů národa za hranicemi.“ Zápis se zcela shoduje se zápisem v obecní kronice, ale písmo je odlišné. Je zde vidět, jak se pracuje s historií. Tohle je oficiální historie, která se psala do kronik, to je těch 300 let poroby, hrdinská obětavá práce Masaryka, Beneše a Štěfánika. Ale slyšeli jsme i to, co psali do kronik v roce 1914, jak oslavovali každé habsburské narozeniny a svátky, a to bylo ještě po celou válku. Můžeme říct – oni museli. Učitelům to bylo nařídáno, museli vyvěsit vlajku, ale ve skrytu duše si mysleli něco jiného. Ale i to o něčem vypovídá. Trochu nám to připomíná druhou světovou válku i dobu komunismu. Problém je, že se na to stále v našich dějinách vymlouváme, že jsme všechno museli a nic jsme nesměli. Je potřeba se na to dívat s nadhledem a hlavně si neříkat, že někdo něco musel. Každý člověk, i když je pod tlakem, má možnost se rozhodnout.

Mohli bychom popřát naší republice mnoho úspěchů do dalšího sta let a přát si, aby naši potomci mohli být také jednou hrdí na své předky.

Z pamětí Jiřího Stříbrného

Jiří Stříbrný o Zahradníkově:

Vzpomínka na pátera Isidora Zahradníka, člena řádu premonstrátů. Ke konci války, v převratu i po něm hrál značnou úlohu. Asi šest let před vypuknutím první světové války rozhodl se, že bude v doplňovacích volbách za venkovskou skupinu na Sedlčansku kandidovat, a to za stranu agrární. Věděl boží, co jej pojilo k agrárikům, nikdy předtím ani potom neprojevoval žádný zvláštní zájem o zemědělství. Byl atletické postavy, mužného hezkého zjevu. Byl skvělý řečník – spíše demagog. Dovedl lidi zfanatizovat. Ve volební kampani chodili za ním jako při procesí. Proti němu postavila strana národně socialistická za kandidáta redaktora Jiřího Pichla – skromného, nenáročného, ani postavou ani řečnickým vzhledem nevynikajícího. A jak už to bývá, nalezl i Pichl svým taktním vystupováním řadu nadšenců, že často na schůzích byl Zahradníkově velmi nepříjemným protivníkem. Nemohla jej jinak znemožnit, chtěl jej alespoň zesměšňovat, a proto na velké schůzi, kde 95 % tvořili zemědělci, vzal Zahradník do hrstě smíšená zrna ovsa, pšenice, žita a ječmene a svým krásným barytonovým hlasem úvodem pronesl několik slov o draní se měšťáků na náš bodrý venkov, a proto, že prosí pana kandidáta, když má takový zájem o naše zemědělství, aby mu řekl, zda ve směsi obilí rozezná od sebe, co je žito, co pšenice a co ječmen, předkládaje mu rozevřenou dlaň se směskou. Ubohý Pichl, městské dítě, chtěl se

z nemilé situace dostat odmítnutím odpovědi, ale poučení stoupenci pátera Zahradníka křičeli: On to neví, on nerozezná žito od pšenice a chce být naším poslancem. Nevím, jak už to dopadlo, ale vím, že milý Pichl to prohrál a při té zkoušce neobstál. Doplňovací volba Zahradníkově podobala se i s tím Pichlem jako protikandidátem jako vejce vejci pověstné volbě královéhradecké, kde proti robustnímu hraběti Vojtěchu Sternbergovi kandidoval subtilní Dr. Antonín Hajn.

Ve vídeňském parlamentě po svém zvolení Isidor Zahradník stal se skutečnou senzací. Impozantní zjev kněze v křesťansko-sociální Vídni, se skvělou němčinou a zvučným hlasem. Za války, nutno uznati, Zahradník pronesl několik odvážných a českým odbojným duchem nesených řečí. 28. října 1918 stal se Zahradník miláčkem a tím i pánem ulice. Zatímco my čtyři (mysleno: Rašín, Švehla, Soukup, Stříbrný – pozn. red.) pracovali, jednali, vydávali pokyny a rozkazy, Zahradník zaměstnával ulici. Brzy zde a zase jinde vystoupil na improvizovanou tribunu a mluvil k lidu. Nejčastější jeho tribunou byl Myslbečův pomník sv. Václava. Vodil za sebou zástupy jako kazatel.

Isidor Zahradník byl značně ctižádostivý. V nově rodícím se státě honil najednou dva zajíce. Buď arcibiskupský stolec, nebo ministerské křeslo. (Pozn. red.: Isidor Zahradník se posléze stal prvním československým ministrem železnic.)

VZNIK REPUBLIKY VYHLÁSIL ISIDOR ZAHRADNÍK

Lucie Hašková, foto archiv obce Hradištko

Mezi těmi, kdo vyhlásili samostatnou Československou republiku v historických dnech října 1918, byl Isidor Zahradník – muž ve své době dobře známý všem hradištským občanům.

Isidor Zahradník se narodil v roce 1864 v početné rodině zámeckého zahradníka v Hostačově na Havlíčkobrodsku. Po absolvování gymnázia vstoupil do řádu premonstrátů a po vystudování teologické fakulty Karlovy univerzity se stal knězem. V letech 1890 až 1899 působil v Jihlavě, odkud byl vypuzen německou jihlavskou samosprávou jako „nacionální štváč“. Pracoval jako knihovník Strahovského kláštera, kde uspořádal velké sbírky rytin a zkatalogizoval řadu rukopisů a prvotisků. Za jeho působení byla knihovna otevřena veřejnosti. V roce 1905 se stal inspektorem klášterního velkostatku na Hradištku.

Poslanec i hasič

Na Hradištku byl velmi aktivní a oblíbený, místní občané rádi naslouchali jeho emotivním projevům v zámecké kapli. Byl členem obecního i okresního zastupitelstva, jeho jméno je často zmiňováno v zápisech z jednání, kde jsou zaznamenány jeho věčné připomínky týkající se například zkvalitnění dopravy, úpravy železničních tarifů nebo podpory vybudování Posázavské stezky Klubem československých turistů. Mimo jiné stál také u založení Sboru dobrovolných hasičů

Hradištko, jehož byl prvním předsedou. Isidor Zahradník byl v roce 1907 za agrární stranu zvolen poslancem Říšské rady ve Vídni. Po vzniku samostatného Československa se stal prvním ministrem železnic, ale tuto funkci zastával jenom půl roku. Poté se stal předsedou Státního obilního ústavu. Z Hradištko se odstěhoval v listopadu 1919, neboť přesídlil do Vídně, kde v letech 1920–21 působil jako zástupce Československa v rakouské sekci reparační komise. V této době vystoupil z římsko-katolické církve a stál u založení církve československé. Od té doby používal křestní jméno Bohdan, oženil se a měl dceru. V roce 1924 získal funkci generálního ředitele Hypoteční banky v Praze. Zemřel 19. 2. 1926 po dlouhé a těžké nemoci. Jeho pohřbu se zúčastnili i zástupci obce Hradištko, jak dokládá dobový zápis v obecní kronice:

Zemřel ve Vídni, kde se léčil, první ministr železnic republ. Čsl. a dlouholetý inspektor zdejšího velkostatku, poslanec strany agrární a vynikající účastník boje za osvození dr. Bohdan Zahradník. Slavného pohřbu jeho v Praze zúčastnili se zástupci obce i všech zdejších korporací. Dr. B. Zahradník byl veřejně činným i v naší obci. Byl členem obec. zastupitelstva, okres. výboru jilovského. Započetí stavby okresní silnice s odbočkou do Hradištko stalo se hlavně jeho přičinným. Za války mnohým občanům – vojákům

zdejšími i z okresů jeho politické činnosti benešovského, neveklovského a sedlčanského prospěl. Těšili jsme se, že nám bude svým velkým vlivem nápomocen i po svém odchodu z Hradištko v r. 1919, ale smrt překazila tyto naděje. Zůstane v paměti národa zaznamenán čestně zvláště jako neohrožený řečník ve vídeňské říšské radě v r. 1917, kdy jeho temperamentní a jasné volání po samostatném státě československém bylo oporou našich bojovníků za svobodu národa za hranicemi.

Náhodný kolemjdoucí

Isidor Zahradník byl ve své době proslulý především jako výborný řečník. Dne 9. října 1918 pronesl jménem Českého svazu ve Vídni památná slova, která byla připomenuta v dokumentech použitých při jednání států Dohody: *Česká delegace s Vídní již domluvila a odchází z Vídně navždy*. V osudný den 28. října 1918 byl, dá se říci, ve správnou chvíli na správném místě. Ono pondělní ráno dorazila do pražské redakce Národní politiky nota, kterou poslal rakouský ministr zahraničí hrabě Andrássy americkému prezidentu Wilsonovi. V ní sice byla zmínka o právech národů rakousko-uherských, zejména Čechoslováků a Jihoslovanů, ale smyslem noty bylo příměří na všech frontách, nikoli kapitulace Rakouska. Na tu Rakousko přistoupilo až 3. listopadu. Než byla v redakci nota přeložena do češtiny, vyvěsil

jeden z redaktorů do vývěsky pro zveřejňování horkých novinek ceduli s jediným slovem „Příměří“. To způsobilo takový poprask, že se záhy v ulicích shromáždily jásající davy lidí. Centrem města náhodou procházel i agrárníček poslanec Isidor Zahradník. „Na Příkopech kdosi zvolal mé jméno a už jsem byl na ramenou,“ vzpomínal později. Dav ho dopravil pod sochu svatého Václava, kde vystoupil před shromážděnými se spontánním projevem: „Navždy lámeme pouta, v nichž nás týrali věrolomní, cizáctí a nemravní Habsburkové. Jsme svobodni! Zde u stupňů pomníku českého knížete Václava přísaháme, že chceme této svobody se státi hodnými, že ji chceme hájiti i svými životy!“

Další iniciativy se chopilo už předsednictvo Národního výboru, neboli „mužové 28. října“ – Švehla, Rašín, Stříbrný a Soukup. Isidor Zahradník se rozhodl rozšířit revoluci do ostatních českých měst, vydal se tedy na nádraží Františka Josefa I., kde instruoval zřízence dráhy, aby informovali své kolegy v jiných městech o převzetí vlády Národním výborem. Poté nasedl na vlak a ještě tentýž večer dorazil do Pikovic, jak dokládá zápis v obecní kronice: *I v naše osady mocně zasáhl tento den. Večer toho dne vrací se poslanec a člen Národního výboru dr. Zahradník a na pikovické zastávce vítán nadšeným zástupem a hudbou radostně a ohnivě promlouvá o velikých událostech.*

PhDr. Isidor Bohdan Zahradník

Josef Melichárek, 1922

Antonín Dolejší, Pikovice, čp. 13, nar. 1885

Text na pohledu z Kolbaby

Služba v kupoli pod balonem představovala riskantní poslání. Na snímku rakousko-uherská armáda posílá jeden aerostat do vzduchu

První světová válka, odvedenci, Kolbaba

Nemocnice Plasy u Plzně, září 1915

První světová válka, vojáci rakousko-uherské armády

Zdroj:

Anger, Jindřich: Zahradník Isidor Bohdan PhDr. In: Dočasný ilustrovaný zpravodaj o historii, životu a o lidech v dolním Posázaví a nejen v Pikovicích, Pikovice 2003–2004.
Palán, Aleš: Příběh jednoho dne – 28. října. In: Katolický týdeník, 43/2008.

Zimola, David: Encyklopedie dějin města Jihlava, www.encyklopedie.ji.cz.
Výstava ukazuje století vztahu katolíků a českého státu, www.christnet.cz.

Osobnosti

ROD STRIMPLŮ NEOVLIVNIL JEN MÍSTA MEZI VLTAVOU A SÁZAVOU

Michal Kolář, historik, Václav Šmerák, publicista

Ludvík Strimpl (1880–1937), synovec cestovatele a první jahodáře v Čechách Rudolfa Strimpla, malíř, který za války působil v Paříži jako sekretář Československé národní rady a po vzniku nezávislého státu se stal diplomatem.

Michal Kolář, historik: Paříž 13. prosince 1915. Podvečerními ulicemi francouzské metropole rázně kráčí Milan Rastislav Štefánik. Spěchá na schůzku, která se časem ukáže jako historická. Do svého bytu na Quai d’Anjou na ostrově Svatého Ludvíka jej pozval český malíř Ludvík Strimpl. Účelem návštěvy je představit Štefánikovi jiného Čecha – Edvarda Beneše, jenž do Paříže dorazil z habsburské monarchie na počátku podzimu. Oba mladí muži – Štefánikovi je pětatřicet, Benešovi dokonce o čtyři roky méně – rychle najdou společnou řeč. Oba již od studií patří mezi obdivovatele Tomáše G. Masaryka a oba sdílejí jeho vizi vzniku nezávislého československého státu. V bytě na Quai d’Anjou, kde žije Ludvík Strimpl s manželkou Jiřinou a dcerkou Evou, vstupuje Štefánik do československého zahraničního odboje. Spolu s Benešem a Masarykem vytváří neobyčejně efektivní trojlístek, jemuž se nakonec podaří to, co se ještě v roce 1915 zdá jako čiré šilenství.

Rodové kroniky Strimplů: Světlo světa spatřil Ludvík Strimpl 18. listopadu 1880 na Starém Městě pražském v rodině

krejčovského mistra. Chlapcova záliba v kreslení neunikla pozornosti jeho nejbližších. Vzory mu byly ilustrace v knihách od podomních obchodníků. Po maturitě na malostranském gymnáziu a krátkém intermezzu na právnické fakultě začal rozvíjet svůj talent na akademii výtvarných umění u Vojtěcha Hynaise. Posléze pokračoval ve studiu na malířské akademii v Mnichově u Ludwiga von Hertericha, uznávaného portrétisty a tvůrce obrazů s historizujícími motivy. Po krátkém pobytu na středním Slovensku a v Bruggách se Strimpl v roce 1904 usadil v Paříži.

Lev Sychrava, novinář: V Paříži byl Ludvík Strimpl jakýmsi „nejmenovaným konzulem své vlasti“ v nepočetné české kolonii, ale i pro krajany, kteří přišli do města nad Seinou na zkušenou. Na bulváru Saint-Michel v restauraci Amiot měl svůj oblíbený stůl, kde obědával s výtvarníky Hugem Boettingerem, Tavíkem Františkem Šimonem, Bohumilem Kafkou a Otakarem Španielem. A do tohoto bohémského prostředí uvedl sochař Kafka jednoho podzimního dne roku 1904 slovenského astronoma Milana R. Štefánika a o rok později vysokoškoláka ze Sorbonny Edvarda Beneše.

S malířskou paletou

Do rodného města zavítal Ludvík Strimpl nejen na vernisáž výstavy v Mánesu, ale

především proto, aby se 22. června 1907 oženil se slečnou Jiřinou Matějčkovou. Novomanželé poté odcestovali do Paříže, kde se Strimpl živil převážně jako ilustrátor knih v nakladatelství Calmann-Lévy, zhotovoval však i kresby pro různé společenské a módní časopisy. Podle jedné z dobových kritik byl Strimpl „velmi vtipný“ kreslíř a pozorovatel života, poněkud „maroldovského rázu“ a „rozený ilustrátor“, což prokázal i svými karikaturami v humoristickém časopise Švanda Dudák.

V roce 1912 se Ludvíku a Jiřině Strimplo-vým narodila holčička, jež při křtu dostala jméno Eva, kmotrem se stal Milan R. Štefánik. Ten podle jejího svědectví byt rodičů navštěvoval pravidelně; v září 1914 prožil u Strimplů rekonvalescenci po propuštění z nemocnice, během níž uzrálo jeho rozhodnutí vstoupit do francouzského vojenského letectva. Odvážný pilot stoupal po žebříčku vojenských hodností, na což vzpomínala Eva Strimplová s tím, že „maminka vždy přišívala Milanovi nějaké frčky“.

Václav Šmerák: Malířův strýc Rudolf Strimpl je po cestách na Evropě a Americe propagátorem technických novinek zejména v zemědělství. Jeho přínos je také v osvětových přednáškách, podpoře spolků. Pronajímá si statek Chlistov u Teletína a úspěšně zde rozvíjí pěstování a obchod s tehdy

neznámými velkoplodými jahodami. Dává tak obživu lidem z Krňan, Třebšína, Netvořic, Hradištka mezi Vltavou a Sázavou. Pěstování jahod se pak rozšíří do celých Čech a na Moravu a až do sedmdesátých let 20. století patří na Jílovsku k základním zemědělským plodinám. To byl jeho konkrétní přínos zdejšímu obyvatelstvu. Sám patřil na konci 19. století k okruhu cestovatele Vojty Náprstka. Za ženu si bere jeho schovanku, absolventku Náprstkova institutu pro mladé dívky. Jednalo se většinou o sirotky a vedle základního vzdělání a péče o domácnost se zde rozvíjely znalosti jazyků, literatury a další společenské vědy. Emancipace žen je v té době teprve v začátcích. Společně se ženou, učitelkou, na Lounsku podporují české školství. To má význam pro pozdější období, kdy tato část Čech spadá do Sudet, ale Rudolf Strimpl umírá na španělskou chřipku roku 1920, takže se této etapy českých dějin již nedožívá.

Michal Kolář, historik: V září 1915 začal do domu na ostrově Svatého Ludvíka docházet i Edvard Beneš, kterého Strimpl seznámil s předními francouzskými novináři a členy parlamentu. Na jedno takové setkání vzpomínal Beneš s úsměvem, neboť návštěvníkům podal „dost podrobný výklad o situaci“, který ukončil požadavkem na „rozbití Rakouska-Uherska a osvobození Čech“. Přítomný poslanec poodešel s jedním novinářem stranou

a Beneš po chvilce zaslechl ke své řeči komentář: „Je to velmi hodný hoch, ale je blázen.“ V prosinci 1915 se v tomto bytě poprvé setkal Beneš se Štefánikem, aby se po boku Tomáše G. Masaryka postavili do čela zahraničního odboje.

Do protirakouské revolty se Ludvík Strimpl zapojil mnoha způsoby. Dne 16. září 1915 se přihlásil ke službě ve zbraní, byl však záhy určen k politické a propagační práci v Českém komitétu zahraničním a posléze v Československé národní radě. Pro odbojovou centrálu vytvořil řadu propagačních tiskovin, ale i úředních tiskopisů, spolu s výtvarníkem Emilem Purghartem vypracoval návrh na československý znak, který legionáři nosili na stejnokroji. Československé republice, existující zatím jen v plánech politiků, zajistil i první „výsostné území“, když v dubnu 1916 vyhledal a najal na Rue Bonaparte 18 několik kanceláří. Starý měšťanský dům s monumentálním schodištěm si posléze Národní rada pronajala celý, a to včetně starožitného mobiliáře. Strimpla, který kanceláře a obytné místnosti dovybavil soudobým nábytkem, koberci a reprodukcemi obrazů, oprávněně nazval Lev Sychrava „pravým ubytovatelem Národní rady“.

Malířský stojan Strimpl během války opustil a stal se sekretářem Národní rady a pro neocenitelné kontakty ve francouzském prostředí i pomyslnou pravou rukou Edvarda Beneše. Podnikal cesty jak po spojeneckých státech, tak po Francii, kde ve vojenských leženích promlouval k legionářům. Koncem října 1918 přijel s Benešem do Ženevy na jednání s reprezentanty domácího odboje. Dne 1. listopadu 1918 se stal oficiálním zaměstnancem ministerstva zahraničních věcí nově vzniklé republiky, kde zastával post vedoucího kabinetu ministra. A v této funkci setrval

až do června 1922. V letech 1922 až 1927 působil jako vyslanec v Belgii. Po návratu do vlasti v září 1927 se stal přednostou diplomatického protokolu ministerstva zahraničí a zároveň převzal funkci ceremoniáře v prezidentské kanceláři.

Chvilé s Masarykem

V této funkci organizoval nástupní audience vyslanců, které doprovázel k prezidentu republiky nebo ministru zahraničí. Podle svědectví pamětníků si cizí diplomaté vážili Strimplových služeb, v nichž „prokazoval vždycky takt, obratnost a přirozený šarm“, mnozí pak byli překvapeni, že se „na parketách diplomatických salonů“ nepohyboval od mládí. V jeho společnosti se dobře cítil i Tomáš G. Masaryk, který se Strimplem podnikal vyjížďky koňmo v Lánech nebo Židlochovicích. Strimpl s Masarykem zažil nejen veselé chvíle, ale i ty smutné, ba tragické: V květnu 1934 během audience diplomatického sboru byl nucen šepem napovídat vážně churavému Masarykovi slova, jež prezident už nedokázal přečíst; Strimplův rukopis lze vysledovat i z aranžmá smutečního obřadu při pohřbu T. G. M. v září 1937.

Václav Šmerák, publicista: Ludvík Strimpl nezapomněl na léta, kdy jezdil na letní byt k strýci na statek Chlistov a se skicářem se toulal kolem Svatojánských proudů. V té době byly ještě patrné rozvalené základy kláštera na Ostrově s jeho tisíciletou historií. Přijížděl tehdejší novinkou, posázavskou parní dráhou, do Pikovic nebo Kamenného Přívozu. Na vlastní oči viděl chudobu zdejšího kraje. Byla dána poměrně nedostupným terénem kolem Vltavy a Sázavy. Ostroh nad soutokem Vltavy a Sázavy je kamenný masiv, který je chladný a zemědělství zde neprosperovalo, až na jahody, kterým se zde neobvykle dařilo.

To vše asi bylo důvodem, proč chudé střední Povltaví navštívil na popud Ludvíka Strimpla také T. G. Masaryk ve dvacátých letech při návštěvách regionů nové republiky. Podle dochovaných pramenů měl konstatovat, že tolik chudoby jako zde v zemi toliko není…

Ludvík Strimpl zemřel naprosto neočekávaně v důsledku komplikací po operaci slepého střeva 20. prosince 1937. Pohřební obřad se konal o dva dny později ve zcela zaplněném kostele svatého Štěpána v Praze. Se zesnulým se rozloučil diplomatický sbor, dále premiér Milan Hodža, generálové Jan Syrový a Ludvík Krejčí, primátor Petr Zenkl a opat Metoděj Zavoral. Na čelném místě stannul Edvard Beneš s manželkou, ministrem zahraničí Kamilem Kroftou a vyslancem Janem Masarykem.

Poděkování za zpřístupnění rodinných archivů PhDr. Jana Jakuba Outraty, JUDr. Matěje Outraty, pravníků Ludvíka Strimpla a obrazů a kreseb z archivu sběratele odkazu Ludvíka Strimpla a galeristy Adama Hoffmeistera – Galerie Millennium.

Michal Kolář, historik Václav Šmerák, publicista, propagátor odkazu Rudolfa Strimpla Lev Sychrava, právník, novinář, po vzniku nového státu se stal prvním velvyslancem v Paříži Obrazy, foto Ludvíka Strimpla z majetku Galerie Millennium, Adam Hoffmeister

Ludvík Strimpl v mládí

Ludvík Strimpl před obrazem Žebráci (1905) a portrétem Jana Štursy

Ludvík Strimpl a Jiřina Strimlová, rozená Matějčková, 1936, Sezimovo Ústí

Ludvík Strimpl (vlevo od TGM v károvaném svetru), TGM a Edvard Beneš (zcela vpravo)

Strimpl, Štefánik, Markovič

Zleva – Jan Masaryk, (někdo), Ludvík Strimpl, Edvard Beneš, Jiřina Strimlová, Hana Benešová, (někdo)

Politická karikatura

Ilustrace do módních žurnálů

Ilustrace pro časopis Humoristické listy

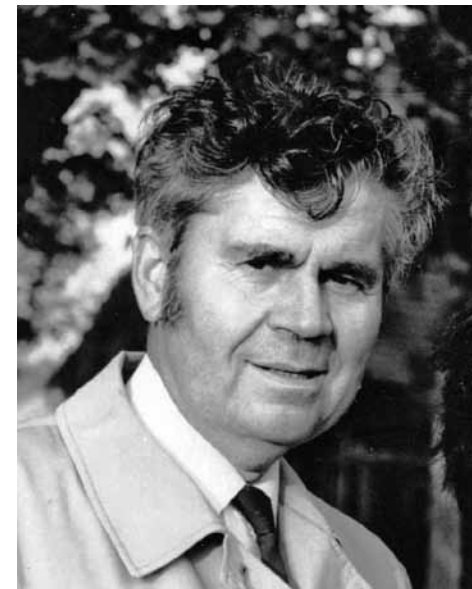

Ateliér L. Strimpla v Paříži

Osobnosti

ZÁMECKÉ ZAHRADNICTVÍ MU BYLO MALÉ

Ing. Vladimír Michálek, Zpravodaj obce Hradištko, jaro 2016

Ing. Karel Michálek, CSc., hradištský rodák

Ing. Karel Michálek, CSc., hradištský rodák, je v seznamu mezi nejúspěšnějšími československými šlechtiteli zahradnických rostlin 20. století.

Narodil se 8. července 1931 v Praze. Dětství prožil v harmonické rodině zámeckého zahradníka Karla Michálka a jeho ženy Anežky, rozené Rybaříkové, v Hradištku pod Medníkem. V té době to byla malá vesnice u soutoku Vltavy a Sázavy. Tam chodil do obecné školy. Po ní začal chodit

do měšťanské školy ve Štěchovicích. Po násilném vysídlení občanů Hradištko nacistickými okupanty za 2. světové války se s rodiči v roce 1943 vystěhoval do nedaleké obce Krňany. Odtud chodil do měšťanské školy v Jílovém, kde ho učil i slavný posázavský spisovatel Jan Morávek. Po 2. světové válce se rodina vrátila do Hradištko a on dokončil měšťanskou školu ve Štěchovicích.

Po měšťanské škole nastoupil do učení na zahradníka v zahradnictví svého otce v Hradištku a na teorii jezdil do zahradnické školy v Praze. V té době byl jeho otec vážně nemocný, takže se musel starat o chod zahradnictví, ve kterém v sezóně pracovalo několik žen z okolí. Po roce učení byl přijatý na Ovocnářsko-vinařskou školu v Mělníku. Po přečtení knihy L. Burbanka Žeň mého života se rozhodl, že bude také šlechtit rostliny a v životě se řídit citátem L. Burbanka: „Největším štěstím na světě je udělat ostatní šťastnými; dalším největším je udělat to tak, aby si to mysleli.“

Luther Burbank (1849–1929) byl významný americký botanik, šlechtitel a geniální tvůrce rostlin. Pro zajímavost, výročí jeho narození – 7. březen – se nazývá Den stromů a na jeho památku se sázejí stromy. Student Karel Michálek si opatřil fotografii L. Burbanka, nechal si ji zarámovat a zavěsil nad svou postel v domě svých rodičů v Hradištku.

Během studia na střední škole začal se šlechtěním. Dal si za cíl vyšlechtit žlutou petúnií. Proto rouboval bílé kvetoucí petúnií na žlutě kvetoucí tabák. Při roubování mu pomáhal jeho mladší bratr Vladimír, který chtěl jít po měšťanské škole proti vůli rodičů do vojenského učiliště pro letecké mechaniky v Košicích. Bratrovi se roubování zalíbilo. Proto si raději zvolil krásné, ale namáhavé zahradnické povolání. Celý život se pak podílel na výchově zahradnických odborníků a vzdělávání zahrádkářů. Vyšlechtění žlutě kvetoucí petúnie se podařilo o mnoho let později jiným šlechtitelům. Karel Michálek maturoval s vyznamenáním a byl přijatý na Vysokou školu zemědělskou v Brně. Odtud přešel do 3. ročníku studia v tu dobu na nově založenou katedru zahradnictví do Lednice na Moravě.

Při studiu na VŠZ Karel Michálek pokračoval v šlechtitelské práci. Stanovil si za cíl vyšlechtění nepoléhavého keříčkového rajčete s pevným stonkem. To se mu podařilo. Postup při šlechtění popsal v diplomové práci. Výsledky zjištěné po křížení při předávání vlastností matečných rostlin na potomstvo se shodovaly se základními zákony dědičnosti brněnského mnicha G. J. Mendela.

Gregor Johann Mendel (1822–1884), původní křestní jméno Jan Řehoř, byl česko-rakouský přírodovědec, objevitel základních zákonů dědičnosti. Působil jako mnich

a později opat augustiniánského kláštera na Starém Brně. Ve své době a dlouho po ní nebyl pochopen. V padesátých letech byl u nás pokládán za církevního pavědce a genetika za buržoazní vědu-nevědu. Teprve v současnosti je G. J. Mendel označován za zakladatele genetiky. Nejvýznamnějšími jsou Mendelovy výzkumy dědičnosti, které učinily jeho jméno nesmrtelným. Navrhl nový přístup a vypracoval novou metodu zkoumání jevů dědičnosti a objevil tak základní zákonitosti, které vysvětlují přenášení různých vlastností z pokolení na pokolení.

Při obhajobě diplomové práce svazácký člen a někteří straničtí členové státnicové komise nechtěli z ideologických důvodů diplomovou práci studenta Michálka uznat, protože propaguje buržoazní pavědu. Studenta se zastali prof. Ing. Jaroslav Štampera a předseda státnicové komise docent Ing. dr. Kavka, ředitel Státního výzkumného ústavu květinářského v Průhoncích. Po dlouhotrvající diskusi docent Ing. dr. Kavka prohlásil, že přírodní zákony a zákonitosti platí v každém režimu, i kdyby s nimi člověk nesouhlasil a nebyly v souladu s jeho přáním. Pokud nebude diplomová práce studenta uznána, vzdá se funkce předsedy státnicové komise a odejde. Student Karel Michálek prospěl s vyznamenáním a byl promován v červnu 1955 na zemědělského inženýra se specializací

na zahradnictví. Pravděpodobně byl prvním hradištským rodákem s vysokoškolským vzděláním. Vyšlechtěná odrůda rajčete úspěšně prošla uznávacím řízením a byla zapísána mezi státní uznané odrůdy rajčat pod názvem Nana. Diplomová práce byla později uveřejněná mezi vědeckými pracemi v publikaci VŠZ v Brně.

Po promoci nastoupil na umístěnku na Slovensko do Šlechtitelské stanice Horné Chlebany u Topolčan. Zde pracoval na udržovacím šlechtění povolených odrůd zeleniny, dokončoval šlechtění již započatých nových odrůd zeleniny a začal se šlechtěním nových odrůd. Po svatbě přešel na jižní Slovensko do modernější šlechtitelské stanice v Kvetoslavově u Šamorína. Tam pokračoval ve šlechtitelské práci. Později přešel z funkce vedoucího šlechtitele na funkci ředitele šlechtitelské stanice a tuto funkci zastával až do důchodu. Měl velkou zásluhu na modernizaci této stanice. Za svou práci dostal několik státních resortních vyznamenání.

Jeho přátelé si z něho dělali legraci, že žije ve dvou manželstvích. Jedno že uzavřel ve svatební síni a v kostele s Evou, rozenou Kozmovou, profesorkou jazyků. Celý život učila na Gymnasiu v Šamoríně a v Dunajské Středě. Ve spořádaném manželství vychovali dvě dcery. Starší dcera Eva je podnikatelkou, mladší Andrea je advokátkou. Druhé manželství vzniklo na zahradě s prací šlechtitele. Během druhého manželství vyšlechtil kolem dvaceti uznaných odrůd zeleniny a květin. Po své mamince pojmenoval vyšlechtěnou odrůdu letní fialy (*Mathiola annua*) „Anežka“. Po manželce a dcerách pojmenoval vyšlechtěné odrůdy paprik „Eva“ a „Andrea“.

Po celý život měl zdravotní potíže. Po dětské obrně měl částečně ochrnuté ruce. Během studií přechodil revmatickou horečku.

Silný revmatismus ho sužoval až do stáří. Později mu byla diagnostikována akutní toxoplazmóza. Pevnou vůlí a vytrvalostí tyto zdravotní potíže překonával, zvláště při námažavé práci v sezóně.

Měl obrovský „cit“ pro výběr matečních rostlin, velký talent na rozpoznání vhodných kříženců a pro výběr nejlepších klonů, vhodných pro další šlechtění. Jak se říká, měl dar od Boha, který se nedá naučit, jen rozvíjet. Při celostátním semináři šlechtitelů v Kvetoslavově ukázal účastníkům lán paprik o několika tisících kříženců. Oznámil, že z celého lánu vybral jen tři klony pro další šlechtění. Po námitkách, že z tohoto množství lze vybrat daleko více klonů, šlechtitele vybídl, aby si podle vlastního uvážení vybrali klony pro další šlechtění. Pak sám vybral jeden klon a dal jim z něho semena na porovnání. Po několika letech šlechtitelé přiznali, že klon jím darovaný byl lepší než jejich výběr.

Šlechtění rostlin je dlouhotrvající proces, kdy se podle zákonitostí křížení šlechtí rostliny s předpokládaným cílem. Při klasickém křížení jde v podstatě o křížení dvou nejlepších jedinců téhož druhu a tím vytváření jedince ještě lepšího (např. výnosnějšího, odolnějšího proti chorobám a škůdcům, s lepší nutriční hodnotou a chutí, vůní, velikostí, barvou a podobně). Při šlechtění se používá výběr nebo křížení podle „citu“. Cílem šlechtění je vytvořit novou odrůdu. Celý proces šlechtění lze rozdělit na několik fází. V první fázi musí šlechtitel vybrat vhodné rodičovské rostliny, opylovat je, získat klíčivé semeno a výsevem semenáčky. Ve druhé fázi šlechtitel z vyrostlých semenáčků vybere nejvhodnější jedince (klony) požadovaného záměru. To se po několika letech opakuje až do selekce klonů, které mají již ustálené dědičné vlastnosti. Pokud

vyšlechtěný klon má lepší a vhodnější vlastnosti než stávající uznané odrůdy, následuje poslední fáze – uznávací řízení. Při uznávacím řízení se nové klony po několik let porovnávají ve zkušebních stanicích na různých stanovištích po celé republice s podobnými již uznanými odrůdami po dobu asi 5 let. Jen klony s lepšími vlastnostmi jsou pak zařazeny mezi státní uznané odrůdy a pojmenovány. Celý proces vyšlechtění nové odrůdy trvá většinou déle než 10 let. Úspěšným šlechtitelem je ten, který vyšlechtil alespoň jednu uznanou odrůdu s dlouhotrvající životností.

Československé šlechtitelství bylo ve 20. století na vysoké úrovni, uznávané i za hranicemi. Na mezinárodní konferenci šlechtitelů se hovořilo pochvalně o československých nových odrůdách zeleniny. Proto si některé semenářské a šlechtitelské instituce z Evropy a z Kanady vyžádaly vzorky nových československých odrůd. Později bylo zjištěno, že některé odrůdy dle popisu a fotografií v katalogu některých zahraničních semenářských firem jsou shodné např. u paprik s československými uznanými odrůdami šlechtitele Michálka, ale jsou nabízené pod jinými názvy. V té době nové československé odrůdy nebyly světově registrovány, neboť patentovat nové odrůdy bylo složité a hlavně drahé, scházely devize.

Šlechtitel Ing. Karel Michálek, Csc., byl jeden z prvních šlechtitelů, kterému se podařilo vyšlechtit silnostěnné papriky. Ve velkém se začaly pěstovat nejenom na Slovensku, Moravě, ale i v Maďarsku a v balkánských státech. Je pozoruhodné, že ještě po třiceti letech od vyšlechtění se stále ve velkém pěstují. Jedná se o následující odrůdy. Nadpoloviční podíl na vyšlechtění nové odrůdy má u odrůd:

Zázrak z Kelvedonu – dřeňový hrách, je raný až poloraný, určený pro postupnou sklizeň zeleného hrášku na přímý konzum a všechny způsoby zpracování. Záhorský – ozimý česnek, širokolistý nepalčák. Tato odrůda byla tři desetiletí nosnou odrůdou ve velkovýrobním pěstování česneku. V poslední době je nahrazena ozdraveným klonem Záhorský II. PCR – odrůda papriky, určená k rychlení i pro polní pěstování. Je tenkostěnná, žlutozelená, později červená, mírně pálivá.

Další uvedené papriky dodnes stále pěstované již vyšlechtil sám šlechtitel: Eva – raná odrůda papriky, určená pro rychlení i polní pěstování v teplejších oblastech. Síla stěny je 4–6 mm. Plody mají podlouhlý tvar, jsou zelenožluté, později červené, Andrea – odrůda papriky, určená k rychlení. Plody mají podlouhlý tvar, silné stěny 4–6 mm, barvy nažloutlé, ve zralosti svítivě červené. Citrina – odrůda papriky, kvalitní chuti s vysokým obsahem vitamínu C, určená pro polní pěstování. Plody mají podlouhlý tvar, jsou silnostěnné (6–8 mm), světle zelené, později červené.

Granova – kvalitní, plastická a výnosná odrůda, určená pro polní pěstování. Plody jsou s tupým zakončením, silnostěnné (6–8 mm), žlutozeleně zbarvené, později červené. Rubinova – raná až poloraná, výnosná odrůda papriky, určená pro polní pěstování. Plod je silnostěnný (6–8 mm), tmavě zelený, později rubínově červený, sladké, příjemně šfavnaté chuti. Škoda že někteří množitelé semen u těchto odrůd nedodržují zásady udržovacího šlechtění. Tím se kvalita nabízených odrůd podstatně zhoršila a potomstvo je nevyrovnané.

Mimo šlechtitelské práce se okrajově zabýval fotografováním (vystavoval fotografie na několika výstavách na Slovensku) a publikační činností. Byl spoluautorem dvou odborných zelinářských knih a mnoha článků v odborných časopisech. Úzce spolupracoval s některými předními československými odborníky. Především to byl prof. RNDr. Karel Hrubý, profesor UK, jeden ze zakladatelů československé genetiky. Od něho dostal s věnováním jeho první vydání knihy Genetika. Kniha v Československu mohla být vydána teprve až po jejím vydání v SSSR. Po celý život se také věnoval vědecké práci v oboru genetiky. Získal vysokoškolskou vědeckou hodnost kandidáta věd – CSc. (candidatus scientiarum).

V létě roku 1991 dostal infarkt myokardu. Nešetřil se. Byl workoholik. Myslel jako vždy, že pevnou vůlí, houževnatostí a vytrvalostí srdeční problémy překoná. V té době měl několik velmi nadějných hybridů v různém stupni šlechtění. Zvlášť pochvalně hovořil o hybridu papriky F 1, o němž říkal, že to bude bomba mezi paprikami. O osudu těchto hybridů paprik po privatizaci Šlechtitelské stanice Kvetoslavov není nám nic známo.

Ing. Karel Michálek, CSc., na Slovensku často psaný jako Karol, odešel ze zdravotních důvodů v roce 1993 do důchodu. Zvlášť kruté na něho dolehlo rozdělení Československa. Po opakovaných infarktech zemřel v měsíci svého narození roku 1993 a byl pochován na hřbitově v Šamoríně. Nesplnilo se mu poslední přání – prožít důchod v rodném Hradištku, kam ke svým rodičům s rodinou pravidelně několikrát za rok jezdil.

Zámek Hradištko se zahradnictvím

HRADIŠTKO A 2. SVĚTOVÁ VÁLKA

Lucie Hašková, dokumenty o koncentračním táboře na Hradištku

Komentáře historici Jindřich Marek, Jiří Padevět, badatelka Jindra Neradová, publicista Václav Šmerák

Utekli jsme hrobníkovi z lopaty, Heydrich chtěl totální likvidaci českého národa

Německá okupace v letech 1939 až 1945 patří mezi nejtemnější období českých dějin. Záměrem nacistů bylo tehdy Čechy nejen poněmčít, ale postupně i totálně zlikvidovat.

Jindřich Marek, historik, historicko-dokumentační odbor Vojenského historického ústavu Praha, výňatky z jeho rozhovoru pro Lidové noviny, Robert Sattler

Měl protektorát dvě tváře?

Jako každý režim. Za krkem máte Hitlera, Stalina, Husáka, ale na obličejí máte svou tvář a v hlavě svůj mozek. Vy se musíte rozhodnout, zda přežijete jako Švejk, programový rebel, tichý pozorovatel či třeba svazácký blbeček, co běhá v modré košili po schůzích a otravuje druhé. Samotný protektorát měl navíc dvě odlišné vývojové etapy. Ta první končí podle mne v září 1941 s příchodem Reinharda Heydricha, potom si už nemohl nikdo namlouvat, že to s Němci „nějak“ půjde. Se stupňujícím se terorem nacistů a hlavně s prodlužující se válkou klesalo vše ke dnu i materiálně – lístkový systém na potraviny, šatenky, tabačenky, totální nasazení, bombardování.

Co bychom si z temného období protektorátu měli odnést?

Že jsme doslova utekli hrobníkovi z lopaty. Totalitní režimy, jakým byl Gottwaldův či Husákův, nebyly nic příjemného, ale tento protektorátní, jemuž vtipáلكové tehdy říkali „protentokrát“, byl velmi zlý. Záměrem germanizace totiž nebylo jen poněmčít Čechy, Reinhard Heydrich měl prokazatelný plán totální likvidace českého národa.

Nakolik byli pro nacisty důležití čeští kolaboranti?

Pro Němce byl nejdůležitější hospodářský klid v zemi. České země byly vždy průmyslově vyspělé, proto bylo pro nacistické Německo potřebné, aby se tu pracovalo. O to usiloval první protektor Neurath. Heydrich jako jeho nástupce vše změnil. Ve chvíli, kdy došlo k útoku na Heydricha, odhodili Němci masku a vše bylo tvrdě řízeno. Podpora nacistickému režimu ale byla hodně složitá. Co byla a nebyla kolaborace? Jednou jsem hovořil s protektorátním policistou, jenž byl v odboji. Ten mi říkal: „Neuvěříte, jak to bylo těžké, když šli dělníci ze zbrojovky a smáli se mi do očí, protože já jsem pro ně byl kolaborant, když nosím uniformu. Přitom oni se chlubilí tím, že dostávají olejovky, rum a vyšší příděly potravin než ostatní za to, že pro Němce vyráběli tanky a děla.“ V odboji

bylo dělníků asi procentuálně méně než učitelů či policistů a dalších, ale komunistický třídní pohled nás učil o opaku...

Padesátá léta byla depresivnější než protektorát, bojovali jsme sami proti sobě, říká Jiří Padevět.

Zachoval se tehdy český národ dobře, nebo měl udělat něco jinak?

Je důležité se na to dívat v celoevropském kontextu. I ti, kdo u nás tak rádi tvrdí, že jsme za okupace selhali, by měli přemýšlet o tom, že v poměru s ostatními národy na tom nejsme zase tak špatně. A není to ode mě alibismus jako od českého patriota. Obdivuji třeba hrdinství Poláků a Norů, ale i Norové byli schopni postavit jednotky SS, které bojovaly po boku Hitlera. Dánská vláda i král v dubnu 1940 sklapli před Němci podpatky snad ještě rychleji než my v září 1938 a v březnu 1939.

Zlomil národ protektorát, nebo jej připravil na to, co přišlo později?

Jedno tvrzení je, že nám již Mnichov zlomil páteř a národ pak neměl odvahy vzdorovat komunistům, ať už v roce 1948, či 1968. Ono to bylo složitější. Především v tom, že myšlení mnoha Čechů Mnichov orientoval špatným směrem. To, že nás Francie s Velkou Británií nechaly na holičkách, vedlo i ke ztrátě důvěry v parlamentní demokracii a západní Evropu.

Pobavilo vás výslovně něco z protektorátního života?

Určitě hokej jako tradiční české politikum. Slabší porazí mocensky silnějšího. Vzpomeňte na zápasy se sovětskými okupanty v roce 1969. To platilo i za protektorátu. Již v únoru 1938 na mistrovství světa v Praze v boji o bronz porazili k radosti celého národa naši „zlatí hoši“ hajlující hokejisty Velkoněmecké říše 3:1. V roce 1940 se na Štvanici také hrál zápas mezi mužstvy protektorátu a Říše. Bylo beznadějně vyprodáno. Zápas sledovalo pozorně i gestapo a Sicherheitsdienst. Naši vyhráli 5:1 a lidi nadšením šíleli. Další podobný zápas se už pak v Praze nehrál.

Koncentrační tábor Hradištko

Historik, spisovatel a nakladatel Jiří Padevět o táborech na území dnešní České republiky vydal publikaci Za dráty.

Každý totalitní nebo totalitární režim považuje za nutné, a dokonce potřebné svoje politické oponenty, nebo občany, které označí za „jiné“, když ne hned zabít, alespoň koncentrovat, tedy označit, vydělit ze společnosti, izolovat a většinou přinutit manuálně pracovat. Dosud svéprávný občan se tak ve velmi krátké době stává levnou pracovní silou, číslem, které je nutno živit pouze tak, aby zítra mohlo ještě pracovat, nebo které je

možno beztrestně zabít, protože je potřeba uvolnit ubikaci pro další čísla.

Podobná praxe byla vlastní nejen nacistickému Německu, ale také protektorátní státní správě. Na území takzvaného Protektorátu vznikaly tábory různého typu nejen přičiněním nacistické okupační správy, ale především přičiněním protektorátních úřadů. Diskuse o tom, zda se jednalo o tábory pracovní, pracovní-nápravné, romské, internační, koncentrační, nebo jakékoliv další je pro pochopení osudů vězněných zcela nepodstatná, nebál bych se říci hloupá. Pokud musíme místa určená k nedobrovolnému věznění osob, které se provinily pouze jinakostí, nějak kategorizovat, jedinou přípustnou kategorizací by měla být míra utrpení, která v zařízeních různého typu skutečně různá byla. Nacistická správa se na území rozbitého Československa, respektive na území Čech a Moravy soustředila na budování táborů různého typu především tam, kde platila říšská moc bezezbytku, tedy na územích připojených na podzim 1938 k Německu a na území cvičišťé Waffen-SS na Benešovsku a Neveklovsku. Jedním z takto vybudovaných táborů je tábor Hradištko.

Tábor Hradištko byl zřízen v roce 1942. Nejdříve se jednalo o Arbeitserziehungslager, tedy pracovní tábor pro muže uprchlé z pracovního nasazení v Německu nebo obviněné ze sabotáže. Většina z vězněných, umístěných ve dřevěných barácích na konci obce u silnice směrem na Píkovice, byli v této fázi existence tábora Češi. Na začátku provozu měl tábor kapacitu 500 vězňů, na jeho projektu a stavbě se podílely protektorátní firmy a náklady na výstavbu dosáhly téměř dvou milionů protektorátních korun. V listopadu 1943 byl tábor začleněn

do systému nacistických koncentračních táborů jako pobočný tábor Flossenbürgu. Věznění zde byli Srbové, Němci, Rusové, Španělé, Poláci, Italové, Belgičané, Francouzi, Holanďané, němečtí kriminální zločinci a příslušníci dalších národů, dokonce jeden Portugalec. Velitelem tábora byl SS-Oberscharführer Alfred Kuss, který získal praxi jako dozorce ve Flossenbürgu a v Buchenwaldu. Jako strážní zde byli používáni vojáci jednak z jednotek dislokovaných ve výcvikovém prostoru, konkrétně z jednotek SS-Pionierbataillon Germania, SS-Pionierbataillon Das Reich, a jednak z 2. SS-Wachtbataillon Prag. Stravovací a hygienické podmínky v táboře byly podle výpovědí přeživších vězňů horší než v samotném Flossenbürgu. Těla zemřelých vězňů byla většinou spalována v krematoriu v Praze-Strašnicích. Vězni byli rozdělováni do pracovních komand, která pomáhala na okolních stavbách, v nedalekém kamenolomu, při vykládce vagonů na nádraží v Měchenicích, tahala lodě s uhlím po Vltavě a kopala protitankové příkopy. Na konci okupace zde bylo zavražděno příslušníky Waffen-SS minimálně padesát vězňů, většinou Francouzů a Belgičanů.

Existence koncentračního tábora, který se nacházel pouhých třicet kilometrů od Prahy a který byl podle výpovědí pamětníků peklem, srovnatelným s velkými nacistickými koncentračními tábory na území Říše, by měl být věčným mementem především pro ty, kdo si pohrávají s totalitními ideologiemi a s nenávistí k jiným.

Na území Česka existovaly desítky nacistických táborů

Nacistické tábory pro integraci domnělých nepřátel se nenacházely jen na území Německa a na východě Evropy. Také na českém a moravském území v době okupace fungovaly desítky táborů, ve kterých režim věznil nepohodlné. O většině z nich už ale v současnosti společnost neví. Někde se zachovaly jen zbytky zdiva, na některých místech jsou pamětní desky, někde jakákoli připomínka lidského utrpení zmizela úplně. I na našem území se ale pod taktovkou nacistů děla zvěrstva, která se mohla srovnávat s utrpením v koncentračních táborech. „Jedním z nejhorších táborů na českém území, o kterém se také nemluví, byl tábor v Dětfřichově u Moravské Třebové, ze kterého se dodneška nezachovalo vůbec nic, jenom malý hřbitov. Byl to speciální porodní tábor pro ženské vězenkyně, především pro Rusky, Ukrajinky a Polky. Když tyto ženy otěhotněly, byly odvezeny sem, kde musely v příšerných hygienických podmínkách porodit. Krátce po porodu zde zemřelo asi 300 dětí. Málokdo ví, že kromě Letů existoval další takzvaný cikánský tábor v Hodoníně u Kunštátu, a na-prosto zapomenutou kapitolou naší historie jsou tábory pro maďarské Židy na jižní Moravě a v jižních Čechách, které vznikly v roce 1944. Známější jsou možná pobočky koncentračních táborů Flossenbürg a Gross-Rosen v západních Čechách a na severní Moravě. Ale těch zapomenutých míst je daleko víc.

Záleží na tom, kým byl ten tábor zřízen a za jakým účelem. V nacistických koncentračních táborech, které patřily do systému koncentračních táborů SS, byli dozorci buďto příslušníci SS nebo německé ochranné policie. V případě protektorátních táborů hlídali četníci, někdy dokonce penzionovaní četníci,

kterí byli reaktivováni zpět do služby. Někdy byli mezi dozorci i lidé jiné národnosti, třeba Maďaři, Rumuni nebo Lotyší ve službách SS. Národnostní složení dozorců bylo stejné pestré jako národnostní složení vězňů.

V táborech byli lidé ze všech možných důvodů. Strašně nerad oběti totalit kategorizují. Řekněme, že tam pobývali ti, o kterých někdo z neopodstatněné nadřazenosti rozhodl, že musí být uvězněni. Nacistický režim stejně jako protektorátní správa byly založeny na útlaku. Chtěl jsem psát o lidech, kteří jsou schopni a ochotni z různých, většinou bizarních důvodů někoho uvrhnout „za dráty“. Právě proto se tak jmenuje i moje kniha.

Jiří Padevět

Jak se na tábory dívali Češi? Tipuji, že museli tušit, co se „za dráty“ odehrává. Snažili se například nějak vězňům pomoci?

Většina táborů byla na odtrženém území, tedy v německém prostředí. Další byly v budovaném vojenském prostoru Waffen-SS na Benešovsku, to znamená v místech s minimem českého obyvatelstva. Kontakt Čechů a Moravanů s vězni byl tak velmi omezený. Setkávali se s nimi ale například právě v pracovních táborech zřízených protektorátní vládou. Přestože se i mezi českými dozorci našli řekněme přílišní horlivci, řada dalších se snažila internovaným více či méně pomáhat. Popsal jsem třeba jeden případ z Podkrkonoší, kde byla pobočka koncentračního tábora, ve které byly vězněny především Židovky

z Maďarska a Polska. Velitelka toho tábora – česká Němka – byla k vězenkyním tak laskavá, že o ní napsaly divadelní hru, kterou jí věnovaly a v táboře inscenovaly.

Co se s vězni dělo s koncem války?

Část z nich zažila osvobození, když strážě odešly z tábora dřív, než se přiblížila fronta. Řada vězňů ale byla vyhnána na pochody smrti, při kterých zahynula. Vězně z malého tábora pro maďarské Židy v Mikulově povraždili s koncem války přímo na místě.

Proč podle vás některá místa nikdo nenavštěvuje? Může to být i tím, že v táboře byli vězněni převážně cizinci?

Hlavní příčinou je podle mě 40 let komunistického režimu, které jsme prožili. Tehdy se totiž hodilo některá místa a oběti připomínat a některá naopak ne. To je podle mě hlavní příčina toho, že některé příběhy upadly v zapomnění. A další důvod bych vyjádřil sice smutnou, ale obávám se, že pravdivou řečnickou otázkou: „Koho to vlastně dneska zajímá?“

Jak byste na tuto otázku odpověděl?

Mělo by to zajímat všechny, kdo mají alespoň minimální vztah k místu, kde žijí, a chtějí znát jeho historii. To připomínání není žádný patos, je to opravdu úcta k obětem, které v táborech trpěly a někdy tam i zahynuly. Mělo by to pro nás být také připomínkou toho, co zřejmě už nechce nikdo z nás zažít.

Co se stalo s tábory po válce? Některé prý sloužily jako shromaždiště Němců...

Ano, to se stávalo ve více případech, protože Němců i zajatých vojáků Wehrmachtu bylo mnoho a bylo potřeba je někam umístit. Stáciony, biografy a sokolovny nestačily, a proto

bylo využito každé místo, kde bylo možné internovat větší množství osob. Nejparadoxnějším případem je pevnost Terezín, kde se Červený kříž staral začátkem května 1945 v jednu chvíli o bývalé vězné gestapa a na vedlejším dvoře už samozvaní čeští ozbrojenci týrali Němce posbírané v okolí.

Co se odehrávalo mezi Vltavou a Sázavou po Benešovi a Bystřici?

Spisovatelka a badatelka Jitka Neradová vydala publikaci *Doskočiště protektorát*. Němci chtěli rozmělnit české obyvatelstvo, které postupně měli vytlačit a pohltit příslušníci čisté německé rasy. Z toho důvodu se nacisté rozhodli, že v protektorátu utvoří několik německých enkláv, které rozbijí celistvost českého území.

O vystěhování Neveklovska a Sedlčanska a ještě několika obcí na Vysočině se příliš nemluví. První etapa začínala v roce 1942 a vystěhování pokračovalo až do roku 1944. Hlavním cílem bylo v kraji zřídit cvičiště pro jednotky Waffen SS. Právě rozšíření cvičného prostoru bylo záminkou k vystěhování tisíců obyvatel, které mělo vést v delším horizontu k postupné germanizaci země.

„Nejkrutěji byl postižen soudní okres neveklovský po soutok Vltavy a Sázavy, kde bylo Němci zabráno a násilně vystěhováno všech jeho 33 obcí. Domov, majetek a existenci ztratilo celkem na 37 000 Čechů, kteří byli absolutně bez viny,“ zaznělo v poválečné interpelaci poslanců za obnovení tamního osídlení. Nucené stěhování začalo již na podzim roku 1942.

„Českomoravskou kotlinu osídlíme německými rolníky. Čechy přesídlíme na Sibiř nebo do oblastí volyňských. Češi musí pryč ze střední Evropy,“ řekl Adolf Hitler již v roce 1932.

Co zbylo ve vzpomínkách

Při dokumentaci vzpomínek posledních pamětníků vystěhování pozdějšího prostoru cvičiště SS se stále opakoval fakt, že staří lidé většinou nikomu z mladších generací své zážitky již nevyprávěli, nepředávali. Mnohokrát jsem se setkal s údivem dcer a synů, kteří říkali: táto, babičko, vždyť jste o tom nikdy nemluvili...

Publicista Václav Šmerák, autor filmového dokumentu *Vystěhování (režie Josef Dlouhý)* a publikace *Ohlédnutí. Iniciátor vzpomínkového setkání obyvatel vystěhovaných obcí v Senátu Parlamentu České republiky*.

Je těžko odpovědět, proč nechtěli vzpomínat, ale faktem je, že minulé doba nepřála osvětlení historie vystěhovaného prostoru. Ti, kdo v něm zůstali jako otrocká pracovní síla, měli strach z označení kolaborantů, ostatní si po odchodu z domovů vyslechli mnohokrát otázku – co jste provedli, že vás vyhnali. Jejich stěhování probíhalo v době Lidic, Ležáků, nacistického teroru. Jako by nad krajinou vyselo prokletí nepravdivých obvinění, možných podezření. Zažil jsem vzpomínku, kdy u jedné rodiny přespala jiná rodina z Německa, která přijela na pravu svého syna, který nechtěl být dál v Hitlerjugend, snad se tomu snažili zabránit. Jiný sedlák vzpomíná na správce SS Hoffu, který jednal slušně. Jiní lidé honili. Zbylí obyvatelé nechávali vězňům kousky chleba u cest. Byla za to smrt... Při natáčení publicistického pořadu Historie.cs Vladimíra

Kučery věnovaného právě vystěhování roku 1941 poznamenal jeho režisér Václav Krístek: „Ta krajina je stále smutná...“

Übersicht			
Über Nationalitäten und Namen der männlichen Häftlinge der Außenkommande des Konzentrationslagers Flossenbürg nach dem Stande vom 20. Februar 1945.			
Arier Juden		Leitmeritz	
Bienberg:			
Reichsdeutsche	4	107	8
Polen	2	1	-
Insgesamt 7 arische Häftlinge	7	108	8
Bratislava:			
Reichsdeutsche	143	162	45
Polen	4	12	2
Italiener	1	84	-
Franzosen	1	175	-
Portugiesen	1	14	2
Dänen	50	2	135
Schweden	1	2	368
Spanier	27	977	1
Staatlose	1	2	2
Insgesamt 442 arische Häftlinge	442	2 289	5
Jugoslawien:			
Reichsdeutsche	15	1	1
Polen	1	1	1
Italiener	41	1	1
Polen	41	1	1
Dänen	72	1	1
Spanier	2	1	1
Tschechen	6	1	1
Ungarn	1	1	1
Insgesamt 182 arische Häftlinge	182	10	10

Dokument o stavu vězňů pochází ze sbírek Národního archivu ČR: NA, f. Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu (NSM), sign. 110-4/88, fol. 18, kart. 17, přehled o početním stavu vězňů a jejich národnosti v pobočkách koncentračního tábora Flossenbürg k 28. 2. 1945.

Na podzim roku 1942 byl na konci Hradištku při cestě na Pikovice postaven pracovní-výchovný tábor, tzv. „Arbeits-erziehungslager“ který sloužil jako vězení pro totálně nasazené Čechy, kteří uprchli ze svých pracovišť v Německu nebo byli obviněni ze sabotáže při práci. Projekt tábora vypracovala pražská firma Ing. Josef Kratochvíl a O. Panuš a náklady na výstavbu se vyšplhaly téměř na 2 miliony protektorátních korun. Dřevěný barákový tábor měl kapacitu 500 vězňů

Fotografie vily, ve které bydlel velitel tábora, a interiér pracovny pocházejí ze sbírek Národního archivu ČR: NA, f. Generální velitel neuniformované protektorátní policie (GVNP), nezprac. dodatky, fotografie z pracovní-výchovného tábora v Hradištku

„Program byl asi takový: ráno byla rozcvička, takže se běhalo kolem baráků. Potom jsme vypili černou kávu a snědli kousek chleba. V poledne byla čistá polévka a večer něco k večeři, když byly brambory, tak jsme je snědli i se slupkami. Lehko jsme dostali útlavici, ale žádné léky tu neexistovaly. Pracovali jsme na silnicích, bourali jsme chaty a také jsme kopali ve skále. V táboře byla voda na mytí jen studená. Nejhorší byly šatní vši. Pořád po nás lezly, nekousaly, to ne, ale pořád lezly. Vyměnili jsme si prádlo za čisté, ale ani to nepomohlo.“

„Jak postupovala východní fronta, potřebovali Němci přesouvat vězně z koncentráků do táborů na západě. Pracovní tábor jsme tedy připravovali pro politické vězně. Museli jsme zesilovat ploty z ostnatého drátu natřikrát. Pak jsme ty vězně, kteří přišli po nás, viděli. Měli pruhované obleky a čísla a vlaječky podle národnosti. My jsme měli hlad, ale oni ještě větší. Když jsme šli po tom place, kde stáli a hlídali je jeden ozbrojený německý voják, položili jsme jim kousky chleba na zem, aby to ten voják neviděl, a očima jsme jim dávali znamení.“

Z vyprávění Jaromíra Schütze

Hradištko

Foto Jiří Jiroušek

Na území protektorátu Čechy a Morava byly desítky nacistických represivních zařízení zřízených za druhé světové války. O některých se ale na rozdíl od Terezína neví téměř nic. Nacisté v nich internovali především odbojáře ze západní Evropy a mnoho zajatců tam zemřelo. Na 500 vězňů prošlo táborem v Hradištku, což byla pobočka německého koncentračního tábora Flossenbürg. V Hradištku jeho hrůzy dnes připomíná pomník při silnici z Hradištko do Krňan.

MŮJ ZÁKON JE ČLOVĚK

Vzpomínka na synagogu

PhDr. Kateřina Obermajerová

Kateřina Obermajerová, 2017

Příchod Židů do Čech

Dějiny Židů můžeme počítat již od dob starověku, kdy na území tehdejšího Izraele, obývaného do té doby zejména semitským, velmi početným kmenem Kenanejců nebo nesemitskými Filištiny, pronikly izraelské kmeny. Hlavní písemným pramenem, který to může doložit, je Bible (Písmo). Bible uvádí, že Kenanejci mluvili hebrejským jazykem. Nicméně nepíše, že by to byli Hebrejci, naopak. Podle Bible šlo o potomky Noemova syna Chama (Hama), zatímco Hebrejci pocházeli ze Sema.

Jak žily a odkud přišly, se dozvídáme z nejstarších biblických textů – pěti knih Mojžíšových (Tóry).

Tóra je pro Židy jedním z nejdůležitějších dokumentů, základním dokumentem judaismu. Je rozdělena na pět částí *Genesis-Be-rešit*, *Exodus-Še-Mot*, *Leviticus-Va-jikra*, *Numeri-Ba-midbar*, *Deuteronomium-Devarim*.

První kniha – Genesis – popisuje stvoření světa, vznik národa Izraelitů a jejich usazení v Egyptě, kde se stali otroky. Nejdůležitější v této části je však odchod z Egypta do tzv. Země zaslíbené, kam je Mojžíš, který se tak stal zakladatelem judaismu (židovského náboženství), vyvedl.

Kočího Malý naučný slovník z roku 1925 označuje Židy za národ plemene indo-atlantského, čeledi semitské, který byl z původní

vlasti vypuzen Římany a je rozptýlen po celém světě.

Sionistický kalendář té samé doby uvádí celkový počet Židů okolo 17 mil., z nichž největší část (73 %) tehdy žila v Evropě, 17 % v Americe, 6 % v Asii a jen 85 tis. v Palestině.

Dnes, podle odhadu z roku 2018, který provedla společnost Della Pergola, je celkový počet světové židovské populace 14 606 000.

Podle Federace židovských obcí z celkového počtu Židů žije 5 milionů v USA, 4 miliony v Izraeli, 3 miliony ve státech bývalého Sovětského svazu, 1,5 milionu v západní Evropě a zbytek po celém světě.

V deseti židovských obcích v ČR je registrováno cca 3 000 členů, v ostatních židovských spolcích cca 2 000 dalších. Odhaduje se, že v ČR dnes žije 15–20 000 Židů, avšak většina z nich není registrována.

Židé v pražském okolí

V době, kdy začala vláda osvícenské absolutistické monarchie ve střední Evropě, si

Praha jako jedno z mála měst ponechala své židovské obyvatelstvo, takže pražská židovská obec byla na přelomu 17.–18. století jednou z největších na světě.

Mnoho židovských rodin se také, díky této pro ně příznivé situaci, usazovalo i v širším pražském okolí, tedy v menších trhových městečkách a obcích, jako byla i Davle.

V průběhu 18. století, za doby krále Karla VI., však došlo kvůli restriktivním opatřením habsburské monarchie k významným změnám v osídlování.

Přibližně ve dvacátých letech 18. století rapidně klesl počet míst, kde měli Židé dovoleno se usídlit. V důsledku tzv. familiantských zákonů (Familiantengesetze) z let 1726–1727 byla stanovena horní mez počtu židovských rodin, které se v Čechách a na Moravě mohly usazovat. Zákony rovněž omezovaly Židům právo na sňatek, a to tak, že se mohl oženit pouze ten nejstarší syn z každé židovské rodiny.

Ti ostatní museli zůstat svobodní nebo odejít ze země. Tato nařízení byla samozřejmě v rozporu se základními tradicemi a hodnotami vycházejícími z judaismu.

Židé v Davli a okolí

První písemný záznam o Židech usazených na Zbraslavsku je z roku 1715. Nejstarší písemný doklad o přítomnosti Židů v Davli je z roku 1750 a je uložen v archivu Židovského muzea v Praze.

V roce 1783 podle soupisů židovského obyvatelstva žila v Davli jedna rodina Hantschla Jakoba s 9 dětmi. Jacob se živil jako draslař.¹

Dle hlášení o stavu židovské obce v Davli, vydaného pro zemskou statistiku z roku 1870, měla Davle svoji vlastní modlitebnu v pronajatém domě, kde byla k tomuto účelu vyčleněna jedna světnice.

Tato modlitebna dle dobových pramenů existovala zřejmě již v roce 1865. Protože v Davli nebyl židovský hřbitov, pohřbívalo se

na dobříšském hřbitově. V roce 1870 patřily k davelské žid. obci Davle, Bojanovice, Hvozdnice, Štěchovice, Brunšov, Trnová a Zvol.

Matričním zapisovatelem byl v té době pan Fanta z Mníšku.

V roce 1877 zakoupila židovská obec bývalou hrnčírnu v zátáčce na Sloup. Byla to obytná budova čp. 16 (stav. parc. č. 35), která byla postupně přestavěna na synagogu. V r. 1880 byla konstituována jako samostatná náboženská obec a prvním starostou (představeným ŽNO) se stal pan Michael Seidel. Přízemní budova synagogy byla rozdělena na modlitebnu s chórem na železných sloupech, spojovací chodbu a další dvě místnosti, které sloužily k provozním a obytným účelům pro rabína nebo šámese. Ve východním průčelí byla dvě vysoká, půlkruhově zaklenutá okna jako v kostele po stranách aronu ha-kodeš (ארון הקודש) a nad ním bylo kruhově členěné okénko.² Nad východním průčelím bylo vztyčeno Desatero. Synagoga stála v centru obce, v dnešní Vltavské ulici.

Mezi lety 1890 a 1896 je dle Fiedlera doloženo, že se v synagoze konaly ohlášky snoubenců.³

Dále se až do roku 1939 konaly bohoslužby pouze o Vysokých svátcích.⁴ Poté byla synagoga uzavřena.

Kůtova dílna v davelské synagoze

Po 2. světové válce sloužil domek bývalé synagogy jako autoopravna firmy Antonín Kůt: *AUTO - MOTO - VELO - DÍLNA*, *Antonín Kůt v Davli*.

Vzpomínka pamětníka pana J. Kůta, syna automechanika: *„Můj otec Antonín Kůt měl autoopravnu (AUTO - MOTO - VELO - DÍLNU, Antonín Kůt v Davli) v bývalé židovské synagoze. Opustit ji musel asi v roce 1957. Měla se totiž brzy zbourat. Já jsem se tomu*

jako dítě velmi divil, protože se mi zdála celkem v dobrém stavu.

Dům disponoval několika místnostmi. Když se do synagogy vešlo, následovala chodba. Zhruba v její polovině, na její pravé straně, se nacházely velké dřevěné dveře, kterými se vstupovalo do modlitebny. Tam byl i židovský oltář. Otec tam měl pracovní ponk. Byly tam také dřevěné točité schody, které vedly na starý ochoz. Tam bylo uskladněno mnoho věcí. My jsme tam jako kluci lezli. Našel jsem tam historické kordy a revolver. Prosil jsem otce, že bych si je chtěl nechat, ale otec mi to nedovolil, protože to nebyly naše věci. Slíbil mi, že se později uvidí. Jenže než jsem stačil z otce kordy a revolver vymámit, někdo je ukradl. Asi vím, kdo byl viníkem, ale nikdy jsem se nepokusil získat je zpět. Do dílny se totiž stále někdo dobýval. Otec mi často říkal, že byl zase vypáčený zámek. To bylo někdy okolo roku 1956. Z bývalé synagogy mi zůstaly pouze staré hodiny. Od hlavního vstupu vlevo byly dvě obytné místnosti. V době mého mládí tam byly uskladněny různé věci a někdy, když pan ředitel vyhlásil, že sběr starého papíru se odehraje v ‚židovském kostele‘, tak se místnosti staly skladištěm starého papíru.“

J. Kůt (syn), Měchenice

Provoz synagogy

V Davli, zřejmě již před konstitucí ŽNO, fungoval izraelitský spolek *chevra-kadiša*, který měl sídlo v Dobříši. Jednalo se o tzv. pohřební bratrstvo „chevra kadiša“, jehož členové se starali o důstojné pochovávaní zemřelých podle židovských zvyklostí. Ten, v souladu se zákonem o židovských náboženských obcích, vydával svoje stanovy. Lidé museli platit tzv. náboženskou taxu. Z té se hradil provoz obce, synagogy, plat šámese apod.

Davelská židovská obec soustředila několik okolních obcí: Hvozdnice, Měchenice, Trnovou, Klíнец, Slivenec, Záhořany, Lochkov a Všenory; tyto obce tvořily severní obvod okresu. Davle, Sázava, Štěchovice, Slapy, Záhořany tvořily její jižní obvod.

Zpočátku měla obec svého rabína⁵, jmenoval se Heinrich Weil a vykonával tuto funkci v letech 1896–98. Protože obec nedisponovala žádnými vlastními fondy, byla nemajetná, nemohla si dovolit svého rabína trvale ustanovit. Davelští představení ŽNO se snažili, stejně jako jiné menší komunity, vydržovat si učitele náboženství v osobě kantora (chazana), který byl mnohdy i rabínem a šámesem v jedné osobě. Chazan v synagoze předzpíval náboženské texty. Davelský rabín Josef Rosenzweig měl ke všem těmto funkcím ještě funkci šocheta⁶. Šochet byl židovský řezník, který měl právo upravovat maso dle zásad šchity⁷.

Podle zákona z r. 1890 měla být davelská obec připojena k náboženské obci Zbraslav.

K faktickému připojení však zřejmě došlo až v roce 1922, jak uvádí kalendář ŽNO⁸.

Oficiálně je však sloučení zmíněno až dopisem Zemského úřadu v Praze z 18. srpna 1931, který v zemském věstníku vyhlašuje zrušení davelské obce a její sloučení s obcí zbraslavskou.

Obec zbraslavská byla jednou z českých obcí, kde spolek Deutscher Schulverein,⁹ i za cenu kritiky Čechů a českých Židů, subvencoval soukromé německé školy, z nichž některé byly původně židovské.

Od roku 1894 vydávala *Národní jednota českožidovská* čtrnáctideník *Českožidovské listy*. Tato jednota usilovala o důslednou asimilaci a „počeštění“ Židů. Prostřednictvím tohoto plátku je vybízela ke zrušení všech německojazyčných židovských škol

v Praze a okolí. Ve vydání podobných novin z 1. února 1898 je popsána událost ze Zbraslavi: *„Zrušená německá škola židovská. Ze Zbraslavi oznamuje ‚Hlas Národa‘, že tamní německá škola, již vydržovala ŽNO, bude koncem roku školního zrušena. Židovské dětiky přejdou v příštím roce do zbraslavské obecné školy.“*¹⁰

V roce 1947 došlo podle Fiedlera k bilancování a začalo se uvažovat o demolici davelské synagogy: *„Škody na budově synagogy, způsobené ‚válečnými a mimořádnými poměry‘ byly odhadnuty ve výši 120 000 Kčs, stavební škody na budově 60 000 Kčs, odcizené vnitřní zařízení 60 000 Kčs.“*

Dokumentem Obvodního národního výboru z roku 1958 byli občané vyzváni k pomoci na demolici synagogy za rozebrání stavební materiálu pro další účely. Předpokládá se tedy, že nedlouho poté byla synagoga zbourána. Zřejmě kolem roku 1960.

Zamyšlení

Synagoga nebyla během války zbourána. Je to až s podivem, protože mnohé židovské stavby a hřbitovy řádění nacistů nepřežily a nemuselo se jednat zrovna o synagogy. Mohli bychom se tedy domnívat, že když tato stavba „přežila“ válku, měla by mít asi to nejhorší za sebou. Nestalo se tak. Synagoga zůstala po válce částečně skladištěm a nedostatek peněz na její údržbu ze strany židovské obce i státu způsobil, že stavba začala postupně chátrat. Po válce tam byla ještě dílna pana Kůta a v jednom období ji podle pana Dvořáka z Davle obývala velmi početná romská rodina. *(Pan Dvořák z Davle vzpomíná na romské dítě, kterému se říkalo Pejla. Také na velký a hlučný pohřeb, na který se sjelo mnoho romského příbuzenstva.)*

Ze strany československého státu se modlitebně žádné pomoci nedostalo, protože pro to nebylo vhodné politické ovzduší. Celá historie této nenápadné stavby byla zakončena v šedesátých letech demolicí. Škoda.

Ještě v roce 1840 nepatřila žádná budova židovskému vlastníkovi. V Davli žilo před 1. světovou válkou několik židovských rodin. V čp. 6 (dnešní poliklinika) bydlel podle údajů z roku 1869 Jacob Karpeles. V osadě Svatý Kilián bydlel v čp. 29 Moritz Fleischmann.

Sigmund Karpeles měl obchod smíšeným zbožím, prodával obilí a uhlí a využíval sklad na nádraží v Davli a prodejnu na místě dnešního střediska.

Michael Seidl měl obchod smíšeným zbožím, prodával také prkna a pro obuvníky prováděl výkroj kůže. Provozovnu měl v místech, kde bývala drogerie.

Na Sázavě bydlel Emil Lederer a jeho tři sestry. Ten vedl restauraci u přístaviště parníků, později byl stavebníkem hotelu Na Vyhlídce. Do obou hotelů přijíždělo mnoho pražských významných lidí. Mezi nimi i Franz Kafka, který se o hotelu zmiňuje ve své knize Dopisy Felici¹¹. Felice Bauerová byla příbuzná Maxe Broda, který ji s Kafkou seznámil. Později se stala jeho snoubenkou.

Kafka píše o svém výletu z nádraží Franze Josefa, odkud vyjíždí časně ráno směrem na Vrané nad Vltavou, aby si dal (dle jeho slov) výborný gulášek u Ledererů v Davli, a pak rychle na vlak do Štěchovic, odkud se po obědě vydá na procházku po lesích a odpoledne zase zpět do Prahy. Do Davle na Sázavu a do Sloupu jezdilo také mnoho rodin na letní byt. V rohovém domě starého mostu (dnes chovatelské potřeby) bydlela i paní Manetová, která měla mnoho koček. Přežila věznění v koncentračním táboře.

Přijížděli také Rajzerovi, kteří se s některými Davelskými přátelili. Pan Dvořák z Davle vzpomíná, jak je navštěvovali v jejich holešovickém domě. Jako dítě ho zaujala mezuza – schránka na dveřích.¹²

Byla to i pražská rodina Klöselových. Pradeta pana Jindřicha Aschermanna, Anna rozená Aschermannová, se provdala za Josefa Klösela. Jako pražští důchodci byli mezi lety 1953 a 1957 vystěhováni do Sloupu, do domu čp. 45, který patřil dr. Svobodovi. Ve Sloupu bydleli v podnájmu u dr. Svobody, který tam jezdil s manželkou občas na neděli. Davlí také často chodil podomní hvozdnický obchodník Kraus – zasklívač oken.

Rezkovi

Karel Rezek byl řezník a obchodník s kůžemi. Ludvík Rezek měl od roku 1914 obchodní dům na místě dnešního Coopu v čp. 50, kde i bydlel. Obchodoval potravinami, textilem a řemenářským zbožím. Ještě v polovině 80. let 20. století se prodejně říkalo „u Rezků“.

Zde, ve svém rodném domě, bydlela dva roky po válce i paní Ema Strossová, roz. Rezková. Přežila KT Terezín. Její syn Josef Stross věznění v KT Osvětim nepřežil. Její dcera Marie Strossová prošla také Terezínem, vyhlazovacím táborem Osvětim a koncentračním táborem Mauthausen. Domů se vrátila v červnu 1945. Dosvědčuje to propouštěcí dokument americké úřadovny v Mauthausenu.

Dokument uvádí jako místo jejího posledního pobytu také Lenzing, což byl pobočný tábor Mauthausenu. Marie byla nejdříve 15. 6 1942 zatčena gestapem a následně poslána transportem AAe do Terezína. Poté prošla vyhlazovacím táborem Osvětim a v roce 1944 se dostala přes Mauthausen do Lenzigu.

Tam bylo internováno celkem 577 vězňů, z toho 528 Židovek. Všichni vězni byli převedeni přímo z Osvětimi nebo přes Mauthausen do Lenzingu. Češek bylo 58. V táboře byly převážně mladé a výkonné ženy. Jejich průměrný věk byl 25,6 roku. Nejmladší dívence bylo 12 let a nejstarší vězeňkyně byla 49letá zdravotní sestra.

Marie Strossová nebyla jenom obětí nacistické perzekuce, ale jak potvrzují dokumenty, které se našly na půdě jednoho z davelských občanů, podepsali se na ní i komunisté, kteří ji nakonec okradli o její davelský dům.

Zcela určitě to byla velmi neohrožená žena, které nebyl lhostejný osud mnohých dalších židovských občanů. Brzy po svém návratu z pekla obesílala velice aktivně repatriční úřad a hledala své příbuzné a známé. Mnoho jich však bylo prohlášeno za mrtvé, s neznámým místem jejich skonu.

Ona sama však ještě musela obhajovat své češství jako mnoho dalších československých Židů. Deportací do koncentračních táborů totiž ztratili občanství.

Po prožitých hrůzách, mnohdy okradeni o veškerý majetek tak museli projít martyriem dokazování a shánění potvrzení o svém češství. Existovala velmi početná německy mluvící skupina Židů, která se při sčítání lidu v roce 1930 přihlásila k německé národnosti.

Pro ně bylo získání občanství opravdu velkým problémem. Bez něj nemohli získat práci, žádat o navrácení zabaveného majetku, neměli nárok na normální přiděly jídla. Museli žádat o tzv. osvědčení o národní spolehlivosti.

Židovka ze Sloupu

Podle vyprávění sloupského pamětníka se k této části davelské obce váže jedna válečná historka.

Pan Kamenický vypráví: „*JUDr. Ivan Matys měl za manželku Židovku. Poněvadž vlastnil zhruba 150 ha lesa v dost nepřístupné lokalitě, nechal postavit „v Nethahlice“, což bylo v takové rokli, obývací srub, kde ji ukryl.*

Po celou dobu byla zásobována vlastní rodinou, ale zejména rodinou našeho souseda sedláka Lišky. Jídlo (chleba, máslo, sádlo, vajíčka i drůbeží maso) donášelo obyčejně některé z jeho sedmi dětí. Já jsem šel s jeho synem Václavem (do dneška je mým velkým kamarádem) s donáškou několikrát, i když jsem tenkrát to, že byla Židovka, nevnímal.

Zajímavé na tomto přtběhu je to, že i když o tom, že tato žena je Židovka, vědělo půl vesnice, nikdo ji za celou válku neudal a ona se ve zdraví dožila konce války.“

Karpelesovi z Davle

Karpelesovi se do Davle přestěhovali pravděpodobně počátkem 19. století.

Od roku 1864 byl v Davli členem městské rady pan Sigmund Karpeles, který se svojí ženou Barborou měl syna Sigmunda. Ten byl v Davli velice významnou osobou.

V roce 1886 byl poprvé zvolen do městského zastupitelstva. V kronice Sboru dobrovolných hasičů je zápis z roku 1887, který dokládá, že Sigmund K. byl jedním ze zakládajících členů.

Zakládající členové SDH: Josef Dyk – farář, František Opatrný – řídící učitel, Josef Liška – statkář, Šimon Rezek – obchodník, Sigmund Karpeles – obchodník, Jakub Karpeles – obchodník, Šimon Karpeles – nájemce dvora, Michal Seidl – obchodník.

Z osmi členů tohoto spolku bylo pět Židů. Předsedou byl zvolen právě Sigmund K. Jeho oblíbenost vyvrcholila mezi lety 1891 a 1896,kdy byl zvolen davelským starostou.

Je zajímavé, že v době silících antisemitských nálad se stal starostou právě Žid. V jiných částech země se od druhé poloviny 19. století většina československých nacionalistů ostře vymezovala proti židovským podnikatelům a jejich zvykům. Mnoho Židů, usazených ve větších městech, např. v Praze, bylo totiž důsledně „proněmeckých“. Doma mluvili německy nebo jidiš, odmítali češtinu a své děti nechťeli posílat do českých škol.

V roce 1897 vše vyvrcholilo při tzv. *prosinových bouřích*, které vznikly jako důsledek nařízení vlády. Podle nich byla zrovno-právněna čeština s němčinou ve vnitřním úřadování státních úřadů v Čechách a na Moravě. To vyvolalo ostré protesty mezi Čechy a Němci (v Praze zejména Židy). Došlo k pogromům, vypalování synagog a nakonec i k vyhlášení stanného práva.

O dva roky později se stal obětí antisemitismu i Leopold Hilsner, který byl obviněn z rituální vraždy Anežky Hrůzové. Ač se i budoucí prezident Masaryk v jeho věci významně angažoval, byl Hilsner odsouzen.

Davle si v době probíhající hilsneriády svého židovského starosty považovala.

Píše o tom ve svém textu i jeho příbuzný, profesor Pavel Hošek, Th.D., který cituje článek v Národní politice z r. 1895. „*Starosta obce davelské p. Sigmund Karpeles, jenž má také statek na Sázavě a stál mu v bezpečí, nejen že koní ke stříkačce nepůjčil, ale ani vozníci k dovážení vody půjčiti nechtěl. Pěkný to příklad obětavosti ve chvíli největšího nebezpečí.“*

V kronice Sboru dobrovolných hasičů z 23. prosince 1895 na tuto událost reaguje tento zápis: „*Pan starosta Sigmund Karpeles nebyl v ten den doma, a je tedy nepravdivé, že se zdráhal něco zapůjčiti. Co se týče jeho lidu, ten byl při požáru, vyváděl dobytek z chlévů*

a vozy ze dvora poškozeného a pomáhal, jak mohl. Co se týká voznice, ta byla při požáru celý druhý den, ale že by ji nechtěl zapůjčiti, je lež. Ohledně obětavosti p. Sigmunda Karpelesa je všem známo, že jest obětavým v každém případě, a i skutky dokázati to možno.“

„Zlaté časy“ rodiny Karpelesových však ukončila 2. světová válka. V Pamětní knize městysu Davle je po válce zpětně doplněn tento záznam: „*Židé byli sepisováni, jejich obchody označovány nápisem Jüdisches Geschäft, lidé kupující v jejich obchodech hlídáni. Židé samotní pak musili nosit na prsou viditelnou žlutou hvězdu, jako znamení, že s nimi nikdo nesmí mluvit, až pak byli odvezeni do Terezína a odtud do připravených koncentráků ke smrti zplynováním. (Z Davle rodiny: Seidlova, Rezkova a Karpelesova.)“*

Dcera Sigmunda Karpelese Ida se provdala za obchodníka z Prahy Hugo Frankmanna a dále vedla v Davli na náměstí obchod a benzinovou pumpu. Když jí bylo 55 let, byla spolu se svým manželem umučena v KT Treblinka na východě Polska.

Ida měla také několik sourozenců – Marii Fischerovou, Otto Karpelese a Emila Kárného. Marie zemřela v Lodži, kam byla přímo z Prahy transportována s číslem 332, 3. 11. 1941. Tímto transportem odjel se svými rodiči také bývalý místopředseda ŽNO v Ostravě, Michal Salamonovič (1933–2019).

Další ze sourozenců, Emil Kárný, byl záměstnancem firmy Petschek a spol. Pracoval v tzv. Petschekově paláci,¹³ jako bankovní úředník. Díky svému postavení často cestoval. V roce 1924 odestoval spolu se svou snoubenkou Janou (Jenny) Czabanovou do Davosu, kde se vzali.

Ještě před válkou (1933) si požádal o změnu svého příjmení z Karpeles na Kárný. Díky častým cestám do zahraničí věděl, co

se ve světě děje. Jako mnoho dalších Židů se snažil tímto počinem ochránit sebe a svou rodinu. V Davli se o něm říkalo, že neunesl okupaci a na začátku války se zastřelil. Později bylo zjištěno, že jeho osud byl trochu jiný, avšak neméně dramatický. Byl zatčen gestapem (pravděpodobně spolu s pražskými elitami) a poslán do Mauthausenu, kde v roce 1941 zemřel.

Jeho syn Hanuš Karpeles-Kárný se narodil 28. 11. 1927. Často jezdíval do Davle, za svojí tetou Idou. Lidé si ho zde ještě po válce pamatovali. Jeho rodiče využili možnost poslat syna do Anglie prostřednictvím sira Nicolase Wintona.

Na seznamu 669 dětí zachráněných Nicolasem Wintonem je zapsán pod číslem 1240. V Anglii bydlel na adrese Holyoak House 16 v jedné z londýnských vilových čtvrtí.

Do Anglie se spolu s ním dostala i jeho matka Jana (Jenny). Válku přežili. Hanuš zemřel v roce 1981 v Londýně. Bylo mu 53 let.

Štěchovice

Dalo by se říci, že boj proti nacismu začal ve Štěchovicích již v roce 1934.

V dnes již neexistujícím hotelu v Záhoří v pokoji číslo 6 se tehdy ubytoval židovský uprchlík Rudolf Formis a začal zde vysílat zprávy namířené proti Hitlerovi.

Jeho babička byla Židovka, dědeček Christian Friedrich von Leins byl jedním z nejvýznamnějších stuttgartských architektů. Mezi mnohými velkými stavbami měl na svém kontě i synagogu v Göppingenu. (zničena 1938).

Formis jako židovský míšenec byl v mládí paradoxně nadšeným sympatizantem NSDAP, později blízkým spolupracovníkem bavorského politika Otto Strasera, jednoho z jejích nejvýznamnějších členů. Pro odlišné

názory a útoky na Hitlerovu politiku byl však Strasser ze strany roku 1930 vyloučen. Založil své vlastní fašistické uskupení „Černá fronta“.

To však bylo v roce 1933 zakázáno. Strasser uprchl do Československa, kde se později setkal s Formisem, aby společně připravili jeho protinacistickou sabotážní činnost.

Z protokolů případu Formis

Ing. Rolf Formis zavražděn nacisty 23. 1. 1935. Čtvrtek 17. ledna 1935, štěchovický řezník Aschermann: „*Bylo asi půl osmé ráno, když se muž jménem Müller vydal svým automobilem do Prahy. V náhodném rozhovoru jsme prohodili pár bezvýznamných vět a já to pochopil tak, že jede na nádraží pro svého přítele. Zaujalo mne potom, že jeho krásná dáma zůstala v hotelu a ani tohoto a ani následujícího dne neopustila Štěchovice. Paní Kumprechtová mi na dotaz sdělila, že si dáma stěžovala na nohy otlačené od lyžařských bot. Když jsem se žertem zeptal, co celou tu dobu dělala, dozvěděl jsem se, že si prý četla a také napsala částečně ve svém pokoji, částečně v jídelně dva pozdravné dopisy a nechala je odeslat do Německa.*“¹⁴

Citace ze slapské kroniky, kam v den Formisova pohřbu zaznamenala učitelka ve výslužbě Jindřiška Růžičková na 223. stranu: „*Byla to politická vražda, zvaná fémová, provedená najatými agenty říšskoněmeckými, stoupenci nacionálněsocialistického režimu… Ing. Formis z rasových důvodů uprchl z Německa a v našem kraji se skrýval. Jako nebezpečný nepřítel režimu byl dlouho hledán, konečně dopaden a zákeřně zneškodněn…“*

Z dokumentu archivu kanceláře prezidenta republiky (datum 28. leden 1935): „*Pan*

prezident se domnívá, že věc je třeba řešit tak, aby to státní autoritě dodalo sebevědomí. Vražda v Záhoří jest podle jeho mínění v podstatě podobná vraždě v Marseille.^{“15}

Weigertovi ze Štěchovic

Eduard Weigert z Ovčár na Kolínsku zakoupil v roce 1902 vyhořelý mlýn ve Štěchovicích a začal jej zvelebovat. Spolu se svým synem Vladimírem otevřeli později i vlastní pekárnu. V roce 1930 došlo k modernizaci a mlýn dostal nový, elektrický pohon. Roku 1940 byl mlýn arizován. Treuhändrem byl jmenován berlínský Němec, který však mlčky přihlížel nedovolenému zásobování místních obyvatel malými pytlíčky mouky, které denně zajišťovali mlynáři Suchomel a Listík.

V publikaci Štěchovice v historii tisíciletí je o tomto arizátorovi napsáno: „V dobrém vzpomeňme i na shovívavé jednání správce druhého mlýna, jednoho z mála dobrých Němců té těžké doby.“

V roce 1943 byla rodina mlynáře Vladimíra Weigerta včetně nezletilých dcer Evy a Jindřišky odvečlena do koncentračního tábora Treblinka, kde byli okamžitě po příjezdu zavražděni. Po válce se domů vrátila pouze jedna vnučka Eduarda Weigerta, která se později provdala za B. Kratochvíla, čsl. vel vyslance v Londýně.

Dnes připomíná vraždu Evy a Jindřišky nová, aktualizovaná pamětní deska, kterou v roce 2019 podle návrhu Kateřiny Obermajerové nechali vyrobit feditelka štěchovické školy Hana Králíková spolu s panem školníkem Martinem Davidem. Původní deska zůstala na svém místě. Na budově byla podle dochovaného svědectví instalována těsně po válce i jiná deska, se jmény dalších obětí, ale zřejmě se někomu ideologicky nehodila a byla odstraněna.

Aschermannovi ze Štěchovic

Rodina Aschermannových byla poměrně velká. Podobně jako Karpelesovi z Davle byli někteří z nich také členy a činovníky různých spolků a žup a velmi čile se zapojovali do společenského života ve Štěchovicích. Syn Nathana Aschermanna ze Slavoňovic u Písku, Leopold, přišel do Štěchovic v 19. století. Zařídil si tam vyhlášené řeznictví a strojní uzenářství. Se svou ženou Caroline Charlotte měl osm dětí: Berthu, Jindřicha, Adolfa, Malvínu, Annu, Antona, Rudolfa a Josefa. Většinou to byli velmi úspěšní obchodníci.

Rudolf Aschermann měl v Praze velmi prosperující velkoobchod suknem a dámskými látkami v Panské ulici, v obchodním paláci Bondy (později pasáž Černá růže). Adolf s Malvínou převzali po svém otci řeznictví ve Štěchovicích. Na jejich vývěsním štítu bylo jejich jméno v české podobě – Ašerman. Chodili k nim nakupovat lidé z širokého okolí. Během druhé světové války velká část této rozvětvené rodiny zahynula v různých koncentračních a vyhlazovacích táborech.

Josef Aschermann byl mezi 22. 1. a 26. 1. 1945 převezen pod transportním číslem 3180 z vyhlazovacího tábora Osvětim do koncentračního tábora Buchenwald. Tento obrovský transport čítal 3000 lidí. Josef zde byl zapsán pod číslem 121863 jako zamečnick. Důvodem jeho věznění byly politické a ideologické cíle. Na táborové kartě je zapsán jako „mischling“ – míšenec. Podle norimberských zákonů byli míšenci posíláni do transportů nejvíce v letech 1944–1945. Důvodem těchto přemísťujících transportů byla i přibližující se ruská fronta. Protože neexistují přesné dokumenty o dalším osudu těchto vězňů, není známo místo úmrtí Josefa Aschermanna. Ve Štěchovicích jsou v dlažbě chodníku před

bývalým řeznictvím instalovány čtyři kameny Stolperstein. Jeden z nich je věnován právě jemu a uvádí jako místo úmrtí Mauthausen.

V koncentračních táborech také zemřeli: Bertha nar. 1876 (🕒 Treblinka), Jindřich nar. 1877 (🕒 Terezín), Adolf nar. 1879 (Malý Trostinec), Malvína nar. 1881, (🕒 Treblinka), Anton nar. 1887 (🕒 Osvětim), Marta Aschermannová nar. 1888 (🕒 Osvětim), Rudolf nar. 1890 (🕒 Osvětim), Marie Mana Fuchsová Aschermannová nar. 1901 (🕒 Zamošče-ghetto), Hanuš Aschermann nar. 1913 (🕒 Osvětim).

Někteří jejich potomci, pan Ing. Jindřich Aschermann, CSc., a jeho bratr prof. MUDr. Michael Aschermann, DrSc., FESC, FASC, válku přežili. Dokázali vystudovat vysokou školu a oba jsou velmi úspěšnými odborníky v svém oboru.

Jindřich se specializoval zejména v technice. Vystudoval VŠST Liberec se specializací na konstrukce mechanismů, dále studoval a působil na pražské ČVUT, stal se předsedou České asociace pro hydrauliku a pneumatiku a působil na mnoha významných postech. Dnes je v důchodu.

Jeho mladší bratr Michal je jedním z nejuznávanějších odborníků na kardiologii. Přednášel na nejprestižnějších konferencích a sympoziích po celém světě. V roce 2009 mu byla prezidentem republiky udělena medaile Za zásluhy.

Oba velice schopní odborníci mohli ze země, kde se jim stalo tolik zlého, před válkou i po ní odejít. Zůstali však.

Prof. Michal Aschermann v jednom ze svých článků píše: „I v době politického temna zde byly ostrůvky lékařů, kteří neztratili tvář a teprve po roce 1989 mohli přejít do pozic, jež jim odborně dávno příslušely. A proč jsme zde zůstávali? Asi právě pro ty vzájemné lidské vazby, které přesahovaly

medicínu, které umožňovaly chodit do práce rád, protože právě ten základ – medicína – se zde dělal na vysoké úrovni. A když se k tomu přidával i pocit, že za světem nezaostáváme až tak moc, nebylo co řešit. Jinde by jistě lépe nebylo.“¹⁶

Vzpomínka pana Ing. Jindřicha Aschermanna, CSc., na jeho rodinu: „Narodil jsem se v roce 1942 a dobu války si nepamatuji. Vyrůstal jsem ve smíšené rodině, židovskou víru jsme doma nepraktikovali. Z otcovy strany měli Aschermannovi židovský původ. Dědeček Rudolf si vzal katoličku (Anna roz. Davidová), doma nepraktikovali víru. Dědeček z matčiny strany (Jan Kalvoda, nar. 1888) přišel z Moravy, katolík, chodil pravidelně do kostela, kde i hrál na housle. Do kostela jsme chodili, dokud žil dědeček Kalvoda (†1952), pak už prakticky ne.

Po válce můj otec obnovil se svým bratrem velkoobchod s textilem v Praze, ale podobně jako nacisti vzali tento obchod dědečkovi, vzali ho komunisté mému otci a strýci.

Kromě velkého uznání mým rodičům (nar. 1922 a 1923), kteří utrpěli nacismem i komunismem, si vážím mého dědečka Rudolfa. Syn řezníka ze Štěchovic – jeden z 8 dětí – se vyučil v Praze a v třicátých letech vybudoval velkoobchod s textilem – až do šedesátých let se mě někteří starší lidé při představování ptali, jestli nejsem příbuzný s Rudolfem Aschermannem z obchodu v Černé růži v Panské ulici... Bohužel já se na něj nepamatuji, když šel do transportu, bylo mně přes rok. On se na mne ptal v dopisech z KL...

U nás doma se o holocaustu nemluvalo. Já sám jsem necítil a necítím zášť vůči Němcům, ale doma jsem postřehl určitou rezervovanost. Jak sleduji různé články a diskuse pod nimi, tak si myslím, že se holocaust může opakovat (vztah EU – arabské země – Izrael apod.).“

Původní synagoga v Davli

Ida Karpelesová před obchodem v Davli, rodinný archiv prof. Hoška

První a čtvrtý jsou bratři Aschermannovi

Rudolf, Anna, Jindra a Emil Aschermannovi, 1926, Jugoslávie

Původní synagoga v Davli

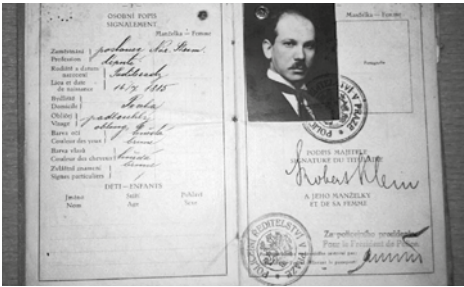
Synagoga v Davli, na nároží drogerie

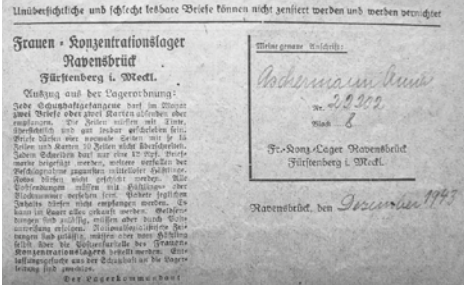
Adolf a Malvína Aschermannovi

Pavel Aschermann

Robert Klein, poslanec NS, oběť euthanasie

Anna Aschermannová, Ravensbrück

Slapy

Židovská rodina Bondyů patřila v Praze mezi podnikatelskou elitu. Bohumil Gottlieb Bondy byl rakouský a český podnikatel židovského původu s českou národností (původně se rodina hlásila k německé národnosti). Ke konci 19. století působil jako poslanec Českého zemského sněmu. Byl dlouholetým členem a v letech 1884–1888 i prezidentem pražské Obchodní a živnostenské komory, kde se významně podílel na posilování českého prvku.

Vlastenectví ho vedlo k tomu, že významně podporoval české instituce. Finančně se podílel na vzniku Umělecko-průmyslového muzea v Praze, spoluorganizoval Jubilejní zemskou výstavu v roce 1891, byl činný v politice, psal knihy *(K historii Židů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 906–1620)*.

Jeho synové Otto a Leon převzali roku 1887 od otce Bohumila Bondyho Železářskou firmu. Železárnu rozšířili a přejmenovali na *Továrnu L. G. Bondyho*. Roku 1918 ji sloučili s dalšími průmyslovými podniky do železářské akciové společnosti Ferra. Leon Bondy koupil v roce 1919 za 2 miliony korun slapské panství. Zchátralý zámek dal zbořit a na jeho místě si postavil velké rodinné sídlo. Po jeho smrti převzali sídlo jeho synové Emil a Egon.

Po Mnichovské dohodě si mnoho Židů začalo více uvědomovat nebezpečí, které jim hrozilo při setrvání v Československu. Cílem mnohých z nich bylo vystěhování do Palestiny.

Jedna z přeživších, Eva Kalinová, na tuto dobu vzpomíná takto: *„Zemi ovládl hákový kříž, židovský původ nenabízí naději. Čeká mě cesta skrytá za jménem Černá růže. Byly nás víc než tři stovky. Lékaři, právníci, vysokoškoláci, umělci, nejen Židé. Cílem měla být Palestina.“*¹⁷

Počátkem války však toto vystěhovalectví začalo být ilegální. Vznikaly mnohé podvodné agentury, které parazitovaly na neštěstí budoucích uprchlíků. Za vysokou odměnu zprostředkovaly vízum a jízdenky do bezpečných zemí. Palestina byla britské mandátní území a v rámci toho nastavila velmi přísné kvóty pro přijímání uprchlíků, které si vymínili Arabové. V důsledku těchto kvót se mnoho evropských uprchlíků uchýlilo k možnosti ilegální masové emigrace.

Židovské organizace organizovaly v Evropě tzv. Alija Bet, což byly nelegální cesty do Palestiny. Zhruba každý čtvrtý Žid se legálně nebo ilegálně vystěhoval.

Druhou cestou úniku bylo obstarání falešných dokumentů. Při domovní prohlídce u Egona Bondyho ve Slapech nalezlo gestapo 11. 6. 1939 nevyplněné blankety křestních listů, opatřené razítkem farního úřadu ve Štěchovicích, podepsané farářem Ferdinandem Půrou.¹⁸

Palestina však uprchlíky na přeplněných lodích odmítala přijmout, mnohdy byli deportováni jinam nebo došlo k různým neštěstím. Podobným způsobem se zřejmě i oba bratři, Egon a Emil, pokusili dostat do bezpečí. Tuto možnost však měla jen hrstka vyvolených, protože šlo o velice nákladnou záležitost.

Do Palestiny se v rámci této hromadné Aliji plavilo asi 3500 lidí na třech starých řeckých parnicích S.S. Pacific, S.S. Atlantic a S.S. Milos. Lodě opustily rumunský přístav Tulcea v září 1940. Po příjezdu do Haify se britské orgány rozhodly deportovat všechny uprchlíky na Mauricius. Začaly přemísťovat uprchlíky do S.S. Patria. Během převozu cestujících z S.S. Atlantiku umístila židovská organizace Hagana nálož s výbušninou. Chtěla si vynutit přijmutí pasažérů. Nálož

však byla silnější, než předpokládali, a loď se převrátila.

K výbuchu došlo 25. 11. 1940. Při katastrofě zahynulo přes 250 lidí, další zemřeli později na následky zranění, mnoho z obětí pocházelo z Československa.

Egon Bondy (בֶּנְדִּי אֶגוֹן ז"ל) zachránil podle pamětníků asi 25 žen a dětí, sám však zemřel, zřejmě na následky zranění. Pochován je v Haifě, kde má hrob. Je na něm nápis „zemřel na karmelském pobřeží“ a datum 9. 12. 1940. Emil Bondy se neznámým způsobem dostal do Ameriky, kde v Santa Barbaře v Kalifornii v roce 1973 ve věku 76 let zemřel.

V areálu sídlá Bondyů se nadále nacházela škola Hitlerjugend a konaly se zde kurzy školení instruktorů tzv. Kuratoria. Po válce byl majetek rodině vrácen, ale po roce 1948 o něj opět přišla.

V důsledku holocaustu byly umučeny i další slapské oběti: Anna Karpelesová (Malý Trostinec), Ludmila Karpelesová (Malý Trostinec), rodina nájemce dvora Edmunda Krause (Osvětim), manželka Berta, synové Luděk (Osvětim) a Karel (Osvětim) a bratr Josef Kraus (Treblinka), všichni Krausovi však byli příslušní do Davle. Dále zahynula mladší dcera bývalého poštmistra Huga Lichterstorna Milada provdaná Tůrková (Osvětim) a sestra spisovatele Egona Hostovského Ida Tilleová (Osvětim).

Treblinka a Richard Glazar

Mnoho Židů ze středního Povltaví zahynulo v koncentračním táboře Treblinka a Malý Trostinec. Tyto dva tábory byly synonymem okamžité smrti, bez možnosti návratu.

Treblinka byla vybudována v rámci tzv. *Akce Reinhard*¹⁹, která plánovala vyhlazení židovského obyvatelstva na území Polska.

Výstavba Treblinky začala počátkem léta 1942.

Později byla nazývána továrnou na smrt. Od července 1942 do srpna následujícího roku zde zahynulo přes osm set tisíc lidí. Za hodinu mohlo být v táboře zlikvidováno až 2000 lidí. V táboře neprobíhala selekce jako v Osvětimi. Lidé po příjezdu dostali povel svléknout se do naha s tím, že odejdou do sprch. Úzkou uličkou obloženou zelenými větvemi byli nahnáni do plynové komory, ze které už nebylo návratu.

Vězni v tomto táboře se však se svým osudem nechtěli smířit a připravili vzpouru. Jedním z nich byl i Richard Glazar. Narodil se 29. listopadu 1920 v Praze jako Richard Goldschmied do české židovské rodiny. V roce 1939 stačil ještě odmaturovat, poté byly zavřeny vysoké školy. Vzhledem ke svému původu a stále více postupujícím protizidovským opatřením byl Richard poslán rodiči na venkov do Třebenic u Štěchovic. Tam pracoval v zemědělství, převážně s koňmi.

Ve své knize *„Treblinka, slovo jak z dětské říkanky“* podal o štěchovických Židech velmi zajímavé svědectví: *„Květen 1940 – odcházím z Prahy pracovat do zemědělství v Třebenicích mezi Svatojánskými proudy, kde to snad bude snesitelnější a budu mít na očích…*

*Září 1941 – z Prahy jdou židovské transporty. Za poledne sbíhám z osady dolů na poštu. Poslední telefonický rozhovor s matkou – mám prý se tady udržet co nejdéle. Žluté židovské hvězdy. Pro koho bych ji nosil, když jsem teď při podzimním orání celé dny s koňmi na poli sám – v gumových holínkách, manšestrákách, svetru a s vestou od otcova obleku navrch? Každěj mužskej tady nosí takovouhle vestu, hlavně kvůli těm kapsičkám… Přece si na ni tu hvězdu nemůžu dát…“*²⁰

1940–1942 „Setkávám se tam dole s některými, co mají také žluté hvězdy. Proč pořád ti starší říkají, že jsou na to vlastně pyšní, že tuhle hvězdu nosí s hrdostí?

… Já, když jdu dole v městečku s opratěmi v rukou podle vozu, tak si uvědomuju, že si tu žlutou hvězdu pořád trochu zakrývám. 8. září 1942 – ve vlaku do Prahy nás spousta přibýlo. Vypadá to na transport z povltavského venkova, mlynář Weigert a řezník Aschermann, oba ze Štěchovic… Celý transport má označení Bg a každý má číslo. Moje číslo je Bg-417.“

V tomto transportu byli Židé z Davle, Štěchovic, Slap, Bojanovic a dalších obcí. Doražili společně do Terezína. Zhruba za měsíc, 8. 10. 1942, odjel Richard Glazar s transportem do Treblinky. Ve stejném vlaku byli také Weigertovi a někteří Aschermannovi.

Glazar měl oproti nim štěstí. Po příjezdu by zařazen do komanda, které mělo za úkol třídit oblečení, a vyhnul se tak okamžité smrti.

Později 2. srpna 1943 byl jedním z organizátorů vzpoury, která vyvrcholila útekem minimálně 300 vězňů, z nichž se přibližně 100 zachránilo. Richardu Glazarovi se útek podařil. Byl jedním z hlavních svědků v procesu s nacistickými zločinci a své svědectví podal i ve filmu Clauda Lanzmanna ŠOA.

Malý Trostinec

Malý Trostinec byl likvidační tábor v blízkosti Minska v Bělorusku. Byl vybudován v listopadu 1941 na území bývalého kolchozu Karla Marxe o rozloze 200 hektarů, v blízkosti vesnice Malý Trostinec.

V táboře byli v letech 1942–1943 téměř všichni nově příchozí židovští vězni naloženi na nákladní auta a odvezeni do lesa. Tam, u šedesát metrů dlouhé jámy, vykopané některými jejich spoluvězni, se museli

svléknout do prádla. Poté sešli dolů do jámy, kde byli zastřeleni, zasypáni vápnem a zahrnuti hlínou. Historické výzkumy uvádí 206 000 doložených obětí.

Mauthausen

Tábor patřil do tzv. III. stupně pro nepolepsitelné, jejichž návrat byl nežádoucí.

Byl to vyhlazovací tábor patřící k nejhorším nacistickým likvidačním koncentračním táborům. S vězni bylo nelidsky zacházeno, byli mučeni, naháněni do drátů nabitých elektřinou, usmrcováni fenolem. Zabíjelo se zde plynem v komorách a pojízdných autobusech.

Pro mnoho vězňů, hlavně Židů, komunistů a politických, bylo nejhorší psychické týrání.

Navíc vězni museli (stejně jako v Buchenwaldu) velmi těžce pracovat v kamenolomu. Tam bylo pověstných 186 „schodů smrti“. Věžňové ručně vynášeli obrovské žulové balvany. Sadističtí SS si dohled nad vězni zpestřovali tzv. „parašutistickými skoky“.

To znamenalo, že vězeň, který vystoupal s nákladem po schodech, byl namátkou vybrán a pro pobavení dozorců shozen dolů ze skály.

Dopis pro mne

Mnoho let jsem připravovala akci, která se 26. 4. 2019 konala v Davli. Na místě, kde stávala židovská synagoga, jsem za pomoci úřadu městyse Davle, Tomáše Krákory z Židovského muzea a kronikáře Karla Vančury odhalila pamětní desku na pomníku, který byl věnován památce obětí holocaustu.

K tomuto tématu mě přivedla babička Jitka Růžičková svým vyprávěním.

Projektu jsem dala název „Vzpomínka na synagogu“. Akci doprovázela obsáhlá

výstava archivních dokumentů, fotografií a příběhů pamětníků, kterou jsem pojmenovala „Můj zákon je člověk“.

Je to nápis na epitafu Roberta Kleina, českého antifašisty, odboráře, sociálního demokrata, poslance Národního shromáždění Československé republiky. Tento člověk byl babiččíným strýcem a byl umučen v zařízení pro euthanasii s názvem Sonnenstein, kam byl převezen z Buchenwaldu. Nedávno jsem o něm spolu s doktorem Šimůnkem z Historického ústavu AV sestavila malou publikaci, která vyšla v roce 2018 v Německu.

Pietní akce v Davli se zúčastnilo mnoho hostů, mimo jiné i předseda pražské židovské obce František Banyai, novinář Petr Brod nebo spisovatel Benjamin Kuras. Součástí byly přednášky prof. Pavla Hoška, Th.D., PhDr. Tomáše Krákory a také můj příspěvek.

Babička se akce nemohla zúčastnit. Byl tak alespoň promítán její příběh „Maminku odvedlo gestapo a já šla brečet do parku“, natočený podle mého scénáře Adamem Drdou v rámci projektu Paměti národa. V době mého výzkumu, pátrání po archivech celého světa, pořizování rozhovorů s pamětníky jsem poznala mnoho smutných a tragických osudů.

Někteří z těch, kdo mi je vyprávěli, mezi tím odešli. Rozhodla jsem se ještě nějaký čas ve sbírání vzpomínek a dokumentů pokračovat a v září 2019 se mi podařilo objevit další, velmi cenné archivní materiály. Jejich součástí je i dopis paní Marie Strossové, který, ač není nikomu adresován, vypadá, že ho těsně po válce napsala pro mne:

Samozřejmost, která není vždycky a všude samozřejmostí

„Ve školní budově ve Štěchovicích umístěna jest na čestném místě pamětní mramorová

deska, na níž čteme zlatem vyrytá jména asi šestnácti občanů štěchovických, kteří v letech nevolnosti podlehli nacistickému barbarství. Ve dni oslavy našeho osvobození byly u deky položeny věnce hrdinům jak prvé světové války, tak i obětem německé okupace.

Kol věnců bylo množství květinových darů, položených tam starými občany i dětmi štěchovickými. Podívejme se blíže na desku a čteme s úctou jména všech, kteří museli položit své životy za svobodu své vlasti, ať již se zbraní v ruce, či jako oběti rasistické nenávisti německých vetřelců. Velká většina jmen, třináct ze šestnácti, patřila občanům židovským.

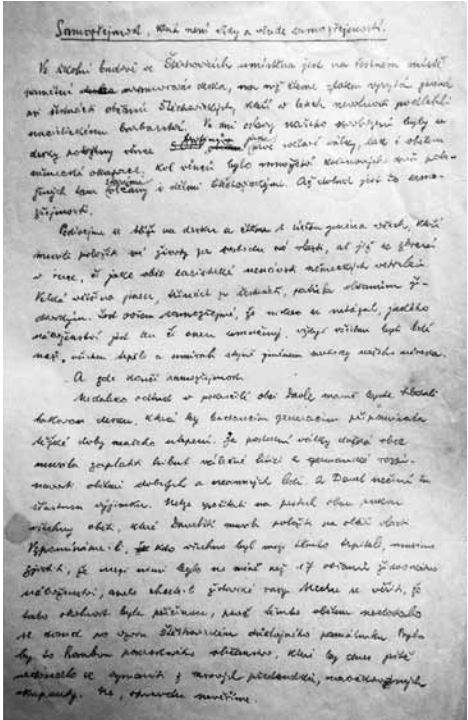
Jest ovšem samozřejmostí, že nikdo se netázal, jakého náboženství jest ten či onen umučený, vždyť všichni byli lidé naši, všichni trpěli a umírali stejně jménem svobody našeho národa.

A zde končí samozřejmost. Nedaleko odtud v pokročilé obci Davle marně byste hledali takovou desku, která by budoucím generacím připomínala těžké doby našeho utrpení. Za poslední války každá obec musila zaplatit tribut válečné litici a germánské rozpínavosti obětmi dobrých a nevinných lidí.

*A Davel nečiní tu šťastnou výjimku. Nelze spočítati na prstech obou rukou všechny oběti, které davelští musili položit na oltář vlasti. Vzpomínáme-li, kdo všechno byl mezi těmito trpiteli, musíme zjistiti, že mezi nimi bylo ne méně než 17 občanů židovského náboženství, anebo chcete-li židovské rasy. Nechce se věřiti, že tato okolnost byla příčinou, proč těmto obětem se nedostalo dosud po vzoru štěchovickém důstojného památníku. Bylo by to hanbou pokrokového občanstva, které by dnes ještě nedovedlo se vymaniti z rasových předsudků, naočkovaných okupanty. Ne, opravdu nevěříme.“*²¹

Obálka dopisu

Dopis pro mne

Josef a Anna Klöselovi

Sigmund Karpeles

Pamětní kámen na místě původní synagogy v Davli

Eva Weigertová, druhá řada, první zprava

Z výstavy „Můj zákon je člověk“

Weigertovy sestry, kresba k prac. listu

Z výstavy „Můj zákon je člověk“

Weigertovy sestry, kresba k prac. listu

- 1/ Draslař, flusař – vyráběl louh a draslo z dřevěného popela plavením a přepalováním.
- 2/ Slouží k uložení svitků Tóry. Je umístěna u východní stěny synagogy směrem k Jeruzalému a může být pevně spojena s architekturou, nebo přistavena ke zdi. Obvykle bývá architektonicky ztvárněna do formy brány postavené na vyšším soklu s předsunutými sloupy a výrazným štítem.
- 3/ FIEDLER, Jiří. Židovské památky v Čechách a na Moravě. Praha: Sefer, 1992. ISBN 80-900895-1-8. § 4 – židovská matrika oddaných pro Mnichovo Hradiště, § 5 – židovská matrika oddaných pro Pořejev.
- 4/ Jsou to nejvýznamnější svátky židovského kalendáře – Roš Ha-šana (Nový rok, začíná 13. 9. po západu slunce) a Jom Kipur (Den smíření, 23. 9. po západu slunce). Často se označují jako Vysoké svátky nebo Jamim nora'im (dny bázně).
- 5/ Rabín je kvalifikovaný vykladač a učitel židovského učení (tóry) a práva (halachy). Vyučuje a radí v náboženských záležitostech, káže v synagoze a oddává snoubence. Ne vždy bylo jeho místo obsazeno. V případě nutnosti měla rabína některá z okolních obcí.
- 6/ Novák, Jan a kol.: Historie a současnost Davle. Davle 1975.
- 7/ Šochet (hebrejsky שוחט) je židovský řezník. Jeho úkolem je porážet zvířata podle zásad šchity – košer porážky zvířat. Šochet vykonává porážku košer savců a drůbeže. Zásady košer porážení jsou velmi složité, a proto musí každý šochet absolvovat speciální kurz, který končí náročnou zkouškou. Každý šochet musí být halachický praktikující žid. Šchita je košer porážka zvířat.
- 8/ Statistika židovských náboženských obcí v Československé republice. V: Židovský kalendář pro Československou republiku do roku 5683. Moravská Ostrava b. d. (1922).
- 9/ Deutscher Schulverein – Německý školský spolek. Německý obranný spolek na podporu národního školství.
- 10/ Českožidovské listy, 15. prosinec 1892, s. 2.
- 11/ KAFKA, Franz. Dopisy Felici. Přeložila Viola FISCHEROVÁ. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1999. ISBN 80-85844-56-7.
- 12/ Mezuz – má několik významů. Může označovat samotný svitek tóry – dvě pasáže. Obvykle je tímto označením myšlena schránka na zárubní dveři, do které se svitek ukládá. Hebrejské označení je bajit = domeček. Na schránce je obvykle písmeno šin nebo šada, což znamená Všemohoucí.

- 13/ V roce 1920 založila pražská větev Petschků bankovní dům „Petschek a spol.“ Veřejní společníci bankovního domu byli Julius Petschek, Otto Petschek, Pavel Petschek, Bedřich Petschek, Hanuš Petschek a Walter Petschek. V roce 1937 byly do obchodního rejstříku dopsány jako veřejné společnosti ještě dcery Julia Petschka Markéta Gellertová, rozená Petschková, a Marianna Gellertová, rozená Petschková, a Viktor Petschek. Jejich bankovní dům zastřešoval velkoobchodní, bankovní a burzovní služby a krom toho měl oprávnění k nabytí obchodních, průmyslových a báňských podniků. Hlavní část koncernu tvořily podíly v důlních společnostech v mostecké pánvi: Mostecká společnost pro dobývání uhlí, Severočeské uhelné doly, Akciová společnost dolu „Minervy“, Akciová společnost dolu „Poseidon“ a účast na prodejní společnosti těchto dolů, tj. na Ústecké montánní společnosti s r. o. a spol., Ústí nad Labem.
- 14/ CÍLEK, Roman. Případ Formis: osudové drama muže, který se postavil zlu. Praha: MarieTum, 2015. Utajené operace. ISBN 978-80-905945-8-6.
- 15/ Tamtéž.
- 16/ ASCHERMANN, Michael. Co pro mě znamená jednička [online]. [cit. 2019-09-14]. Dostupné z: <https://www.lf1.cuni.cz/co-pro-me-znamenajednicka>.
- 17/ ROSENDORF, Jindřich. Plavba s Černou růží. Lidovky.cz [online]. Lidové noviny, 30.5.2008 [cit. 2019-09-14]. Dostupné z: <https://www.lidovky.cz/noviny/plavba-s-cernou-ruzi>. A080530_100008_ln_noviny_sko.
- 18/ STROM, Margot Stern. Facing history and ourselves: Holocaust and human behavior : resource book. Brookline, Mass.: Facing History and Ourselves National Foundation, c1994. ISBN 0961584149.
- 19/ Akce Reinhard – Einsatz Reinhard – kódové označení – vyvraždění Židů v Generálním gouvernementu, Generální gouvernement – územně správní jednotka.
- 20/ GLAZAR, Richard, JANIŠOVÁ, Milena a JIRÁSKOVÁ, Marie, ed. Treblinka, slovo jak z dětské říkanky. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. Svědectví o době a lidech. ISBN 80-85639-31-9.
- 21/ Z neadresovaného dopisu Marie Strossové z Davle, přeživší holocaustu, bojovnice za práva židovské menšiny. Dopis spolu s dalšími dokumenty byl nalezen na jedné davelské půdě.

POSÁZAVSKÁ KVĚTENA

Jindřich Snížek, Posázaví (Malá encyklopedie). J. Chábera, 1926

Rulový kraj posázavský je floristicky krajem přechodů z Polabí a okolí pražského do pahorkatiny jihočeské; ráz geologický zrcadlí se i v povaze porostu. Krajina při pramenech Sázavy vyznamenává se některými rostlinami subalpinskými, rozsáhlými rašeliníky s charakteristickou jejich vegetací a vele-vzácnou ostřicí Carex chordorrhiza Ehr. Podobnou vzácnou výjimku v pestrém šatě Posázaví činí Struthiopteris germanica Will u Štiřína, Carex pediformis A. Mey mezi Čerčany a Konopištěm, Spiranthes autumnatis Rich. v lesích říčanských, Veronica montana L. v lesích dolního Posázaví. Jako zvláště zajímavý zjev třeba poznamenati kandík, psí zub (Erythronium dens canis) na vrchu Medníku nedaleko Pikovic. Na svazích této krásné lesnaté homole vyrůstá v jarní době, sotvaže sníh sešel, vzácný kandík, který v Čechách jedině zde roste a jinak v jižní Evropě, Asii a Japonsku se vyskytuje. Tato zvláštnost vábí sem ovšem četné odborníky i neodborníky. Dříve mohli tito výtečníci dle libosti pustošiti něžný kvítek. Protože byla obava, že přílišná láska „sběratelů“ nadobro vzácnost zhubí, byl vydán na jeho záchranu

Zdá se, že před tak zvanými „turisty“ měla by býti vzata v ochranu celá říš květin, jež se raduje, jásá v klínech sázavských hor, aby utržena zvadla a umřela potupnou smrtí ve chladných vásách, či uschla pohozená v nejbližším příkopě.

J. Chábera, 1926

zákaz jej trhati. Státní i lesní správa přísně stíhá přestupníky. Přes to setkáte se s vzácnou květinou, uloupenou Medníku v dubnu na parolodích dosti často, ač je věru div, že se nepřestěhovala z Posázaví navždy do jiných, méně vražedných míst. Že i přísný zákaz se přestupuje, vinna je snad i ta okolnost, že kandík po vzácné krkonošské primuli jest jedinou veřejně hájenou květinou. Zdá se, že před tak zvanými „turisty“ měla by býti vzata v ochranu celá říš květin, jež se raduje, jásá v klínech sázavských hor, aby utržena zvadla a umřela potupnou smrtí ve chladných vásách, či uschla pohozená v nejbližším příkopě.

Kandík (Erythronium L.)

TRAMPSKÉ PIKOVICE – TŘEBSÍNSKÉ ZVONĚNÍ V TŘEBSÍNĚ

Country – folk – bluegrass – rockové balady – historie – současnost

Foto Vojtěch Pavelčík, Václav Šmerák

K tradici Hradištka-Pikovic patří Tramské Pikovice ve vodáckém areálu na břehu řeky Sázavy, rýžování zlata z řeky, setkání zlatokopů, výstavy fotografií a ukázky historie z regionu nad soutokem Vltavy a Sázavy. A v poslední době i Třebsínské zvonění v blízkém Třebsíně. Festivaly jsou spojeny s návštěvou Naučné stezky Sekanka, která začíná na Hradištku a seznamuje s historií druhého nejstaršího kláštera v Čechách – kláštera na Ostrově. Nebo se lze toulat po okolních vyhlídkách na Vltavu a Sázavu a v krásné krajině Posázaví a Povltaví.

Tomáš Tichý
www.trebsinskezvoneni.cz

Jitka Vrbová, Pikovice, 2019

Novodobé rýžování zlata na Sázavě v Pikovicích

Ke country patří koně

Křty publikací, J. Jiroušek a V. Šmerák

Tisíce přátel country a folku

Historické obrazy z dějin regionu

Výstava „Nebeské fotografie“ J. Jirouška

Ukázky vojenské techniky

Tomáš Tichý a Nová sekce

Mgr. Jan Vizner
Lucie Hašková
PhDr. Kateřina Obermajerová

Václav Šmerák

HRADIŠTKO a okolí

Editor, obrazový doprovod: Václav Šmerák
Historie Hradištko: Mgr. Jan Vizner, Regionální muzeum v Jílovém u Prahy
Fotografie Hradištko a okolí, obec Hradištko
Grafická úprava a sazba: Pavlína Najfusová
Korektury a jazyková spolupráce: Petr Behún – Proofreading
Vydalo: Mezi řekami, z.s., jako jako svoji 13. publikaci
Vytiskl: Tisk do 1000.cz
92 stran, první vydání 2019, náklad 700 výtisků
Kontakt: Mezi řekami, z.s., mob.: 603 196 678, e-mail: v.smerak@seznam.cz

„Povodí Vltavy, státní podnik, navazuje na nejlepší tradice a zkušenosti českého vodního hospodářství. Cílem je zlepšovat možnosti všestranného využívání povrchových a podzemních vod v celém hydrologickém povodí Vltavy tak, aby zůstalo významným místem zdravého životního prostředí a plnohodnotného života lidí. Na území o celkové rozloze 28 708 km² spravuje téměř 22 000 km vodních toků v hydrologickém povodí Vltavy a v dalších vymezených hydrologických povodích, z toho je 5 533 km významných vodních toků, přes 12 000 km určených drobných vodních toků a dalších téměř 4 300 km neurčených drobných vodních toků.“

www.pvl.cz

